ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

До 50-річчяТернопільського національного економічного університету

ЕКОНОМІЧНЕ ТЕРНОПІЛЛЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ECONOMY OF TERNOPIL REGION: REALITIES AND PROSPECTS

ТЕРНОПІЛЬ
2011

Економічне Тернопілля: реалії та перспективи / За ред. С. І. Юрія. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 120 с.

Economy of Ternopil Region: Realities and Prospects / ed. by S. I. Yuriy – Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU, 2011. – 120 p.

Автори (Authors):

С.І.Юрій, д. е. н., професор	S. I. Yuriy, Doctor of Economic Sciences, Professor
В. Г. Дем'янишин, д. е. н., професор	V. H. Demyanyshyn, Doctor of Economic Sciences, Professor
А. І. Крисоватий, д. е. н., професор	A. I. Krysovatyy, Doctor of Economic Sciences, Professor
З.-М. В. Задорожний, д. е. н., професор	Z.-M. V. Zadorozhnyy, Doctor of Economic Sciences, Professor
А. Ф. Мельник, д. е. н., професор	A. F. Melnyk, Doctor of Economic Sciences, Professor
Я. Д. Крупка, д. е. н., професор	Y. D. Krupka, Doctor of Economic Sciences, Professor
Р. Б. Гевко, д. т. н., професор	R. B. Hevko, Doctor of Technical Sciences, Professor
О. М. Десятнюк, д. е. н., доцент	O. M. Desyatnyuk, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Є. П. Качан, к. е. н., професор	Y. P. Kachan, Candidate of Economic Sciences, Professor
Р. О. Мельник, к. е. н., доцент	R. O. Melnyk, Candidate of Economic Sciences
М. А. Горланчук, к. е. н., доцент	M. A. Horlanchuk, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
І. С. Брощак, к. с.-г. н., доцент	I. S. Broshchak, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor
А. А. Фліссак, к. е. н., доцент	A. A. Flissak, Candidate of Economic Sciences
В. П. Кравець	V. P. Kravets
С. В.Стецюк	S. V. Stetsyuk
О. В. Васильків	O. V. Vasylkiv
М. Й. Баліцька	M. Y. Balitska

Переклад (Translation):

Н. С. Лиса, к. філол. н., доцент	N. S. Lysa, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
В. М. Ткачук, к. філол. н., доцент	V. M. Tkachuk, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Л. З. Загородня, к. філол. н., доцент	L. Z. Zahorodnya, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
О. Я.Ничко, к. філол. н., доцент	O. Y. Nychko, Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor
Є. М. Чубатий	Y. M. Chubatyy
З. В. Стельмащук	Z. V. Stelmashchuk

Рецензенти (Reviewers):

С. Л. Дусановський, д. е. н., професор	S. L. Dusanovskyy, Doctor of Economic Sciences, Professor
Т. Г. Дудар, д. е. н., професор	T. H. Dudar, Doctor of Economic Sciences, Professor

Відповідальний за випуск: З.-М. В. Задорожний
Responsible for the issue: Z.-M. V. Zadorozhnyy

© Колектив авторів, 2011
© Видавничо-поліграфічний центр "Економічна думка ТНЕУ"

ЗМІСТ
CONTENT

ПЕРЕДМОВА (INTRODUCTION) **5**

Сергій Ілліч Юрій, доктор економічних наук, професор — **Serhiy I. Yuriy,** Doctor of Economic Sciences, Professor

Світлана Василівна Стецюк — **Svitlana V. Stetsyuk**

Олена В'ячеславівна Васильків — **Olena V. Vasylkiv**

Марія Йосипівна Баліцька — **Mariya Y. Balitska**

переклад (translation**)**

Наталія Степанівна Лиса, кандидат філологічних наук, доцент — **Nataliya S. Lysa,** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Вадим Миколайович Ткачук, кандидат філологічних наук, доцент — **Vadym M. Tkachuk,** Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor

БЮДЖЕТ ТЕРНОПІЛЛЯ 2011 РОКУ: НАДІЇ І РОЗЧАРУВАННЯ (THE TERNOPIL REGION BUDGET OF 2011: HOPES AND DISAPPOINTMENTS) **9**

Сергій Ілліч Юрій, доктор економічних наук, професор — **Serhiy I. Yuriy,** Doctor of Economic Sciences, Professor

Василь Григорович Дем'янишин, доктор економічних наук, професор — **Vasyl H. Demyanyshyn**, Doctor of Economic Sciences, Professor

Світлана Василівна Стецюк — **Svitlana V. Stetsyuk**

переклад (translation**)**

Наталія Степанівна Лиса, кандидат філологічних наук, доцент — **Nataliya S. Lysa,** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Людмила Зеонідівна Загородня, кандидат філологічних наук, доцент — **Lyudmyla Z. Zahorodnya,** Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor

ПОДАТКОВА КОМПОНЕНТА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ (THE COMPONENT OF TAX IN LOCAL-BUDGETS FORMATION IN TERNOPIL REGION) **22**

Сергій Ілліч Юрій, доктор економічних наук, професор — **Serhiy I. Yuriy,** Doctor of Economic Sciences, Professor

Андрій Ігорович Крисоватий, доктор економічних наук, професор — **Andriy I. Krysovatyy,** Doctor of Economic Sciences, Professor

Оксана Миронівна Десятнюк, доктор економічних наук, доцент, професор — **Oksana M. Desyatnyuk,** Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor

переклад (translation**)**

Людмила Зеонідівна Загородня, кандидат філологічних наук, доцент — **Lyudmyla Z. Zahorodnya,** Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor

БУХГАЛТЕР І БІЗНЕС. ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС НАДАВ ЦЬОМУ ТАНДЕМУ НОВОГО ЗНАЧЕННЯ (ACCOUNTANT AND BUSINESS: THE TAX CODE GIVES NEW MEANING TO THIS TANDEM SPECIALTY) **37**

Зеновій-Михайло Васильович Задорожний, доктор економічних наук, професор — **Zenoviy-Mykhaylo V. Zadorozhnyy**, Doctor of Economic Sciences, Professor

Ярослав Дмитрович Крупка, доктор економічних наук, професор — **Yaroslav D. Krupka**, Doctor of Economic Sciences, Professor

Роман Олексійович Мельник, кандидат економічних наук, доцент — **Roman O. Melnyk**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

переклад (translation**)**

Євген Маркіянович Чубатий — **Yevhen M. Chubatyy**

Вадим Миколайович Ткачук, кандидат філологічних наук, доцент — **Vadym M. Tkachuk,** Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УПРАВЛІНЦІВ – ЗАПОРУКА УСПІХУ РЕФОРМ (PROFESSIONALISM OF MANAGEMENT-LEVEL EMPLOYEES IN CIVIL SERVICE IS SUCCESS OF REFORMS) **45**

Сергій Ілліч Юрій, доктор економічних наук, професор — **Serhiy I. Yuriy,** Doctor of Economic Sciences, Professor

Алла Федорівна Мельник, доктор економічних наук, професор — **Alla F. Melnyk,** Doctor of Economic Sciences, Professor

переклад (translation**)**

Наталія Степанівна Лиса, кандидат філологічних наук, доцент — **Nataliya S. Lysa,** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

АГРАРНА МОДЕЛЬ XXI СТОРІЧЧЯ: СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ І ТЕРНОПІЛЬЩИНИ (THE AGRICULTURAL MODEL OF THE TWENTY-FIRST CENTURY: STRATEGIC CHALLENGES OF UKRAINE AND TERNOPIL REGION) **59**

Сергій Ілліч Юрій, доктор економічних наук, професор — **Serhiy I. Yuriy,** Doctor of Economic Sciences, Professor

Роман Богданович Гевко, доктор технічних наук, професор — **Roman B. Hevko,** Doctor of Technical Sciences, Professor

Микола Анатолійович Горланчук, кандидат економічних наук, доцент — **Mykola A. Horlanchu**k, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Іван Станіславович Брощак, кандидат сільськогосподарських наук, доцент — **Ivan S. Broshchak,** Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor

переклад (translation**)**

Зоряна Василівна Стельмащук — **Zoryana V. Stelmashchuk**

РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЛЯ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ (THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL IN TERNOPIL REGION AS A MEANS OF OVERCOMING DEMOGRAPHIC AND ECONOMIC CRISES) **76**

Євген Петрович Качан, кандидат економічних наук, професор, — **Yevhen P. Kachan,** Candidate of Economic Sciences, Professor

переклад (translation**)**

Наталія Степанівна Лиса, кандидат філологічних наук, доцент — **Nataliya S. Lysa,** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Вадим Миколайович Ткачук, кандидат філологічних наук, доцент — **Vadym M. Tkachuk,** Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ (INTERNATIONAL COOPERATION IN TERNOPIL REGION) **97**

Андрій Антонович Фліссак, заступник голови Тернопільської обласної державної адміністрації — **Andriy A. Flissak,** Vice-Chairman, Ternopil Regional State Administration

Василь Павлович Кравець, начальник управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності обласної державної адміністрації — **Vasyl P. Kravets,** Head of the Department of External Relations and External Economic and Investment Policy, Ternopil Regional State Administration

переклад (translation**)**

Оксана Яромирівна Ничко, кандидат філологічних наук, доцент — **Oksana Y. Nychko,** Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor

ТЕРНОПІЛЛЯ – КУТОЧОК РАЮ!

Тернопілля… Дивовижний край легенд, край зачарованої природи, край захоплюючих туристичних мандрів.

Тернопільщина… Край, де витає дух засновника Запорізької Січі Байди Вишневецького, козацького ватажка Северина Наливайка, духовного провідника – кардинала Йосифа Сліпого…

Земля Тернопільська – регіон видатних історичних постатей, що мали значний вплив на розвиток не тільки України, а й світу, на науковий, технічний і культурний прогрес: працював послом у Віденському парламенті економіст В'ячеслав Будзиновський; вагомий внесок в економіку світу вніс видатний український економіст-статист Володимир Навроцький. Співцем української землі на американському континенті називають скульптора Якова Гніздовського, дереворити якого "Зимовий пейзаж" і "Соняшники" стали окрасою кабінету президента США Кенеді. Світову славу Тернопіллю принесли, зокрема, маляр Діонізій Шолдра, скульптор Михайло Паращук, художники Михайло Бойчук та Іван Марчук; історик права і церкви, педагог Микола Чубинський; славіст Олександр Брюкнер; природознавець Микола Мельник; фольклорист Володимир Гнатюк; філософ-просвітитель Гугу Колонтай; біохімік Іван Горбачевський; Нобелівський лауреат Шмуель Йосеф Агнон; режисер Лесь Курбас; письменник Богдан Лепкий; співачка Соломія Крушельницька, постать якої вдячні краяни увічнили у бронзі.

Сучасне Тернопілля також має вагомих провідників у науці, економіці, культурі… Зокрема, економічна наука в Україні торує свій шлях серед бурхливого моря суспільних трансформацій та політичних війн. Та чи можна провести чітку межу й сказати, де закінчується політика і починається економіка?! Очевидно, що економіка і політика тісно переплетені між собою і є заручниками один одного. Економічні перетворення – це результат і привід до політичних процесів, а інколи і протиріч. Економіка як реальний базис суспільства визначає політи-

TERNOPILLA[1] – A PIECE OF PARADISE!

Ternopilla… Wonderful land of legends, country of enchanted nature, region of exiting travels for tourists.

Ternopilla… It is the land where spirits of Baida Vyshnevetsky (the founder of Zaporizhian Sich), Severyn Nalyvaiko (Cossack's leader), Josyf Slipyj (cardinal, spiritual leader) hover…

Land of Ternopil is the region of outstanding historic figures, which influenced greatly the development not only of Ukraine, but the world in the whole, scientific, technical and cultural progress: economist Vyacheslav Budzinovsky has worked as an ambassador of Imperial council (Austria), eminent Ukrainian economist-statistician Volodymyr Navrotsky has contributed a lot to the world of economic science. Sculptor Jacques Hnizdovsky is called a minstrel of Ukrainian land on American continent, his wooden pictures "Winter landscape" and "Sunflowers" beautified Kennedy's, the US President, study. World wide glory to Ternopil region was brought by whitewasher Dionisyy Sholdra, sculptor Mychaylo Parashchuk, painters Mychaylo Boychuk and Ivan Marchuk; historian of law and church, pedagogue Mykola Chubinsky; Slavic humanities researcher Oleksandr Brukner; naturalist Mykola Melnyk; folklore researcher Volodymyr Gnatyuk; philosopher-enlightener Gugu Kolontay; biochemist Ivan Gorbachevsky; Nobel Prise winner Shmuel Agnon; theatre director Les Kurbas; writer Bogdan Lepky; singer Solomya Krushelnytska, which was honoured with a bronze sculpture by thankful inhabitants of the land.

Modern Ternopilla has got distinguishes leaders in science, economy andculture... In particular, economic science in Ukraine is tracing the path amidst the tempests of social transformations and political wars. It is clear that there is no chance to find an edge between the politics and economy. This is a rhetorical question... It's quite clear

[1] Poetic: Ternopil region.

ку держави. Механізм взаємодії економіки і політики – складний. Немає універсальних підручників, стандартних ситуацій, моделей, рішень на усі випадки життя. Є вимога часу. Тому майбутні науковці, які навчаються в університетах економічного профілю, володіють не лише знаннями з економіки та управління, а й використовують новітні політтехнології, прогнозують та аналізують, створюють економічні моделі, шукають компроміси, прагнучи консенсусу, вибудовують канву системних і послідовних дій. Знання, які продукує наука, підготовка високоякісних кадрів, що здійснює освіта, – це стратегія нової доби, яка дасть можливість Україні бути затребуваною світовим співтовариством.

Сьогодні дуже важливо не експериментувати, а приймати виважені, обдумані рішення, зважаючи на думку науковців. Адміністративно-територіальна реформа повинна враховувати особливості кожного регіону, спрямовуватися на те, що кожній області залишити своє "обличчя". Основною її метою має бути підняття добробуту людей та посилення їх соціального захисту. Тернопільська область, як окрема адміністративна одиниця, має вагомий потенціал й усі умови для того, щоб розвиватися й упевнено дивитися у завтрашній день.

Стратегія соціально-економічного розвитку Тернопільської області визначає її майбутнє саме як важливої загальнодержавної та міжнародної складової економічного співробітництва. При цьому вплив результатів зовнішньоекономічного співробітництва регіону на загальний розвиток території однозначно розцінюється як позитивний, оскільки забезпечує динамічний розвиток виробничих та трудових ресурсів, постійні додаткові надходження до бюджету, створення нових робочих місць, сприяє підвищенню соціальних стандартів для населення.

У сучасних умовах розвитку економіки механізм формування дієвої бюджетної системи України тісно пов'язаний з рівнем бюджетної самостійності місцевих органів влади та з урахуванням податкового потенціалу кожного регіону. Пріоритетною складовою бюджетної політики виступає процес виконання місцевих бюджетів, від

to understand that politics and economy are too interwoven and are sometimes hostages of each other. Economic transformations are a result and starting point to political processes and, sometimes, to political contradictions. There is no chance to write an apt manual, to find a cue solution, and models to solve all problems of the life. Time has its. This is the reason that the future scientists studying economy and management master not only the knowledge of economics and management, and so far use modern political technologies. They can also make predictions and analysis of economic models find compromises and search consensus working the track of systematic and thorough actions.

This is very important avoid experimenting, but being able to take thoughtful and thorough decisions taking to account scientists' thoughts. Reform changing administrative and regional should take into account the peculiarities of every region and counter at it particular "face". The main purpose is to raise people well being and to secure their social welfare. Ternopil region, being as an administrative unit, has all possibilities and potential to develop and look in the future.

The strategy of socioeconomic development of Ternopil region determines its future as an important general component of national and international economic cooperation. Thus the influence of the results of international economic cooperation in the region to the overall territory development is regarded as positive, since it provides a dynamic development of production and labor, regular additional budget revenues, job creation, promotes social standards for the population.

Under current conditions of economic development, formation mechanism of an effective budget system of Ukraine is closely connected with a level of budget autonomy of local authorities and taxable capacity of each region. The priority component of budget policy is the process of local budgets execution, which has an effect on obtaining financing of strategic sectors of economy, social sphere, implementing programs and events of general development in the region and in the whole country.

якого залежить забезпечення фінансування стратегічних галузей економіки, соціальної сфери, втілення в життя програм і заходів загального розвитку регіону та країни в цілому.

Сьогодні держава приділяє особливу увагу проблемам формування всіх місцевих бюджетів, оскільки, починаючи з 1 січня 2011 року, вступили в дію норми Податкового кодексу України та нова редакція Бюджетного кодексу України.

А підвищення професіоналізму управлінців має стати обов'язковою умовою забезпечення ефективного проведення реформ, розв'язання даної проблеми треба поставити в переліку пріоритетних завдань держави, кожної окремо взятої організації і кожного управлінця.

Сучасна економіка потребує сильних і впевнених політиків і економістів, які мають чітку логіку дій й довготривалі орієнтири. Багато чого можна задекларувати на папері, проте для того, щоб регіон був інвестиційно привабливим, треба ставити перед собою амбітні завдання й не тільки сміливо мріяти, а й наполегливо працювати, зуміти стати єдиною інтелектуальною силою. Тоді ми досягнемо успіху!

Тернопілля – земля нашої любові, що об'єднала Волинь, Галичину й Поділля, а відтак тісно-мудро переплела з місцевими привнесені традиції і звичаї, якими охоче цікавилися і вивчали Феофан Прокопович, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Оноре де Бальзак, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Микола Костомаров, Максим Рильський, Михайло Драгоманов…

Земля Тернопільська – край, в якому паралельно існують два світи: підземний і наземний.

Якщо піднятись над Тернопіллям на висоту пташиного польоту, то неможливо відвести зір від дивовижної краси, що відкривається внизу, де волошковими потоками несуть свої води річки нашого краю: Серет, Стрипа й Збруч – до Дністра, Горинь – до Прип'яті, Іква – до Стиру; де задивляються в небеса тисячі джерел, сотні плес, десятки ставків… А поміж ними то тут, то там здіймаються увись передгір'я Карпат – Товтровий кряж, заповідник Ме-

Today, the state pays special attention to local result-oriented budgeting, because the Tax Code of Ukraine and the new version of the Budget Code of Ukraine have become effective since January 1st, 2011.

Professionalism increasing of management-level employees in civil service should become an obligatory condition of providing effective reforms. The solving of this problem is to be put in the list of priority tasks of the state, an organization and a manager.

Modern economy has a need in strong leaders and economists, which are sure in their prospectives and logic of actions. It's possible to write much on a paper to make a region attractive, but not to bad to aim at achievements and start working at the dream being in the result an intellectual force. Then we'll get our dream!

Ternopil region is the land of our love, that connected Volyn, Galicia and Podilia, and afterwards closely interlaced with local and brought customs and traditions, which were interested and learned by F. Prokopovych, G. Skovoroda, T. Shevchenko, Honore de Balzac, I. Franko, L. Ukrainka, M. Kotsyubynsky, M. Rylskiy and M. Dragomanov.

Ternopil land is a country in which two worlds, underground and terrestrial, exist parallel.

From the bird's eye view Ternopilla catches with its beauty of blue rivers: the Seret, the Strypa and the Zbruch, which flow their waters to the Dnister; the Goryn – to the Prypyat, the Ikva – to the Styr; thousands of springs, hundreds of lakes, dozens of ponds rise their eyes to the sky. The Carpathian foothills – the Tovtry, the Medobory with its "Burning Bush", the Opillya, the Krements mountains rise up and crowns of endless forests bow friendly to the sun.

Wilderness of lakes' banks, healthy, ionized air, drops of rainbow waterfalls – all this is our picturesque corner of paradise.

But the main miracle of our glorious Ternopilla is the magic music of fields, which is taken by the cranes' wings and flown courtesly to St. Mary to Holy Dormition Pochayiv Lavra, to God's hill, which is not far from Krements, to St. Mary's Spiritual Centre Zarvanytsa and to other numerous blessed places,

добори із розквітлою Неопалимою купиною, горбисте пасмо Опілля, Кременецькі гори; привітно вклоняються сонцю крони, здавалося б, нескінченних лісів…

Незаймана природа на берегах водоймищ, цілюще іонізоване повітря, розсипи веселкових водограїв. – усе це наш мальовничий куточок раю.

Та найбільшим дивом славного Тернопілля є магічна музика полів, яку беруть на крила журавлі й несуть шляхетно Пресвятій Марії – до Почаївської Свято-Успенської Лаври, на Божу Гору – неподалік від Кременця, до Марійського Духовного Центру "Зарваниця" й до інших численних святих місць, де щорічно десятки тисяч прочан отримують зцілення: кожен за своєю вірою.

Хто цікавиться підземним Тернопіллям, того чекає світ печер – одне з природних див нашого краю. У більшості печер фіксуються об'єкти матеріальної і духовної культури. В області нараховується більше сотні печер, гротів, навісів. Це – пам'ятки природи.

Немов бджоли до пахучої квітки, так прагнуть екскурсанти до печери "Кришталевої"…

До книги рекордів Гіннеса занесено печеру "Оптимістична".

Манять таїною "Голубі озера", "Млинки", "Гріб Господній", "Пуща Відлюдника"…

А ще "Вертеба", яку в народі називають "Наддністрянською Помпеєю".

І усе це – моє доленосне калинове Тернопілля…

Тернопільська земля…
Макова зернинка для Всесвіту.
Лісовий горішок на глобусі.
Калиновий листочок на карті України.
Важливий регіон для держави.

І безкінечна сила духу для усіх, хто народився і виріс у такому благословенному краї й, віддаючи себе до краплини служінню рідній землі, збагачується її дивовижною силою.

where thousands of pilgrims are cured every year accordingly to their faith.

Those, who are interested in underground Ternopilla, are waited for by the world of caves, one of the natural miracles of our land. The sights of material and spiritual culture are fixed in the majority of caves. There are more than hundred caves, grottos and canopies. These are natural attractions.

Visitors long for Kryshtaleva cave as bees to odoriferous flower…

The Optymystychna cave is recorded in the Guinnes Book of Records.

"Blue lakes", "Mlynky", "Tomb of the Lord", "Solitary hermit" lure with their mistery…

And Verteba, which is called "Pompeii over the Dnister"...

And all this is fateful, guilder rose Ternopilla…

Ternopil land…
It is a poppy seed for the Universe,
A hazelnut on the globe,
A guelder rose leaf on the map of Ukraine,
An important region for our state.

And it is endless fortitude for those who are born and grown up in such a blessed place, who are enriched with its amazing power, giving themselves to the end to homeland.

БЮДЖЕТ ТЕРНОПІЛЛЯ 2011 РОКУ: НАДІЇ І РОЗЧАРУВАННЯ

Рішенням Тернопільської обласної ради від 5 січня 2011 р. затверджено обласний бюджет на 2011 р., який з надіями і сподіваннями очікували керівники органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ і більшість населення області. Саме на основі показників доходів і видатків цього бюджету можна зробити висновок, про фінансові можливості обласної влади щодо виконання своїх конституційних функцій і повноважень стосовно забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та соціальних гарантій населення. На основі аналізу цього документу спробуємо дати відповідь на окремі питання, що цікавлять жителів нашого краю.

Обласний бюджет на 2011 рік формувався у той час, коли фінансова криза почала відступати у минуле, однак її наслідки відчутно продовжували впливати на стан економіки, соціально-культурної сфери та рівень соціального захисту населення. Одночасно змінилося податкове й бюджетне законодавство, уточнено завдання бюджетної політики на наступний рік, основні прогнозні макроекономічні показники економічного і соціального розвитку держави й області.

Загалом основні параметри розвитку економіки Тернопільщини протягом попереднього року характеризуються позитивними і негативними результатами, зокрема: ростом промислового виробництва на 2,3%; збільшенням вантажообороту на 15,8%; збільшенням обороту роздрібної торгівлі на 3,8%; скороченням на 6,4% виробництва сільськогосподарської продукції; зменшенням обсягів будівельних робіт на 25,1%; досягненням індексу реальної заробітної плати в жовтні поточного року відносно жовтня 2009 року 112,7%.

Тернопільська обласна рада та обласна державна адміністрація основною метою розвитку нашого регіону на 2011 рік вважа-

THE TERNOPIL REGION BUDGET OF 2011: HOPES AND DISAPPOINTMENTS

The Ternopil Regional Council Resolution of 5th January 2011 established the regional budget for 2011. The leaders of the local self-governments, businesses, organizations, institutions and the majority of the population have been anticipating it with hopes and expectations. It is in the way that the budget proposes to collect and allocate funds that the regional government is able to demonstrate the financial capabilities whereby it can accomplish its constitutional functions regarding both overall socio-economic development and the social support guaranteed to each individual. The analysis of this document will help us to answer some questions which are of great importance for our residents.

The regional budget of 2011 was formulated when the recession began to come to an end, but that economic downturn continued to affect the economy, social sphere and the level of social insurance significantly. At the same time the tax law and budget legislation were changed, the tasks of the budget policy for the next year as well as the main macroeconomic indices of state and regional economic and social development were formed.

In general, economic development in Ternopil region during the 2010 can be characterized positively as well as negatively, in that there industrial production grew by 2.3%; freight increased by 15.8%; and retail trade increased by 3.8%; while agricultural production decreased by 6.4% and construction by 25.1%, even as the real wages index reached 112.7% (October 2010) comparing with October 2009.

The Ternopil Regional Council and Regional State Administration consider the following items are to be the main purpose of development of our region in 2011: concentrating the efforts of all branches of local government to achieve macroeconomic stability; restoring economic growth; creating favorable conditions for investment in

ють: концентрацію зусиль усіх гілок місцевих органів влади на досягнення макроекономічної стабілізації, відновлення економічного зростання, створення сприятливих передумов для інвестування пріоритетних галузей економіки, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, систем управління якістю, скорочення непродуктивних витрат підприємств, стабілізації і нарощення власної сировинної бази, збільшення обсягів її переробки на наявних в області виробничих потужностях; розширення обсягів збуту продукції на внутрішньому ринку, зростання експорту, дотримання державної дисципліни цін, законодавства про працю, підтримки малого і середнього бізнесу, реалізацію регіональних (комплексних) програм розвитку; впровадження активних форм стимулювання зайнятості; розвиток сучасної туристично-рекреаційної інфраструктури та підтримка культурного потенціалу і традицій.

Результати комплексного аналізу показників соціально-економічного розвитку області за попередні періоди дають можливість виділити ряд пріоритетних заходів на перспективу, виходячи із пріоритетних напрямків діяльності. Так, у 2011 році прогнозується ріст валової доданої вартості на 1,8%, обсяг валової продукції сільського господарства становитиме 2872,0 млн. грн., зростання середньої заробітної плати очікується до 1812 грн., що на 16% більше попереднього року, обсяг інвестицій в основний капітал в порівняльних цінах зросте на 6,7%, передбачається довести прямі іноземні інвестиції в економіку області до 79,2 дол. США на одну особу, що на 8,3% більше рівня 2010 року, прогнозується поступове нарощування експортної діяльності та збільшення росту експорту на 7,8% в порівнянні з попереднім роком.

За розрахунками фахівців обсяги імпорту продукції у 2011 році можна збільшити на 7,0% в порівнянні з 2010 роком за рахунок створення сприятливих інвестиційних умов для ввезення на митну територію України імпортного високотехнологічного обладнання у вигляді майнових іноземних інвестицій.

Позитивним моментом можна вважати те, що у 2011 році очікується ріст кількості малих підприємств, яка складатиме 47 біз-

priority sectors; introducing energy saving technologies and systems of quality management; reducing unproductive expenditure of enterprises; stabilizating growing of their own raw material base, increase in raw material processing within the existing production capacity; increase in salling in domestic markets; export growth; following the price discipline and labor laws; support of small and medium businesses; fulfillment of the regional (integrated) development programs; the introduction of active forms of stimulating employment and the development of modern tourism and recreation infrastructure, and cultural potential and traditions support.

A comprehensive analysis of the indices of socio-economic development for the region during the previous years makes it possible to allocate a number of future priorities. Thus in 2011 the gross added value is expected to grow by 1.8%; the gross agricultural output is expected to reach 2872.0 million hryvnyas; the average wage is expected to grow to 1812 hryvnyas, which is 16% more than it was last year; investments in fixed assets at comparable prices is to increase by 6.7%; foreign direct investment in the region is expected to amount to 79.2 US dollars per one person, which is 8.3% more than it was in 2010; and a gradual increase in exports is expected to top out at 7.8% more than it was last year.

According to expert estimates the volume of imports in 2011 can have potential to increase by 7.0% over 2010 due to newly created favorable investment conditions for the entry of imported high-technical equipment into the customs territory of Ukraine as property foreign investments.

The increase of amount of small businesses in 2011 is considered to be a positive aspect of it. The number of businesses per 10,000 people is expected to increase up to 47, which is 4,4% more than it was last year. The unemployment rate (according to ILO) is expected to be 10.8% or 0.8% less compared to 2010.

An analysis of the actual indices of the regional budget for 2010 shows that both revenues and expenditures exceeded expectations. Revenues were 182.1 million

несових структур на 10 тис. осіб наявного населення, що на 4,4% більше ніж у минулому році. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) становитиме 10,8%, або на 0,8% менше в порівнянні з 2010 роком.

Результати аналізу фактичних показників обласного бюджету за 2010 рік свідчать про перевиконання його дохідної і видаткової частин. Зокрема, до бюджету надійшло власних доходів 182,1 млн. грн., що на 26,3 млн. грн. перевищує показники виконання минулого року та на 9,0 млн. грн. більше уточненого плану поточного року. Мобілізовано податку з доходів фізичних осіб в обсязі 154,3 млн. грн., плати за землю – 15,1 млн. грн., податку на прибуток підприємств – 1,3 млн. грн., надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів – 1,5 млн. грн., інших власних доходів – 10,0 млн. грн.

Маючи належну базу, створену у 2010 році, а також обґрунтовані макроекономічні показники та обсяги міжбюджетних трансфертів, доведені Міністерством фінансів України, відповідні обласні фінансові структури розрахували показники проекту обласного бюджету на 2011 рік, які були детально розглянуті і прийняті сесією обласної ради. Відповідно до рішення сесії доходи обласного бюджету затвердженні в сумі 1517,1 млн. грн., а видатки – 1519,5 млн. грн., що на 15% більше обсягів 2010 р.

Цікавим є той факт, що у складі доходів бюджету власні надходження складають 241,7 млн. грн. (15,9%), тоді як міжбюджетні трансферти сягають 1275,4 млн. грн. або 84,1% загальної величини доходів. Подібне співвідношення мало місце і у 2010 році. Серед власних доходів податкові надходження складають 198,3 млн. грн. (13,1%), неподаткові – 42,3 млн. грн. (2,8%), та доходи від операцій з капіталом – 0,3 млн. грн. (0,1%).

Відповідно Бюджетного кодексу України та Закону України "Про Державний бюджет України на 2011 рік" джерелами доходів загального фонду обласного бюджету є:

- податок з доходів фізичних осіб (25% загальних надходжень по області) – 175,8 млн. грн.;
- податок на прибуток підприємств обласної комунальної власності – 1,4 млн. грн.;

hryvnyas, which is 26.3 million more than in 2009, and 9.0 million hryvnyas more than expected. Of this total, 154.3 million hryvnyas were from personal income tax, 15.1 million hryvnyas from property tax, 1.3 million hryvnyas from enterprise income tax, 1.5 million hryvnyas from the replacement of funds held in short-term investment accounts in banks, and 10.0 million hryvnyas from other contribution.

Having a proper base created in 2010, as well as macroeconomic fundamental indices and amount of intergovernmental transfers, established by the Ministry of Finance of Ukraine, the appropriate regional financial structures have calculated indices of the regional budget of 2011 that have been examined in detail and approved by the regional council. According to the resolution, regional budget revenues are projected to be 1517.1 million hryvnyas and expenditures 1519.5 million hryvnyas, which is 15% more than for 2010.

It is interesting to note that own revenues in budget include 241.7 million hryvnyas (15.9%), while inter-governmental transfers amount to 1275.4 million hryvnyas, or 84.1% of total income. The same situation was also observed in 2010. Among own contributions to the budget, taxes add 198.3 million hryvnyas (13.1%), non-tax revenue amounts to 42.3 million hryvnyas (2.8%), and income from capital operations is 0.3 million hryvnyas (0.1%).

According to the Budget Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine in 2011" the following taxes and fees make up the general fund of the regional budget:

- personal income tax (which constitutes 25% of total revenues in the region) – 175.8 million hryvnyas;
- the tax on income of regional communal companies – 1.4 million hryvnyas;
- fees on special usage of natural resources – 5.0 million hryvnyas;
- fees on licenses for conducting certain types of business – 14.7 million hryvnyas;
- a part of the profit (income) of economic organizations (which belong to community property or there is a share of com-

- збори за спеціальне використання природних ресурсів – 5,0 млн. грн.;
- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності – 14,7 млн. грн.;
- частина прибутку (доходу) господарських організацій (які належать до комунальної власності або у статутних фондах яких є частка комунальної власності), що вилучається до бюджету – 0,1 млн. грн.;
- плата за оренду майнових комплексів та іншого майна, що знаходяться у комунальній власності – 0,3 млн. грн.;
- надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами місцевих бюджетів – 2,6 млн. грн.;
- інші надходження – 0,3 млн. грн.

Спеціальний фонд обласного бюджету за доходами (без урахування трансфертів) планується в сумі 41,3 млн. гривень, в тому числі:

- надходження збору за першу реєстрацію транспортного засобу – 1,4 млн. грн.;
- надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва – 0,9 млн. грн.;
- грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності – 0,1 млн. грн.;
- власні надходження бюджетних установ – 37,8 млн. грн.;
- надходження від приватизації комунального майна – 0,3 млн. грн.;
- екологічний збір – 0,8 млн. грн.

Кошти спеціального фонду мають цільовий характер та спрямовуються на конкретні цілі згідно з чинним законодавством.

Видаткова частина обласного бюджету на 2011 рік включає видатки на виконання власних і делегованих повноважень, які складають 647,5 млн. грн. (42,6%) та міжбюджетні трансферти – 872 млн. грн. (57,4%). Серед видатків першої групи найбільша частка (43,5%) припадає на фінансування освіти, куди спрямовано 281,5 млн. грн. На другому місці – охорона здоров'я (40,7%), на яку виділено

munal property in their statutory fund), which is contributed to the budget – 0.1 million hryvnyas.
- rent from property and other communal assets – 0.3 million hryvnyas;
- interest on the use of temporarily free budget funds of the local budgets – 2.6 million hryvnyas;
- other contributions – 0.3 million hryvnyas.

The revenues comprising the special fund of the regional budget (excluding transfers) is expected to amount to 41.3 million hryvnyas. That amount includes the following:

- new vehicle registration fee – 1.4 million hryvnyas;
- compensation for losses of agricultural and forestry production – 0.9 million hryvnyas;
- monetary recovery for damages caused by legal violations concerning environmental protection as a result of economic and other activities – 0.1 million hryvnyas;
- other contributions to budgetary institutions – 37.8 million hryvnyas;
- contributions from public property privatization – 0.3 million hryvnyas;
- environmental fee – 0.8 million hryvnyas.

According to the relevant laws, the special fund is to be spent for special objectives.

The expenditure portion of the regional budget for 2011 includes expenses for carrying out both its own and delegated powers which, taken together, are slated to cost 647.5 million hryvnyas (42.6%), while intergovernmental transfers will account for another 872 million hryvnyas (57.4%). Among the expenses under the first heading, the financing of education takes the largest share (43.5%), 281.5 million hryvnyas. Health care takes second place (40.7%) with 264.0 million hryvnyas. Expenses for social insurance amount to 39.6 million hryvnyas (6.1%); culture and art 36.0 million hryvnyas (5.6%); physical culture and sport 10.5 million hryvnyas (1.6%); management 5.1 million hryvnyas (0.8%); media, construction, transport, road management, communications, telecommunications and informatics, along

264,0 млн. грн. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення передбаченні в обсязі 39,6 млн. грн. (6,1%), культуру і мистецтво – 36,0 млн. грн. (5,6%), фізичну культуру і спорт – 10,5 млн. грн. (1,6%), управління – 5,1 млн. грн. (0,8%), на засоби масової інформації, будівництво, транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатику, інші послуги пов'язані з економічною діяльністю, спрямовано в межах 1,4–1,8 млн. грн.

Особливістю обласного бюджету є те, що основними групами його доходів і видатків є міжбюджетні трансферти, причому їхній обсяг у дохідній частині складає 1275,4 млн. грн., а у видатковій – 872,0 млн. грн. Таким чином, цей бюджет в основному виконує функцію транзитної ланки стосовно трансфертів різних бюджетів та регулювання внутрішньобюджетних грошових потоків. Одночасно на виконання власних і делегованих повноважень бюджетних коштів хронічно не вистарчає, внаслідок чого якість наданих управлінських послуг суб'єктам бюджетних відносин та соціально-культурних послуг населенню є низькою.

На утримання обласної ради у 2011 році розрахунками Міністерства фінансів України передбачено 3,8 млн. грн., що на 142,7 тис. грн. або на 3,6 відсотка менше розрахунків минулого року. Доведений обсяг забезпечує видатки на оплату праці з нарахуваннями в розмірі 3,1 млн. грн., які складають 83,8% до загального обсягу. Для забезпечення основної діяльності, проведення сесій, засідань постійних комісій обласної ради додатково спрямовано 1,3 млн. грн.

Надання разової грошової допомоги громадянам, які проживають на території області, перебувають у складному матеріальному становищі внаслідок стихійного лиха, нещасного випадку, важкого захворювання, інших ускладнюючих обставин обійдеться обласному бюджету у 0,8 млн. грн.

Серед видатків на освіту найбільшу частку складає оплата праці (85,4 млн. грн. загального фонду і 1,6 млн. грн. спеціального фонду). На оплату комунальних послуг та енергоносіїв передбачено 16,4 млн. грн.

with other services related to economic activity, 1.4–1.8 million hryvnyas.

A particularly noteworthy feature of the regional budget is that the largest share of both its income and its expenses come in the form of intergovernmental transfers, accounting for 1275.4 million hryvnyas in revenue, and 872.0 million hryvnyas in expenditures. Thus, this budget serves in part as a mechanism for transferring and regulating cash flow within and between various internal budgets and budgeting processes. At the same time, the budget lacks the funds necessary to perform both its own and its delegated powers. As a result, the quality of administrative services in support of both intergovernmental relations and social and cultural outreach to the population is low.

In 2011 the Ministry of Finance of Ukraine has allocated 3.8 million hryvnyas for the maintenance of the regional council maintenance, which is 142.7 thousand hryvnyas or 3.6% less than last year. This amount provides wage expenses of 3.1 million hryvnyas, which makes up 83.8% of the total. In addition, 1.3 million hryvnyas has been allocated for providing core activities, holding sessions, and suporting meetings of permanent committees of the regional council.

0.8 million hryvnyas has also been allocated to provide one-time cash assistance to citizens who reside in the region and are in difficult financial circumstances as a result of natural disaster, accident, serious illness, and other complicating circumstances.

Among education expenses, the largest share is made up of wages (85.4 million hryvnyas of the general fund and 1.6 million hryvnyas of the special fund). 16.4 million hryvnyas are allocated for municipal utilities and energy payments.

Analyzing the education expenses according to their functional classification, it should be noted that the largest share of the 2011 budget will be focused on vocational and technical institutions (110.2 million hryvnyas), universities (95 million hryvnyas), secondary boarding schools for orphans and children deprived of parental

Аналізуючи видатки на освіту за функціональною класифікацією, слід зазначити, що найбільші обсяги бюджетних коштів у 2011 році будуть спрямовані на професійно-технічні заклади (110,2 млн. грн.), вищі заклади освіти (95 млн. грн.), загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт, та дітей, які залишились без піклування батьків (35,2 млн. грн.), спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади освіти для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку (25,5 млн. грн.) та на інші цілі.

На фінансування програм в галузі освіти заплановано 171,0 тис. грн., зокрема, обласної програми "Освіта Тернопільщини – 2012 рік" для проведення у 2011 році обласного форуму творчої та обдарованої молоді "Гордість і надія Тернопілля", відзначення кращих педпрацівників області з нагоди Дня вчителя, забезпечення шкіл новими методичними розробками та інших заходів в системі освіти місцевого значення – 120,0 тис. грн., обласної програми "Вчитель" на 2002–2012 рр. для проведення обласного та участі у фінальному турі Всеукраїнського конкурсу "Вчитель року" – 51,0 тис. грн. Крім того, для забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації лікарів й інших медичних працівників, відповідно до обласної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року, яка буде фінансуватись головним управлінням охорони здоров'я, заплановано 100 тис. грн.

Кошти, передбачені на фінансування закладів професійно-технічної освіти, забезпечують видатки на оплату праці з нарахуваннями – 61,8 млн. грн., на харчування виключно учнів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 2,2 млн. грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 9,5 млн. грн., виплату стипендій, включаючи цільові виплати – 28,9 млн. грн., інші видатки на утримання професійно-технічних навчальних закладів – 0,3 млн. грн.

Медучилища і курсові заходи, які фінансуються через управління охорони здоров'я, отримають 20,3 млн. грн., що забезпечить видатки на оплату праці з нарахуваннями в повному обсязі –

care (35.2 million hryvnyas), special boarding schools, schools and other educational institutions for children with physical or mental disabilities (25.5 million hryvnyas) and for other purposes.

171.0 thousand hryvnyas has been allocated for the following educational programs: to allow Regional Program "Ternopil Region Education 2012" to support Regional Forum of creative and talented young people "Pride and Hope of Ternopil Region"; to reward the region's best teachers on Teacher's Day; to provide schools with new methodological developments and for other activities within the educational system of local importance (120.0 thousand hryvnyas); and to allow The Teacher Regional Program to conduct both the regional and the final round of the 2002-2012 All-Ukrainian *Teacher of the Year* Contest (51.0 thousand hryvnyas). In addition, 100 thousand hryvnyas has been allocated to provide training, retraining and advanced training of doctors and other medical workers, as required by the regional program of primary health care based on family medicine until 2011, which is to be financed by the Department of Health.

Funds allocated for financing institutions of vocational education will cover wage expenses of 61.8 million hryvnyas; expenses on food for orphans and children deprived of parental care of 2.2 million hryvnyas; payment for municipal utilities and energy of 9.5 million hryvnyas; scholarship payments, including special purpose payments, of 28.9 million hryvnyas; and other expenses for maintaining vocational educational institutions of 0.3 million hryvnyas.

Medical schools and course activities funded by the Department of Health will receive 20.3 million hryvnyas to cover wage expenses and benefits in the amount of 10.9 million hryvnyas; payment for municipal utilities and energy of 1.1 million hryvnyas; scholarship payments, including cash assistance for orphans, 6.7 million hryvnyas; and other expenses of 1.6 million hryvnyas.

21.5 million hryvnyas has been allocated for financing schools of culture to cover wage expenses and benefits in the amount

10,9 млн. грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 1,1 млн. грн., виплату стипендій, включаючи виплати, передбачені студентам з числа дітей-сиріт – 6,7 млн. грн. та інші видатки – 1,6 млн. грн.

На фінансування училищ культури бюджетом передбачено 21,5 млн. грн., де враховано в повному обсязі видатки на оплату праці з нарахуваннями – 16,7 млн. грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 1,0 млн. грн., виплату стипендій – 3,6 млн. грн. та інші видатки – 0,2 млн. грн.

Надходження до спеціального фонду в установах освіти плануються від платних послуг (в основному платне навчання в вищих навчальних закладах) – 11,4 млн. грн., господарської діяльності – 7,1 млн. грн., оренди приміщень – 95,0 млн. грн. Всього передбачаються надходження в сумі 18,6 млн. грн. Крім того, власні надходження професійно-технічних навчальних закладів складуть 7,8 млн. грн., з яких 4,4 млн. грн. – від плати за послуги, 3,1 млн. грн. – від господарської та виробничої діяльності, 0,2 млн. грн. – від оренди приміщень та 0,1 млн. грн. – від реалізації майна.

У структурі видатків на охорону здоров'я до 50% займає оплата праці (по загальному фонду – 129,5 млн. грн. і по спеціальному фонду – 0,9 млн. грн.), а на оплату комунальних послуг та енергоносіїв виділено біля 10 відсотків (25,5 млн. грн.).

У складі видатків на охорону здоров'я відповідно до функціональної класифікації найбільша частка (38%, що складає 100,2 млн. грн.) припадає на спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади. На утримання лікарень передбачено 73,4 млн. грн. (27,8%), територіальних медичних об'єднань – 36,7 млн. грн. (13,9%), санаторіїв для дітей та підлітків, будинків дитини – 14,5 млн. грн. (5,5%) тощо.

Кошти на придбання медикаментів заплановані в обсязі 32,5 млн. грн., що забезпечить загальну вартість одного ліжко-дня в сумі 6,90 грн. За рахунок коштів, виділених на придбання медикаментів, буде забезпечено проведення діалізу та придбання витратних матеріалів для хворих з нирковою недостатністю в сумі 10,0 млн. грн., що на 1,0 млн. грн. більше бюджетних призначень на 2010 рік, придбання медикаментів установ

of 16.7 million hryvnyas; municipal utilities and energy of 1.0 million hryvnyas; scholarship payments of 3.6 million hryvnyas; and other expenses of 0.2 million hryvnyas.

Contribution to the special fund for educational institutions are expected to derive from paid services (mostly tuition at universities) in the amount of 11.4 million hryvnyas; economic activities in the amount of 7.1 million hryvnyas; and rents in the amount of 95.0 million hryvnyas, for a total of 18.6 million hryvnyas. In addition, the vocational schools own income will amount to 7.8 million hryvnyas, with service fees generating 4.4 million hryvnyas, economic and industrial activity 3.1 million hryvnyas, rental of premises 0.2 million hryvnyas, and property sales 0.1 million hryvnyas.

In the structure of health expenditure 50% takes wage expenses (that constitutes 129.5 million hryvnyas of the general fund and 0.9 million hryvnyas of the special fund), and about 10% (25.5 million hryvnyas) takes payment for municipal utilities and energy.

Sorted by functional classification, the largest share in the health expenditures system (38%, which is 100.2 million hryvnyas) goes to specialized hospitals and institutions. Of this, 73.4 million hryvnyas (27.8%) is allocated for the maintenance of hospitals, 36.7 million hryvnyas (13.9%) for local medical associations, and 14.5 million hryvnyas (5.5%) for health centers for children and teens, boarding schools and others.

The purchase of medicines is expected to cost 32.5 million hryvnyas in order to ensure that the total cost per bed day is 6.90 hryvnyas. Funds allocated for this purpose will be spent to provide dialysis and to purchase supplies for patients with renal insufficiency in the amount of 10.0 million hryvnyas, 1.0 million hryvnyas more than budget allocations for 2010. 1.0 million hryvnyas will be spent to purchase medicines by health care institutions that have no beds, 100.0 thousand hryvnyas to purchase hearing aids, 50.0 thousand hryvnyas to purchase lenses, and 400.0 thousand hryvnyas to purchase immunosupresants for patients with transplanted organs.

новами, що не мають ліжкового фонду, на суму 1,0 млн. грн., придбання слухових апаратів – 100,0 тис. грн., лінз – 50,0 тис. грн., імуносупресантів для хворих з пересадженими органами – 400,0 тис. грн.

На придбання продуктів харчування спрямовано 9,3 млн. грн. У складі цих видатків передбачено 90,0 тис. грн. на харчування донорів та 105,0 тис. грн. – на харчування дітей, хворих на СНІД і ВІЛ-інфікованих. Для збільшення середньої вартості одного ліжко-дня по харчуванню хворих в установах охорони здоров'я додатково виділено 2050 тис. грн.

У складі загального обсягу видатків, що передбачаються в обласному бюджеті на галузь "Охорона здоров'я", заплановано проведення видатків на виконання таких обласних програм:

- імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2010–2015 роки – 38,2 тис. грн. на придбання вакцин;
- протидії захворюванню на туберкульоз у Тернопільській області на період до 2011 року – 200,0 тис. грн. на придбання протитуберкульозних препаратів;
- забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки – 249,2 тис. грн., в тому числі на придбання імуноферментних тест-систем та швидких тестів для обстеження населення на вірус СНІД – 135,0 тис. грн., на харчування дітей, народжених від ВІЛ-інфікованих матерів – 114,2 тис. грн.;
- цукровий діабет на 2009–2013 роки – 9,7 млн. грн. на забезпечення хворих на цукровий та нецукровий діабет препаратами інсуліну і десмопресину;
- боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року – 300,0 тис. грн. на придбання препаратів хіміотерапії для лікування онкозахворювань;
- запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань на 2009–2012 роки – 385,0 тис. грн., на придбання кардіостимуляторів;

9.3 million hryvnyas is allocated for food purchase. 90.0 thousand hryvnyas of this is expected to purchase food for donors, and another 105.0 thousand gryvnyas to purchase food for children with AIDS and HIV. To cover increases in the average cost of one bed day fro feeding patients in health care institutions, an additional 2050 thousand hryvnyas has been allocated.

As part of the total expenditures for *Health Care* in the regional budget, the following regional programs for implementing expenses have been established:

- immunization and protection against infectious diseases during 2010–2015 amount to 38.2 thousand hryvnyas for the purchase of vaccines;
- tuberculosis control in the Ternopil region up to 2011 amounts to 200.0 thousand hryvnyas for the purchase of anti-tuberculosis drugs;
- HIV prevention, treatment and care, as well as support for HIV-infected and AIDS patients during 2009–2013 amount to 249.2 thousand hryvnyas, with 135.0 thousand hryvnyas prescribed for the purchase of immunoferment test kits and rapid AIDS testing, and 114.2 thousand hryvnyas for feeding children born to HIV-infected mothers;
- provision for diabetes and diabetes mellitus patients with insulin and desmopressin during 2009–2013 amounts to 9.7 million hryvnyas;
- the treatment of cancer up to 2016 amounts to 300.0 thousand hryvnyas for the purchase of chemotherapy drugs;
- the prevention and treatment of cardiovascular and vascular brain diseases during 2009–2012 amount to 385.0 thousand hryvnyas for the purchase of cardiostimulants;
- ensuring the reproductive health of the population of Ternopil region for the period up to 2015 amounts to 50.0 thousand hryvnyas for the purchase of medicines for lying-in women and newborns.

- репродуктивне здоров'я населення Тернопільської області на період до 2015 року – 50,0 тис. грн. на придбання медикаментів породіллям і новонародженим.

На соціальний захист та соціальне забезпечення передбачено 40,0 млн. грн., з яких на оплату праці – 13,7 млн. грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 2,8 млн. грн.

Найбільша частка (52,8%, що складає 21,1 млн. грн.) спрямована на фінансування будинків-інтернатів для літніх людей та інвалідів системи соціального захисту. Значні суми заплановано на утримання притулків для неповнолітніх (8,1 млн. грн.), проведення заходів з оздоровлення та відпочинку дітей (2,6 млн. грн.), надання пільг на медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (1,4 млн. грн.), на фінансування центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів та професійної реабілітації інвалідів (1,0 млн. грн.), тощо.

Досить проблемним у 2011 році для обласного бюджету буде забезпечення фінансування культури і мистецтва. Незважаючи на те, що на цю галузь виділено 36,0 млн. грн., потреби установ та заходів духовного розвитку населення можуть бути задоволені менше, ніж на половину. Видатки на утримання театрів, заплановані в обсязі 10,7 млн. грн., бібліотек –8,3 млн. грн., філармоній та інших мистецьких заходів – 6,0 млн. грн., шкіл естетичного виховання дітей – 3,0 млн. грн., музеїв і виставок – 4,6 млн. грн., дають можливість профінансувати тільки частково поточні затрати, що негативно відобразиться на якості надання культурних послуг населення.

Обмеженими є можливості надходження до спеціального фонду в установах культури, які плануються в розмірі 402,8 тис. грн., у тому числі від платних послуг (вхідна плата в музеях, обслуговування в бібліотеках, батьківська плата в школі мистецтв) – 380,8 тис. грн. та оренди приміщень –22 тис. грн.

Обсяг видатків по галузі "Фізична культура і спорт" затверджений в сумі 10,5 млн. грн. Передбачені кошти забезпечують потребу на виплату заробітної плати з нарахуваннями

Social protection and social maintenance have been allocated 40.0 million hryvnyas, with wages and payments for public utilities and energy accounting for 13.7 million hryvnyas and 2.8 million hryvnyas, respectively.

The largest share of this social protection and social maintenance allotment (52.8%, or 21.1 million hryvnyas) is aimed at financing homes for the elderly and disabled people within the social security system. Considerable sums of money are allocated for homes for minors (8.1 million hryvnyas); children health protection and recreation (2.6 million hryvnyas); benefits for medical care of citizens affected by the Chernobyl disaster (1.4 million hryvnyas); the financing of rehabilitation centers for handicapped children and the vocational rehabilitation of disabled persons (1.0 million hryvnyas), etc.

Funding arts and culture in 2011 will be problematic for the regional budget. Despite the fact that 36.0 million hryvnyas has been allocated to this sector, this amount will meet less than half the needs of the institutions and cultural development activities of the population. Funds for theater maintenance (10.7 million hryvnyas), libraries (8.3 million hryvnyas), philharmonic and other artistic events (6.0 million hryvnyas), schools for the aesthetic education of children (3.0 million hryvnyas), museums and exhibitions (4.6 million hryvnyas) meet only a part of the current costs, which can negatively affect the quality of cultural services.

Revenue to the special fund of cultural institutions is limited. It is expected to amount to 402.8 thousand hryvnyas, with 380.8 thousand hryvnyas to be received for paid services (entrance fees to museums, library services, fees for studying at art schools) and 22.0 thousand hryvnyas from premises rental.

Expenditures for *Physical Culture and Sports* constitute 10.5 million hryvnyas. These funds pay for employees' salaries and benefits in accordance with the relevant law, as well as for energy, facilities maintenance, and the costs of holding sport competitions and events. Costs for the maintenance of the center for disabled

працівникам галузі відповідно до чинного законодавства, оплату енергоносіїв, утримання установ, проведення спортивних змагань та заходів. Видатки на утримання центру з інвалідного спорту і реабілітаційної школи заплановані в обсязі 1,4 млн. грн. На виконання завдань цільової програми по розвитку фізичної культури і спорту передбачено 3,8 млн. грн. у вигляді трансфертів організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості.

Для фінансової підтримки засобів масової інформації та книговидавництва передбачається спрямувати 1,5 млн. грн., в тому числі на утримання робочої групи по підготовці та виданню "Книги пам'яті" – 380 тис. грн., висвітлення в засобах масової інформації діяльності обласної ради та обласної державної адміністрації – 200 тис. грн., на фінансову підтримку засобів масової інформації – 200 тис. грн., на впровадження сурдоперекладу для осіб з вадами слуху під час телетрансляції інформаційних програм на обласній державній телерадіокомпанії – 70,0 тис. грн., на підготовку енциклопедичного видання "Тернопільщина. Історія міст і сіл" – 418 тис. грн., на утримання видавництва "Рада" – 215 тис. грн.

Виконання Програми розвитку туризму в Тернопільській області на 2009–2012 роки обійдеться бюджету у 150,0 тис. грн., фінансова підтримка комунальному підприємству Тернопільської обласної ради "Тернопільський обласний інформаційний-туристичний краєзнавчий центр" – 300,0 тис. грн.

На фінансування заходів з організації рятування на водах водолазно-рятувальній службі в Тернопільській області передбачено 1,3 млн. грн., що не дасть змоги утримувати службу впродовж року, оскільки мінімально необхідний обсяг складає 1,8 млн. грн.

Відповідно до програми міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва Тернопільської області на 2009–2013 роки для підготовки VI Міжнародного інвестиційного форуму в м. Тернополі передбачено 150 тис. грн.

Для фінансування 23 обласних програм у проекті бюджету передбачено 14,5 млн. грн. Однак перелік програм та обсяги їхнього фінансування є дуже обмеженими і не відображають реальних потреб області.

sportsmen and a rehabilitation school of 1.4 million hryvnyas are planned. The Physical Culture and Sports Development Program has the task of supporting athletic organizations and sports, and 3.8 million hryvnyas in transfer funds has been allotted to this purpose.

1.5 million hryvnyas has been allocated for the financial support of the media and publishing businesses: 380.0 thousand hryvnyas for the maintenance of the working group responsible for *Memory Book* preparation and publication; 200.0 thousand hryvnyas for highlighting the Regional Council and Regional State Administration activities in the media; 200.0 thousand hryvnyas for financial support of the mass media; 70.0 thousand hryvnyas for the introduction of sign language for persons with hearing disabilities during television programs on regional state TV; 418.0 thousand hryvnyas for the preparation of an encyclopedic edition, *"Ternopil. History of Towns and Villages"*, and 215.0 thousand hryvnyas for the maintenance of *Rada* Publishing House.

Operating the Ternopil Region Tourism Development Program during 2009–2012, and financially supporting the *Ternopil Regional Information and Tourist Local History Centre*, a municipal institution of the Ternopil Regional Council, will cost 150.0 thousand hryvnyas and 300.0 thousand hryvnyas respectively.

1.3 million hryvnyas has been allocated for financial support of the Water-Rescue Diving and Rescue Service in Ternopil. Since the minimum annual sum required to maintain the Service is 1.8 million hryvnyas, it will not be able to during the full year.

150.0 thousand hryvnyas has been allocated for the preparation of the VI International Investment Forum in Ternopil, as per the Ternopil Region Inter-Regional and Foreign Economic Cooperation Program for 2009–2013.

14.5 million hryvnyas has been prescribed for the financing of 23 regional programs. However, the list of programs and funds is very limited and does not meet the real regional needs.

На видатки по спеціальному фонду на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг у населених пунктах, що належать до комунальної власності, а також на потреби дорожнього господарства на 2011 рік спрямовується 1,4 млн. грн. за рахунок надходжень збору за першу реєстрацію транспортних засобів до спеціального фонду обласного бюджету.

Основні видів трансфертів на 2011 рік розподілені таким чином:

- додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів розподілена між обласним бюджетом, бюджетом міста Тернополя та бюджетами районів у таких пропорціях: не більше 25% для обласного бюджету (4466,3 тис. грн.) та не менш як 75% – для бюджетів міст обласного значення та бюджетів районів (13398,9 тис. грн.);
- на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям – 672,5 млн. грн.;
- на надання пільг та житлових субсидій населенню для оплати електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот розподілено 138,6 млн. грн. між бюджетами районів та м. Тернополя;
- на надання пільг та житлових субсидій населенню для придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу розподілено 8,297 млн. грн. між бюджетами районів та м. Тернополя відповідно чисельності пільгових категорій населення та очікуваної кількості сімей, які звернуться за наданням субсидій на ці види палива;
- на оплату наданих пільг з послуг зв'язку та інших передбачених законодавством пільгах (крім пільг на одержання ліків, зубопротезування, оплату електроенергії, природного і скрапленого газу, твердого та рідкого пічного

1.4 million hryvnyas, available as the result of payments for initial vehicle registrations to the regional budget special fund, has been allocated for the construction, reconstruction, repair and maintenance of public roads of local importance; municipal streets and roads in towns and villages; and the needs of road management in 2011.

The main types of transfers for 2011 are distributed in the following way:

- additional subsidy for financial equalization of local budgets is shared between the provincial budget, the Ternopil budget and regional budgets, with: more than 25% contributed to the provincial budget (4466.3 thousand hryvnyas) and no less than 75% to the budgets of towns of regional importance and regional budgets (13398.9 thousand hryvnyas);
- 672.5 million hryvnyas has been allocated as maintenance to families with children, poor families, disabled children, and as temporary state support;
- 138.6 million hryvnyas that are to be used as housing benefits and subsidies for paying electricity, gas, heat, water, rent, household bills, waste and liquid sewage removal bills has been distributed between the regional budgets and the Ternopil budget;
- 8.297 million hryvnyas that are to be used as housing benefits and subsidies for the purchase of solid and liquid stove fuel and liquefied gas has been distributed between the regional budgets and the Ternopil budget. The distribution is based on the number of people enjoining benefits;
- 29.9 million hryvnyas that are to be used as benefits for communication services and other privileges according to the relevant law (except for benefits to obtain drugs, prosthetic dentistry, payment of electricity and liquefied natural gas, solid and liquid stove fuel, heat, water and sanitation, rent, removal of household waste and liquid sewage), along with compensation for the travel privileges of some categories of citizens, has been dis-

побутового палива, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот) та компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян, по загальному фонду розподілено 29,9 млн. грн. між бюджетами районів та м. Тернополя;

- на виплату соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною" розподілено 5,0 млн. грн. виходячи, із наявної кількості прийомних сімей та будинків сімейного типу, кількості дітей відповідного віку, які знаходяться в них, з врахуванням величини прожиткового рівня, визначеного Законом України "Про Державний бюджет України на 2011 рік", та фактичного нарахування допомог за січень-грудень 2010 року. На даний час в області створено і функціонують 83 прийомні сім'ї та 10 будинків сімейного типу із загальною кількістю 176 дітей, у 2011 році планується відкрити 14 прийомних сімей та 1 будинок сімейного типу.

Таким чином, фінансова база Тернопільської обласної ради та обласної державної адміністрації є дуже слабкою. Хронічна нестача власних дохідних джерел обумовлює низьку якість управлінських послуг та не забезпечує належного рівня соціально-економічного розвитку Тернопільщини. Найнижча в Україні середня заробітна плата є реальною причиною недоотримання великих обсягів надходжень податків з доходів фізичних осіб, які є основним джерелом доходів обласного бюджету. Обласна казна позбавлена значних надходжень внаслідок незадовільного розвитку малого підприємництва, за показниками якого область займає одне з останніх місць в Україні. Не розроблені стимули щодо використання природного потенціалу краю, а також земельних ресурсів позбавляють обласний бюджет декількох десятків мільйонів власних над-

tributed between the regional budgets and the Ternopil budget;

- 5.0 million hryvnyas has been allocated for the payment of social assistance to orphans and children deprived of parental care, cash security of parents and educators by providing social services in orphanages and foster families by the money-follows-the-child principle according to the current number of foster families and family homes, a number of children of a certain age who are there, taking into account the size of the subsistence level set by the Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2011" and the actual benefits accruing from January to December 2010. There are 83 foster families and 10 family homes with the total of 176 children, and in 2011 14 foster families and family home are expected to be opened.

Overall, in other words, the financial base of the Ternopil Regional Council and Regional State Administration is very weak. The Administration's chronic lack of its own sources of income leads to a low quality of government services and denies Ternopil region adequate social and economic development. Indeed, real reason for the large shortfall in personal income tax revenues, which are the main source of the regional budget, is that averages wages in this region are the lowest in Ukraine. The Regional Treasury is deprived of significant revenue due to the poor development of the area's small enterprises. According to index of small business development, the region ranks among the lowest in Ukraine. The absence of stimuli for the use of regional natural resources, as well as for the use of land resources, deprives the regional budget of several millions of its own potential revenue. In addition, the regional budget could significantly gain from the development of processing industries, which have almost stopped functioning. And of course there are other resources of potential revenue that are also not being used, as well.

A significant negative factor for the regional budget of 2011 is the absence of

ходжень до бюджету. Крім цього обласний бюджет міг би значно поповнитись за рахунок надходжень від розвитку переробної промисловості, функціонування якої практично припинилося. Не використовуються й інші можливості наповнення бюджету.

Значним негативом обласного бюджету 2011 року є відсутність гарантії отримання заробітної плати у повному обсязі працівниками більшості бюджетних установ. Показники бюджету не забезпечать належного фінансування оплати комунальних послуг та енергоносіїв бюджетними закладами, поточних і капітальних ремонтів, роботи позашкільних та культурно-освітніх закладів. У зв'язку з відсутністю необхідних джерел фінансування ряд установ можуть бути закриті, хворі будуть змушені лікуватися та харчуватися за рахунок власних коштів, окремі види допомоги можуть бути не доступними для багатьох потребуючих. Отже, бюджет 2011 року не може задовольнити очікування населення нашого краю у якості виконання конституційних функцій органами місцевого самоврядування та послуг, які надають державні і комунальні заклади відповідно до своїх функцій і призначень.

a guarantee that most budget institutions employees will receive the full amount of their annual salary. Budget figures do not provide adequate funding for public utilities and energy, current and capital repairs, or for the work of extra-scholastic and cultural and educational institutions. Due to the absence of the necessary funding, a number of institutions may be closed; patients will have to be treated and fed at their own expense; certain types of assistance may be unavailable to many people who are in need of them. In short, the 2011 budget cannot meet the expectations of the population of our region as the constitutional functions of local governments and services provided by the state and municipal institutions according to their functions and purposes.

ПОДАТКОВА КОМПОНЕНТА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У сучасних умовах розвитку економіки механізм формування дієвої бюджетної системи України тісно пов'язаний з рівнем бюджетної самостійності місцевих органів влади та з урахуванням податкового потенціалу кожного регіону. Пріоритетною складовою бюджетної політики виступає процес виконання місцевих бюджетів, від якого залежить забезпечення фінансування стратегічних галузей економіки, соціальної сфери, втілення в життя програм і заходів загального розвитку регіону та країни в цілому.

Сьогодні держава приділяє особливу увагу проблемам формування всіх місцевих бюджетів, оскільки, починаючи з 1 січня 2011 року, вступили в дію норми Податкового кодексу України та нова редакція Бюджетного кодексу України. Згідно з новим підходом зменшується кількість податків і зборів (загальнонаціональних податків з 29 до 17, місцевих податків і зборів з 14 до 5). До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених цим кодексом, рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. У Податковому кодексі України змінено структуру податків та податкових платежів, а також удосконалено окремі види податків і зборів, принципи та норми їх адміністрування. Помітним стає той факт, що нині до місцевих податків і зборів належать: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; туристичний збір.

Важливість аспекту дослідження нового підходу до оподаткування пов'язана з рівнем сприйняття цих змін платниками податків, оскільки від цього залежить податкоспроможність як окремих регіонів, так і України в цілому. Це, в свою чергу,

THE COMPONENT OF TAX IN LOCAL-BUDGETS FORMATION IN TERNOPIL REGION

Under the current conditions of economic development, the mechanism of effective budget system formation in Ukraine has become closely connected with the level of fiscal autonomy of local authorities and is subjected to the tax capacity of each region. The accomplishment of local budgets is a priority component overall budget policy since it provides financing to strategic sectors of the economy, the social sphere, and for the implementation of programs and measures for development of the region and country.

Today, the issue of local-budgets formation has become the focus of state attention as the Tax Code of Ukraine and the new version of the Budget Code of Ukraine have come into force since 1st January 2011, which has reduced the number of taxes and duties. Specifically, the numbers of national taxes have been reduced from 29 to 17, and the number of local taxes has been reduced from 14 to 5. Local taxes and duties are the ones that are set according to the schedule and are within the ceiling of rates prescribed by the Code and resolutions of the village or town council within its powers, and are required to be paid on the territory of the respective local communities. The Tax Code of Ukraine has changed the structure of taxes and tax payments; it has improved some taxes and duties, and the principles and norms of their administration. It is noticeable that immovable property taxes except for land, flat rates, parking fees, fees on some business activities, and tourist taxes belong to the local taxes.

Taxpayers' perceptions of these changes are calling forth the necessity for studying the new approach to taxation as it affects not only the taxable capacities of separate regions, but of Ukraine as well. The latter affects the formation of revenue bases of budgets on all levels.

впливатиме на процес формування дохідної бази бюджетів усіх рівнів.

На процес формування дохідної бази бюджетів усіх рівнів впливають макроекономічні чинники і загальна економічна ситуація в державі. У цьому контексті місцеві бюджети виступають у двох формах - як фінансові плани самостійної діяльності органів місцевого самоврядування і як важелі, через які центральні органи влади здійснюють вплив на соціально-економічний стан територій. Відтак структура доходів місцевих бюджетів одночасно відображає баланс самодостатності органів місцевої влади і фінансової залежності від держави. Залежно від того, як формується бюджет самостійної одиниці, якими є міжбюджетні відносини, який контроль з боку громадськості, можна говорити наскільки є повноцінною сама система самоврядування.

Місцеві бюджети є фінансовою базою органів місцевого самоврядування та вирішальним фактором регіонального розвитку. Їх наявність закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, що передбачено Конституцією України та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", активізує господарську діяльність, дає змогу розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал регіону, виявляти і використовувати резерви фінансових ресурсів.

У будь-якій унітарній державі місцеві бюджети виконують особливу роль, оскільки за рахунок їх коштів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, тобто здійснюються всі ті витрати, які зачіпають інтереси широких верств населення. Крім того бюджети є одним з важелів, за допомогою якого проводиться перерозподіл валового внутрішнього продукту, в першу чергу, серед окремих соціальних груп населення та територій. І тому, наскільки раціонально побудована система місцевих бюджетів, залежить ефективність функціонування усієї бюджетної системи, успішне здійснення фінансової політики.

Сучасний стан економіки України характеризується поступовим збільшенням диференціації рівнів економічного і соціального розвитку регіонів та обсягів податкових і неподаткових доходів, які над-

The formation of revenue bases of budgets on all levels is affected by macroeconomic factors and the general economic situation of the country. In this context, local budgets appear to be financial plans of local, independent self-government activities as well as means for central-government influence on the socio-economic state of local areas. Thus, the structure of local-budget revenues reflects simultaneously the balance of autonomy of local authorities and financial dependency. How fully-fledged the system of self-government is depends on how the budget of an independent unit is formed, what intergovernmental relations are, and the type of public scrutiny.

Local budgets are financial bases for local self-governments and the decisive factors in regional development. Their existence perpetuates the local, self-government economic independence guaranteed by the Constitution of Ukraine and in *On Local Self-Government in Ukraine* Law; strengthens economic activity; gives opportunities to develop infrastructure on dependent areas; enhances the economic potential of the region, and identifies any use of reserve funds.

In unitary states, local budgets fulfill a special duty, as they finance the most significant state measures in education, health, and social protection. In other words, they meet the expenses which are of great importance for wide sections of the population. The budgets are also means of GDP redistribution primarily among different social groups and territories. That is why the efficiency of budget-system functioning and the successful implementation of financial policies depend on how rationally the system of local budgets is constructed.

The current state of the Ukrainian economy is characterized by gradual increases in the differentiation of levels of the economic and social development of regions and volumes of tax and non-tax revenues that come into the budgets. It is taxes that are of great importance when forming local-budget revenues.

ходять до бюджетів. Найбільше значення у формуванні доходів місцевих бюджетів мають саме податкові надходження.

В свою чергу всі податкові надходження до місцевих бюджетів, поділяють на дві групи: загальнодержавні та місцеві податки і збори. Зокрема, це:

1. Податки і збори, сформовані й закріплені на державному рівні:

а) податки, встановлення і справляння яких здійснюється виключно на державному рівні, а кошти яких повністю надходять до місцевих бюджетів (плата за землю, податок на доходи фізичних осіб);

б) податки, які регулюються також тільки на державному рівні, але кошти від них частково надходять до місцевих бюджетів (податок на прибуток підприємств, акцизний податок, ресурсні платежі).

2. Податки і збори, що закріплюються на державному рівні, а сформовані на місцях органами самоврядування — власне місцеві податки і збори. Як свідчить практика, приблизно 80% наповнень місцевих бюджетів - це податок на доходи фізичних осіб, ще 10–15% – плата за землю. При цьому зазначені податкові платежі входять в так званий “перший кошик” доходів місцевих бюджетів і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. І хоча, їх виокремлено у податковому законодавстві як загальнодержавні, саме ці платежі за своїми обсягами суттєво впливають на формування місцевих бюджетів. Що стосується “другого кошика”, куди входять місцеві податки і збори, то він хоч і не є бюджетоутворюючим, але дуже важливим.

Насамперед, існування місцевих податків і зборів відповідає інтересам територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, оскільки такі платежі є виключно їх фінансовою базою. Виходячи з цього, метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань і функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні і концентруються у відповідних бюджетах.

Правове регулювання місцевих податків і зборів має певну специфіку, оскільки здійснюється на двох рівнях: на загальнодержавному і місцевому. По-перше, держава визначає вичерпний перелік таких

All tax revenues to local budgets are divided into two groups, national taxes and fees and local ones, namely:

1. Taxes and fees which are generated and assigned at the state level:

a) taxes which are solely established and collected at the state level, their funds are fully received by the local budgets (land tax, personal income tax);

b) taxes which are also regulated at the state level but the funds come to the local budgets partly (enterprise income tax, excise tax, resource payments).

2. Taxes and fees which are fixed at the state level, but are formed by local self-governments, that is, local taxes and fees.

Practice shows that approximately 80% of local budgets are due to personal income tax, while 10-15% are due to land taxes. Thus, these tax payments are included in the so-called “first basket” of local-budget revenues and are counted in determining intergovernmental transfers. It is these payments that significantly influence the formation of local budgets, although they were singled out in the tax laws as state. The “second basket” includes local taxes and fees and is not a source of state revenue, though it is also very important.

First, the existence of local taxes and duties meet the interests of local communities, on behalf of which local authorities act, since such payments are their only financial base. Therefore, the aim of introducing local taxes and duties is to provide local authorities with the means necessary for carrying out tasks and functions that are independent and are concentrated in their respective budgets.

The legal regulation of local taxes and duties has some specificity, as it is carried out on two levels, the national and the local. First, the state establishes the exhaustive list of required payments, the circle of taxpayers, objects of taxation, the limit of rates. It is the state then that establishes the foundations for collection, giving local self-governments the authority to impose such taxes within their respective territories. Second, local authorities establish

обов'язкових платежів, коло платників, об'єкти оподаткування, граничні розміри ставок, тобто встановлює основи їх справляння, надаючи повноваження органам місцевого самоврядування на введення таких податків і зборів на відповідній території. По-друге, місцеві органи влади, реалізуючи надані державою повноваження, встановлюють і детально регламентують механізми справляння окремо кожного з податків і зборів, а також забезпечують їх дію. Таке положення забезпечує захист місцевих бюджетів від необґрунтованого і безмежного тиску з боку держави.

Багаторічна практика місцевого оподаткування в нашій країні привела до висновку, що система місцевих податків і зборів виконує лише допоміжну роль щодо державного оподаткування. Не зважаючи на досить значний перелік місцевих податків та зборів, вони не відігравали значної фіскальної ролі у формуванні місцевих бюджетів (як правило їх питома вага складала лише 3-5% сукупних доходів місцевих бюджетів України).

Відтак важливим елементом реформування системи місцевого оподаткування є відмова у Податковому кодексі України від неефективних податків і зборів, які не мають ні фіскального, ні регулюючого значення.

Згідно Податкового кодексу до переліку місцевих податків віднесено два. Так, незаперечною є доцільність запровадження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, без якого неможливе посилення ролі місцевого оподаткування. Разом з тим, згідно встановлених норм чимало місцевих бюджетів можуть взагалі не отримати надходжень від цього податку. Адже податок на нерухоме майно сплачуватимуть власники об'єктів житлової нерухомості, житлова площа яких перевищує встановлені розміри. А саме: 120 кв. метрів для квартири; 250 кв. метрів для житлового будинку. При цьому ставка податку у розрахунку на рік становитиме 1% розміру мінімальної заробітної плати, встановленого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового періоду за 1 кв. метр "зайвої" площі будівлі (для квартир з житловою площею до 240 кв. метрів та будинків з житловою площею до 500 кв. метрів) і 2,7% розміру мінімальної заробітної плати для об'єктів нерухомості з більшою житло-

and regulate in detail the mechanisms of charging separately each tax and fee, and the ensuring of their operation. This statement provides protection of local budgets against unreasonable and infinite state pressure.

The experience of local taxation in our country has shown that the local taxes and fees system takes a supporting role in state taxation. But despite a large number of local taxes and fees, they do not take a significant fiscal role in local budgets formation: they usually constitute only 3-5% of total income of local budgets in Ukraine.

Thus, the abolition of inefficient taxes and fees with no fiscal or regulatory value by the Tax Code of Ukraine is one of important elements of local taxation reformation.

The Tax Code of Ukraine establishes two local taxes. It is reasonable to implement tax on immovable property except for land since it is impossible to strengthen the role of local taxes without this tax. However, according to legal norms many local budgets are not to profit from this tax. Immovable property tax is to be paid by owners of dwellings which floor space exceeds the prescribed number of square meter. For apartments, the prescribed number for dwelling floor to ceiling is 120 square meters and for residential buildings it is 250 square meters. The tax rate per year constitutes 1% of the minimum wage set for a working person on 1st January of the tax reporting period for one square meter of "excess" floor space (for apartments with living floor under 240 square meters and houses under 500 square meters) and 2.7% of the minimum wage for dwellings of larger living spaces. However, the law does not take into consideration such significant factors as the location of a dwelling, its condition, or the number of people living there. Therefore, it is more appropriate to consider the market value of a dwelling that takes all its consumer qualities into account instead of its floor space as a base for taxation.

Flat rate is another local tax. The Tax Code has not regulated the mechanism of its collection yet, so taxation has been carried out according to previous norms so far. It is no use predicting the fiscal and regula-

вою площею. Водночас, законодавством не враховані і такі суттєві чинники, як місце розташування об'єкту оподаткування, стан будівлі, кількість осіб, які мешкають у будівлі. Тому більш доцільним за базу оподаткування податку на нерухоме майно брати не площу будівлі, а його ринкову вартість, яка всебічно враховує всі його споживчі якості.

Другим податком у складі місцевих є єдиний податок, однак механізм його справляння у Податковому кодексі не регламентовано, поки що він діє за старими нормами. І, оскільки, подальша доля єдиного податку залишається не визначеною, робити будь-які прогнози щодо його фіскальної і регулюючої ролі рано.

Перелік місцевих зборів у Податковому кодексі сформовано на основі "старих", які прийняли "нове обличчя". Так, збір за парковку автотранспорту видозмінюється у збір за місця для паркування транспортних засобів. Об'єктом оподаткування цього збору буде не саме місце, а земельна ділянка, яка згідно із рішенням органу місцевого самоврядування спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях. Платниками "паркувального" збору визначені юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які згідно з рішенням органу місцевого самоврядування організовують та провадять діяльність із забезпечення паркування, а не власники автомобілів. Тому вартість місця паркування обходитиметься дорожче. Ставки збору встановлені за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 квадратний метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі від 0,03 до 0,15 відсотка мінімальної заробітної плати, установленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. Тож збір за місця для паркування транспортних засобів справлятиметься незалежно від часу перебування автотранспорту на стоянці.

Позитивним є те, що при визначенні ставки збору сільські, селищні та міські ради можуть враховувати місцезнаходження спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів, площу спеціально відведеного місця, кількість місць для парторy role of the flat rate, as its future has not been decided yet.

Local fees within the Tax Code are based upon previous ones, but they have taken a "new view". For instance, vehicle-parking fees have been modified into fees on places for vehicle parking. The object of taxation are no longer parking places, but plots of public land – roads, sidewalks, and other places – which local authorities have allotted for parking. The payers of "parking" fees are not car owners, but legal entities and entrepreneurs who according to resolutions by local authorities have gone into the parking business. That is why to cost of parking will increase. Collection rates are set per each day of carrying out parking businesses in gryvnyas per one square meter of land allotted for parking at a range from 0.03 to 0.15 per cent of minimum wage established by law on 1st January. So parking fees will be collected regardless of the amount of time vehicles are parked.

The positive factor consists in possibility of village, town and city authorities to take into account the location, area, number of parking places, their working hours and occupancy, ways of parking while determining fee rates.

Fees on some businesses have replaced former license payments. In accordance with article 267 of the Tax Code, payers of such fees are entities that receive trade licenses and conduct trade activities, that provide paid-consumer services, or that go into the currency-exchange business or entertainment business. Fee rates for conducting trade activities and providing paid-consumer services are established by village, town, and city councils and are calculated for by calendar month according to certain percentages of the minimum wage prescribed by law on 1st January of the calendar year. Rates are established taking into account location and variety of goods, and paid-consumer services. It is these fees on some businesses that can effectively fill the baskets of regional incomes.

кування транспортних засобів, спосіб поставлення транспортних засобів на стоянку, режим роботи та їх заповнюваність.

Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності замінив колишню плату за патент. Відповідно до вимог статті 267 Податкового кодексу платниками цього збору є суб'єкти господарювання, які отримують торгові патенти та провадять торгівельну діяльність, діяльність з надання платних побутових послуг, торгівлю валютними цінностями у пунктах обміну іноземної валюти і діяльність у сфері розваг. Ставки збору за провадження торговельної діяльності та діяльності з надання платних послуг встановлюються сільськими, селищними та міськими радами з розрахунку на календарний місяць у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати, установленої законом на 1 січня календарного року. Ставки встановлюються з урахуванням місцезнаходження пункту продажу товарів та асортименту товарів, пункту з надання платних послуг та виду платних послуг. Саме збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності здатний найефективніше наповнити кошик доходів регіонів.

Замість курортного збору справляється туристичний збір. Хоча у кодексі цей збір вказаний як необов'язковий, однак справлятися він може у будь-якій місцевості за рішенням органу місцевого самоврядування. Платниками туристичного збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території села, селища чи міста, на якій діє рішення органу місцевого самоврядування про встановлення такого збору. Туристичний збір справляється у розмірі від 0,5% до 1% вартості усього періоду проживання. Однак, заміна курортного збору туристичним не поліпшить ситуацію з надходженнями до бюджету, а може навіть погіршити. Відмінності між курортним і туристичним зборами полягають в тому, що перший прив'язувався до неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, а туристичний збір прив'язаний до вартості тимчасового мешкання. Це сприятиме лише переходу в тінь підприємців, що перебувають на спрощеній системі оподаткування,

Отже, впровадження Податкового кодексу передбачає принципову зміну ме-

Tourist taxes exist instead of resort ones. Although the Tax Code prescribes tourist taxes to be optional, they can be collected in any region according to local-authority resolution. The body of taxpayers is comprised of citizens of Ukraine, and foreigners or stateless persons who are temporarily staying in any given village, town, or city where tourist taxes are collected according to local-authority resolution. Tourist fees constitutes from 0.5% to 1% of costs for the entire period of staying. However, the replacement of resort taxes with tourist taxes will not improve budget incomes, but might instead worsen the situation. The difference between resort and tourist taxes is that the former depended on exempted minimum income of citizens, while the latter depends on the cost of temporary accommodation. It will engage more entrepreneurs, who use the simplified tax system, in black economies.

Thus, an introduction to the Tax Code is calling forth fundamental changes in local-budgets filling mechanisms, including the abolition of a great number of previous taxes and fees that were ineffective. However, there is doubt whether new fiscal policies can gain the desired results and increase revenues to local budgets.

Analyses of Ternopil region budget accomplishments have shown that financial support of regional socio-economic development requires a precise coordination of relations as to budget funds formation, distribution, and use. The regional budget for the current year was approved by the *Regional Budget for 2011* resolution of the Regional Council (№ 1130, on 5th January 2011), based on regional state administration representation and having taken into account the proposals of the permanent regional council committee on the budget. Under current legislation, namely that in accordance with paragraph 17 of Article 43 of the *Local Self-Government in Ukraine* Law of Ukraine, the regional council has decided to set total revenues of the regional budget for 2011 amounting to 1517.1 million gryvnyas

ханізму наповнення місцевих бюджетів. Відмовитися від значної кількості попередніх податків і зборів змусила їх неефективність. Разом з тим вже зараз на місцях звучать сумніви, чи нова фіскальна політика дасть бажаний результат і збільшить надходження до місцевих бюджетів.

Аналіз виконання бюджету Тернопільської області свідчить про те, що фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону потребує чіткого узгодження відносин з приводу формування, розподілу та використання бюджетних коштів. Зазначимо, що рішенням обласної ради № 1130 від 5 січня 2011 року "Про обласний бюджет на 2011 рік" на основі подання обласної державної адміністрації та з урахуванням пропозицій постійно діючої комісії обласної ради з питань бюджету було затверджено бюджет регіону на поточний рік. Відповідно до чинного законодавства, зокрема, згідно з пунктом 17 частини першої статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", обласна рада вирішила встановити загальний обсяг доходів обласного бюджету на 2011 рік у сумі 1517,1 млн. грн. та загальний обсяг видатків бюджету у сумі 1519,5 млн. грн. У поточному році очікується збільшення загального рівня доходів і видатків обласного бюджету на 15% порівняно з аналогічними показниками попереднього року, оскільки в 2010 році загальний обсяг доходів обласного бюджету становив 1322,6 млн. грн., а загальний обсяг витрат – 1325 млн. грн.

У складі дохідної частини бюджету вагоме місце посідають податкові надходження, серед яких ключова роль належить податку на доходи фізичних осіб, надходження якого в 2011 році плануються в сумі 175,8 млн. грн. або 88,6% від усіх податкових платежів бюджету. Що стосується інших податків і зборів, то їх частка в доходах бюджету області відносно невелика (11,4%). Пріоритетне значення тут надається платі за ліцензії на певні види господарської діяльності (14,7 млн. грн.), вагому частку становить також збір за спеціальне водокористування (2,5 млн. грн.) (рис. 1).

Відповідно до звітів районних податкових інспекцій області податкові надходження до бюджету Тернопільщини в 2010 році перевищували планові показники.

and total budget expenditures amounting to 1519.5 million gryvnyas. Total income and regional budget expenditures are expected to increase this year by 15% compared to similar indicators of the previous year, since in 2010 the total regional budget revenues amounted to 1322.6 million gryvnyas and total expenditures amounted to 1325 million gryvnyas.

The most important part of the budget is taken by tax revenues in which personal income taxes takes key roles. In 2011, personal income taxes are expected to amount to 175.8 million gryvnyas, the equivalent of 88.6% of all budget tax payments. The contribution of other taxes and fees to the regional budget is relatively small (11.4%). Fees on some business activities (14.7 million gryvnyas) as well as fees on special water use (2.5 million gryvnyas) contribute significantly to budget (Fig. 1).

According to reports filed by regional tax-inspection boards, tax contributions to the Ternopil regional budget have exceeded the planned indices in 2010. The high activity of taxes and fees administration in Borshchiv, Buchach, Gusyatyn, Zbarazh and Shums'k regions is worth mentioning since their budgets received by 7% more payment than it was predicted. Somewhat lower activity was observed in Berezhany (0.1%), Zalishchyky (1.4%) and Lanivtsy (2.5%) regions. In general, almost 630 million gryvnyas as taxes and fees were collected by the regional tax administration.

And in 2010, the issue of labor-relation legalization in the labor market was the focus of taxation bodies. Last year saw 1647 raids covering 6554 business entities. There was revealed to be 2734 unregistered employees who were paid concealed income totaling 1.6 million gryvnyas. This contributed 231.3 thousand gryvnyas as personal income tax to the regional budget.

Rent for land is a significant contribution to local budgets as well. In 2010, juridical persons contributed 32 million gryvnyas as rent for state and municipal land to local

Так, зокрема, варто відзначити високу активність адміністрування податків і зборів у Борщівському, Бучацькому, Гусятинському, Збаразькому та Шумському районах, оскільки до їх бюджетів надійшло платежів на 7% більше, ніж прогнозувалося. Дещо менша активність спостерігалась у Бережанському (0,1%), Заліщицькому (1,4%) та Лановецькому (2,5%) районах. Загалом податковою адміністрацією в районах області було зібрано майже 630 млн. грн. податків і зборів.

У 2010 році особливу увагу податкові органи приділяли питанням детінізації трудових відносин на ринку праці. За минулий рік було проведено 1647 рейдів, які охопили 6554 суб'єкти господарської діяльності. Виявлено 2734 необлікованих найманих працівників, яким було виплачено прихованих доходів на загальну суму 1,6 млн. грн., у результаті чого до обласного бюджету додатково надійшло 231,3 тис. грн. податку з доходів фізичних осіб.

Вагомим джерелом наповнення місцевих бюджетів є орендна плата за землю. Надходження цієї плати за земельні ділянки державної і комунальної власності від юридичних осіб у 2010 році становили 32 млн. грн. У перспективі, зокрема у 2011-му, для забезпечення раціонального використання земельних ділянок державної і комунальної власності, а також збільшен-

budgets. To ensure rational use of state and municipal land and to increase contributions of rent for land in 2011, executive authorities and local self-government have to lease land on a competitive basis and to take full inventories of lease contracts.

The President of Ukraine, The Cabinet, and RSA leadership have obliged state-taxation bodies to increase salaries by 50% during the first quarter of 2011 and to double them at the end of the year. Therefore, in 2011 total tax contributions to the budget are expected to increase by 16% compared to the corresponding period in 2010. Funds are to be raised due to a doubling of taxation control over declaration of income of all working populations, the stopping of fraudulent transactions in the black economy, and the destruction of tax-avoidance and taxe-vasion schemes.

Analyses of the impact of taxation reform are connected with changes in contribution and distribution of payments between the state and local budgets, as prescribed by the new Budget Code. In general the tax component of the regional fiscal policy is aimed at improving the investment component of taxpayers, encouraging economic use of energy-saving technologies and the elimination of the most common tax-avoidance

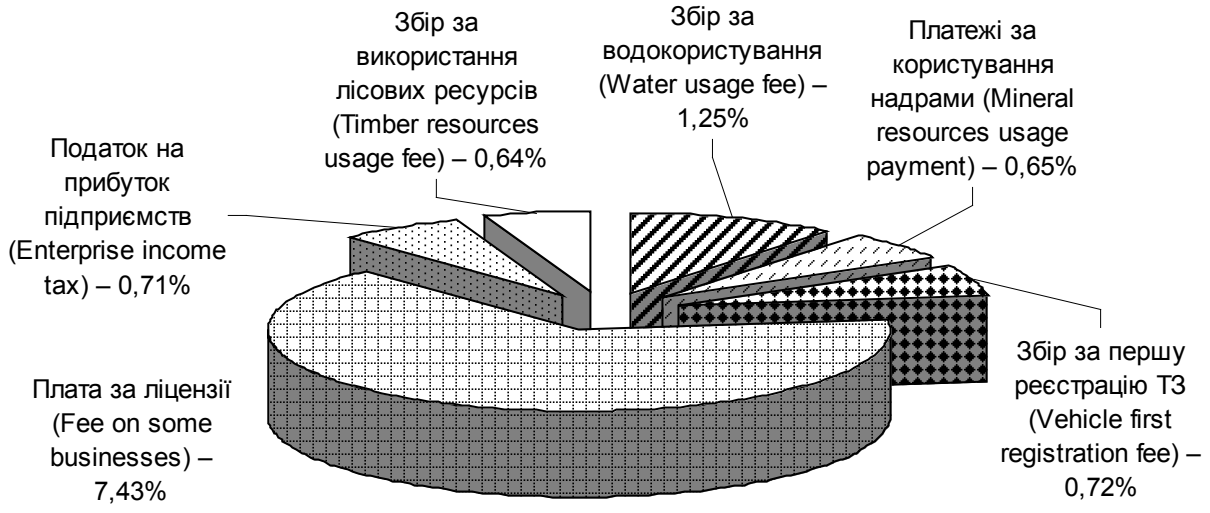

Рис. 1 Питома вага інших податкових надходжень в структурі доходів обласного бюджету (Fig. 1. Shares of Other Tax Revenues in Regional Budget Structure)

ня надходжень від плати за землю органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування необхідно надавати в оренду земельні ділянки на конкурентних засадах та провести інвентаризацію укладених договорів оренди цих ділянок.

Зауважимо, що відповідно до розпоряджень Президента, Кабінету Міністрів України і керівництва облдержадміністрації на органи державної податкової служби покладено завдання вже за 1 квартал 2011 року підняти рівень зарплати в області на 50%, а до кінця року подвоїти цей показник. Саме тому загальні податкові надходження до бюджету в 2011 році прогнозується збільшити на 16% порівняно з аналогічним періодом 2010-го. Зокрема, збільшення коштів планується за рахунок посилення податкового контролю за декларуванням доходів усього працездатного населення, а також за рахунок припинення шахрайських оборудок тіньової економіки, руйнування схем мінімізації податкових зобов'язань та ухилення від оподаткування.

Аналіз результатів впливу реформування податкової системи невід'ємно пов'язаний із змінами порядку зарахування і розподілу платежів між державним та місцевими бюджетами, внесеними новим Бюджетним кодексом. Загалом можна констатувати, що податкова компонента бюджетної політики в області відповідно до положень Податкового кодексу України спрямована на підвищення інвестиційної складової діяльності платників податків, стимулювання використання в господарській діяльності енергозберігаючих технологій та унеможливлення застосування найбільш поширених схем ухилення від оподаткування, які мали місце на практиці до цього часу. Здійснити ж аналіз реальних результатів впливу реформування податкової системи на стан надходжень до бюджетів можна буде, швидше за все, за підсумками другого-третього кварталів 2011 року, коли проводитимуть декларування податкових зобов'язань за результатами господарської діяльності поточного року.

Що стосується бюджету Тернополя на 2011 рік, то він спрямований на підтримку соціально-культурної сфери. Існує тенденція збалансованості між дохідною та витратною частинами бюджету. Загальний обсяг доходів бюджету в 2011-му (592,7 млн. грн.) буде в 1,03 раза більшим, ніж

schemes to date. Results of the impact of taxation reform on contributions to budgets are likely to be analyzed at the end of the second or third quarter of 2011, when declarations of tax liabilities occur.

The Ternopil budget of 2011 is aimed at supporting the social and cultural spheres, and there is a balance between budgetary revenues and expenditures. Total revenues in 2011 (592.7 million gryvnyas) are going to be 1.03 times higher than revenues in 2010 (575.8 million gryvnyas). A considerable portion of the budget revenue will constitute tax revenue and official transfers (Table 1).

A considerable share of budget revenues in Ternopil come from personal income taxes (78.46%). An analysis of the tax component of budget revenues in 2010 have revealed that almost 135.0 thousand gryvnyas in trade taxes were contributed to the Ternopil budget due to the distribution of temporary licenses for conducting non-systematic trade at markets to 1147 citizens. In 2011, funds received from trade taxes are expected to be raised by 1.5 times.

The introduction of the vehicle first-registration fee in 2011 will cover only 23.3% of needs of the previous income from transport tax, which amounted to 10,000 thousand gryvnyas in 2010. As a result, the contribution to the special fund of the town budget is expected to decrease.

Local taxation in Ternopil is primarily connected with changes in taxation legislation as well as with regional peculiarities related to determining the objects for taxation and tax rates. For example, in 2011 the fee on places for parking is prescribed to amount to a percentage of the minimum wage determined on 1st January of the given fiscal year. According to Tax Code norms, the area of land allotted for parking as well as for the area of communal garages, parking lots, parking (buildings or their parts) that was built at the expense of the local budget constitutes objects for taxation. Therefore, the

обсяг доходів у 2010 році (575,8 млн. грн.). Вагому частку дохідної складової бюджету становитимуть податкові надходження та офіційні трансферти (табл. 1).

У напрямку податкового формування дохідної частини бюджету Тернополя у 2011 році треба зазначити, що левова частка належатиме податку на доходи фізичних осіб (78,46%). Аналізуючи податкову компоненту дохідної частини бюджету у 2010-му, можна відмітити той факт, що внаслідок видання Тернопільською об'єднаною державною податковою інспекцією громадянам 1147 одноразових патентів на право здійснення несистематичної торговельної діяльності на ринку до бюджету Тернополя надійшло майже 135 тис. грн. податку на промисел. У 2011 році обсяг коштів від податку на промисел заплановано збільшити приблизно в 1,5 рази.

Необхідно зауважити, що запровадження збору за першу реєстрацію транспортних засобів у 2011 році покриватиме лише 23,3% потреб попередніх надходжень транспортного податку, який становив 10000 тис. грн. у 2010 році. Як результат, tax rate in Ternopil will depend on location of parking, and it will amount from 0.03% to 0.06% of the minimum wage per square meter of parking space.

The mechanism of establishing tax rates for conducting some businesses consists of the utilization of a monthly rate in percentage of the minimum wage, established on 1st January of the given fiscal year, and it will be equal to 0.2%, 0.3% or 0.4%, depending on types and ways of business.

The introduction of tourist taxes by the City Council of Ternopil is also worth mentioning. These taxes amount to one per cent of the price for the whole period of staying, deducting the value-added tax. The taxpayers are hotels, camping, motels, and hostels for visitors and other such lodging institutions or dwelling-intercessory organizations that settle people in houses or apartments belonging to individuals on behalf of ownership rights or under lease contracts.

Таблиця 1 (Table 1)

Динаміка, склад і структура доходів бюджету Тернополя у 2011 році
(Dynamics, Composition and Structure of Ternopil Budget Revenues in 2011)

№	Доходи бюджету (Budget Revenues)		2011 р.	
			тис. грн. (thousand gryvnyas)	%
1.	***Податкові надходження (Tax Revenues)***		***283412,2***	***47,82***
	1.1.	Податок з доходів фізичних осіб (Personal income tax)	222362	78,46
	1.2.	Плата за землю (Land tax)	29804,8	10,52
	1.3.	Єдиний податок (Flat rate)	17250	6,09
	1.4.	Податок на прибуток підприємств (Enterprise income tax)	4400	1,55
	1.5	Внутрішні податки на товари і послуги (Home taxes on goods and services)	4205	1,48
	1.6.	Збір за першу реєстрацію ТЗ (Vehicle first registration fee)	2800	0,99
	1.7.	Збір за місця для паркування ТЗ (Fee on places for parking)	800	0,28
	1.8	Туристичний збір (Tourist tax)	500	0,18
	1.9.	Інші податки і збори (Other taxes and duties)	1290,4	0,46
2.	***Неподаткові надходження (Non-tax revenues)***		***36461***	***6,15***
3.	***Доходи від операцій з капіталом (Revenues from capital operations)***		***12924***	***2,18***
4.	***Цільові фонди (Trust Funds)***		***3470***	***0,59***
5.	***Офіційні трансферти (Official transfers)***		***256432,8***	***43,27***
ВСЬОГО (TOTAL)			***592700***	***100***

у бюджеті міста прогнозується зменшення надходжень до спеціального фонду.

Тенденції оподаткування в Тернополі місцевими податками й зборами пов'язані, в першу чергу, із змінами в податковому законодавстві, зазначеними вище, а також з регіональними особливостями визначення об'єктів оподаткування і ставок. Скажімо, збір за місця для паркування транспортних засобів у 2011 році встановлюватиметься у відсотках від мінімальної заробітної плати, визначеної на 1 січня бюджетного року. Відповідно до норм Податкового кодексу базою оподаткування виступає площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету. Тому в Тернополі ставка збору залежатиме від місця паркування й буде коливатися від 0,03% до 0,06% мінімальної зарплати за один квадратний метр площі паркування.

Механізм визначення ставки збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності полягає у застосуванні місячної ставки в коефіцієнтах до мінімальної зарплати, встановленої на 1 січня бюджетного року, яка буде на рівні 0,2%, 0,3% або 0,4% залежно від виду та способу господарської діяльності.

Важливо врахувати також запровадження міською радою Тернополя туристичного збору в розмірі відсотка від вартості всього періоду проживання за вирахуванням податку на додану вартість. Збір сплачуватимуть адміністрації готелів, кемпінгів, мотелів, гуртожитків для приїжджих та інших закладів готельного типу, квартирно-посередницькі організації, які направляють неорганізованих осіб на поселення в будинки чи квартири, що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму.

Ставку єдиного податку для фізичних осіб-підприємців у 2011 році встановлюють місцеві ради за місцем державної реєстрації в межах від 20 до 200 грн. за календарний місяць. Ставка податку залежатиме від видів підприємницької діяльності. Наприклад, найменше в Тернополі платитимуть за санітарне прибирання та очищення від снігу об'єктів благоустрою міста – 50 грн. у місяць єдиного податку. Ставка податку в розмірі 100 грн. на місяць стосуватиметься суб'єктів

In 2011, a flat rate for entrepreneurs is to be established by local councils and it will amount to between 20 and 200 gryvnyas per calendar month, depending on the type of business. For example, the flat rate on sanitary cleaning and the clearing of snow from public-welfare objects will be the smallest at 50 gryvnyas per month. A tax rate of 100 gryvnyas per month will be charged to entrepreneurs who go into cultural, educational, sports businesses, who rent things for personal use, who provide computer games, and so on. The highest rate of 200 gryvnyas per month is to be paid by entrepreneurs who conduct most types of economic activities such as the trading of foodstuffs and industrial goods, periodicals, perfume, flowers and plants, transport services, translation of foreign languages (including language courses and tutoring), maintenance and repair of equipment and technical devices, entertainment and travel, medical, legal, accounting, and brokerage services.

How effective will these changes in taxation related to the formation of regional budgets be? That answer will come at the end of the first quarter of 2011, when the first results, the first accomplishments, of the regional and Ternopil budgets are to be announced. Nonetheless, there is uncertainty as to whether or not an enhanced effectiveness has been reached, since new statements of the Tax Code as well as the Budget Code have not solved the problem of excessive centralization of budget resources within the state budget.

The large fiscal potential of the region as well as the town is solely concentrated in national taxes and tax payments. Their administration is carried out only by regional taxation bodies which are also responsible for the effectiveness of these processes. The new Tax Code statements have not brought anything new in the divergence of fiscal incentives into the activity of local authorities, as broadening the tax base of state taxes and fees will not raise the incomes of local budgets. Therefore,

діяльності в сфері культури, освіти та спорту, прийому склопосуду, надання в прокат речей особистого користування, організації комп'ютерних ігор та ін. Найвищу ставку єдиного податку в розмірі 200 грн. на місяць платитимуть за здійснення більшості видів господарської діяльності: торгівлю продовольчими та промисловими товарами, періодичними виданнями, парфумерією, квітами та рослинами, транспортно-експедиційні послуги, переклад текстів з іноземних мов (у т. ч. курси іноземних мов, репетиторство), технічне обслуговування та ремонт обладнання і техніки, організацію відпочинку та туристичних поїздок, медичні, юридичні, бухгалтерські та брокерські послуги тощо.

Чи принесуть запроваджені зміни у податковому законодавстві корисний ефект у формуванні дохідної частини бюджету області, можна буде попередньо дізнатися лише після закінчення 1 кварталу 2011 року, коли будуть відомі перші результати звітів з виконання районних бюджетів і бюджету Тернополя. Але певна настороженість у цьому аспекті проявляється вже сьогодні, адже нові положення як Податкового, так і Бюджетного кодексів не вирішили проблеми надмірної централізації бюджетних ресурсів у державному бюджеті.

Великі фіскальні потенціали як області, так і міста зосереджено виключно в загальнодержавних податках і податкових платежах. Їх адміністрування відбувається виключно податковою службою області, яка й відповідає за ефективність цих процесів. Нові положення Податкового кодексу не внесли нічого нового в дивергенцію фіскальних стимулів діяльності місцевих органів влади, адже розширення податкової бази із загальнодержавних податків і зборів не призводить до збільшення надходжень місцевих бюджетів. А тому для місцевого керівництва залишається стара проблема збалансування дохідної частини місцевих бюджетів – як найбільшу суму дотацій, субсидій та субвенцій "вибити" із державного бюджету. В умовах значних розривів між доходами і видатками обласного бюджету та інших публічних грошових фондів пріоритетом є і має бути мобілізація фінансових ресурсів до скарбниці. Адже активний вплив місцевого самоврядування на формування нових суспільних відносин можливий лише в тому разі, якщо воно матиме

there remains the old problem of balancing the revenue part of local budgets, or "knocking" the greatest amount of grants, subsidies, and subventions from the state budget. Mobilization of financial resources to the treasury should be a priority under conditions of the significant gap between revenues and expenditures of the regional budget and other public funds. The active influence of local self-government on the formation of new social relations is possible when local authorities have sufficient financial resources at their disposal.

The issue of expenses for carrying out specific tasks seems to be unimportant for providing financing, since the income value generated in a society on the base of GDP volume is the same regardless of how it is distributed and redistributed. However, in the context of efficiency of financial policy the self-financing policy is a more effective form than budget allocations. The latter as free resources should be used for balancing those distortions that cannot be corrected by other forms. And the increase in the number of grant budgets necessarily leads to a gradual decrease of efficiency in usage of received funds, lowering interest in finding alternative sources of revenue, and promoting consumer confidence on the part of local authorities.

The struggle against tax evasion and tax avoidance as a major means of revenues increase has become the focus of new taxation legislation within the sphere of budget formation. It should be underlined that it is a sufficiently volumetric resource of tax revenue. For example, VAT avoidance schemes take about 25% of the potential revenues, almost 30 billion gryvnyas. The loss of the state and regional budgets due to personal income tax and enterprise income tax avoidance is obviously significant too.

However, reform of local budgeting is not based on measures that encourage local authorities to the proportional performance state as well as local budgets. It is such measures that can have a proper effect.

в своєму розпорядженні достатню кількість фінансових ресурсів.

На перший погляд, для забезпечення фінансування неважливо, за рахунок чого будуть вирішуватися конкретні завдання, оскільки величина доходів, сформованих у суспільстві на основі певного обсягу ВВП, є незмінною, незалежно від того, як вони розподіляються і перерозподіляються. Проте в контексті ефективності фінансової політики самофінансування є більш дієвішою формою порівняно із бюджетними асигнуваннями. Останні, як безплатні ресурси, повинні лише використовуватися для збалансування тих перекосів, які неможливо виправити за допомогою інших форм. Адже збільшення кількості дотаційних бюджетів обов'язково призводить до поступового зменшення ефективності використання одержаних коштів, зниження заінтересованості у пошуку альтернативних джерел доходів, сприяє розвитку споживацьких настроїв з боку органів місцевого самоврядування.

Основна увага нового податкового законодавства в напрямку бюджетного формування зосереджена, в першу чергу, на боротьбі з мінімізацією і ухиленням від сплати податків як головному напрямку збільшення доходів бюджету. Слід підкреслити, що це достатньо об'ємний ресурс податкових надходжень. Для прикладу зазначимо, що лише через застосування схем мінімізації оподаткування ПДВ державний бюджет втрачає близько 25% обсягу потенційно можливих надходжень, а це майже 30 млрд. грн. Очевидно, що втрати державного бюджету та обласних бюджетів від мінімізації сплати податку з доходів фізичних осіб та податку на прибуток підприємств також є значними.

Разом з тим, реформування системи формування місцевих бюджетів не ґрунтується на заходах, які б заохотили місцеві органи влади до пропорційного виконання як державного, так і місцевих бюджетів. Тільки такі заходи можуть дати відповідний ефект. Одним із таких методів може бути передача органам місцевого самоврядування тих фіскальних інструментів, які фактично зараховуються до місцевих бюджетів. До таких належить плата за землю та податок на доходи фізичних осіб. Ці податкові платежі характеризуються високою прибутковістю і стабільністю надходження.

One such measure could be the transfer of fiscal instruments, which actually refer to local budgets, or to local self-governments. These include land and personal-income taxes. These tax payments are characterized by high profitability and stability of contribution.

The introduction of the environmental tax which was established by the Tax Code as an alternative of the pollution fee into local taxes and fees system is also reasonable. This tax is collected within the territory where the object of taxation, the object that pollutes the environment, is situated. Since the environmental tax raises the cost of harmful products, its introduction will reduce the general level of pollution in the region and stimulate the production of new and environmentally safe products.

Unfortunately, the advantageous geographic location of settlements, the favorable natural and climatic conditions, the availability, and the use of natural resources have almost no impact on the level of economic and social development of communities and the satisfaction of their social needs. Regions rich in natural resources are in poor condition, suffer from lack of electricity, gas, comfortable ways of communication; local authorities have no funds to keep streets, parks, recreation, cemeteries, and other facilities in proper operating condition.

And the most important point remains that the local taxation system as well as the budgetary system in general has yet to focus on achieving the principles of economic efficiency, social justice, and political stability. Economic efficiency can be achieved by establishing responsibility and interest in the full mobilization of budgetary revenues, the purpose-oriented and economical spending of public funds. Social justice is provided by means of budgetary and financial equations, within which transparency and simplicity are essential conditions for political stability in the country.

Доцільним також є включення до системи місцевих податків і зборів екологічного податку, який запроваджений Податковим кодексом як альтернатива збору за забруднення навколишнього середовища. Цей податок справляється за місцем, де знаходиться об'єкт оподаткування - продукт, який забруднює навколишнє середовище. Оскільки екологічний податок збільшує ціну шкідливої продукції, його застосування сприятиме зниженню загального рівня забруднення в регіоні та стимулюватиме виробництво нової, екологічно чистої продукції.

На жаль, вигідне територіальне розташування населених пунктів, сприятливі природо-кліматичні умови, наявність і використання корисних копалин майже не впливають на рівень економічного та соціального розвитку територіальних громад і ступінь задоволення суспільних потреб населення. Наділені природними ресурсами території знаходяться у незадовільному стані, потерпають від нестачі електроенергії, відсутності газопостачання, комфортабельних шляхів сполучення; місцеві органи влади не мають коштів для утримання в належному стані вулиць, парків, місць відпочинку, кладовищ, тощо.

І, головне, ні система місцевого оподаткування, ні бюджетна система загалом, ще не орієнтовані на досягнення принципів економічної ефективності, соціальної справедливості та політичної стабільності. Економічної ефективності можна досягти встановленням відповідальності і заінтересованості у повній мобілізації бюджетних доходів, цільовому і економному витрачанні бюджетних коштів. Соціальна справедливість забезпечується за допомогою бюджетного регулювання і фінансового вирівнювання, гласність і зрозумілість яких є важливими умовами політичної стабільності у державі.

Формування місцевих бюджетів на основі зазначених принципів і розглянутих підходів тісніше пов'яже його з результатами економічного розвитку регіону, дозволить вже на етапі бюджетного планування співставляти розмір територіальних доходів із доходами регіонального бюджету, планувати видатки бюджету, визначати напрямки виявлення резервів в регіональній економіці. Підвищаться зацікавленість і відпові-

The formation of local budgets on the basis of mentioned principles and approaches will connect them closely with the results of regional economic development at the budget-planning stage. It will also allow for the comparison of territorial revenues with regional-budget revenues, the planning of budget spending, and in the identifying of reserves in the regional economy. It will increase the interest and responsibility of local authorities for the outcomes of area economic development.

Thus, accomplishments in the regional budget require performing a set of measures in the fiscal mobilization of financial resources as well as their purpose-oriented and effective spending. In particular, an improvement of the regional revenue budget base will happen by increasing financial standards of regional budget sufficiency according to the growth of GDP in the country; introducing special taxation incentives for investment and innovation activities of entrepreneurs, small-business development and export of high technology products in order to increase employment and broaden the personal income tax base; using local lending as one of the most democratic sources in the structure of local- budgets income and as an important tool for economic development in communities; improving the regulatory system of intergovernmental relations by means of improving the mechanism of equalization transfers and subventions to implement social-protection programs of population; increasing public control over local self-government following norms of fiscal laws will increase the effectiveness of budget-funds management.

дальність місцевих органів влади за кінцеві результати економічного розвитку території.

Таким чином, вдосконалення практики виконання бюджету області потребує здійснення низки заходів як у частині фіскальної мобілізації фінансових ресурсів, так і їх цільового й ефективного витрачання. Зокрема, для поліпшення дохідної бази бюджету області необхідно: збільшити фінансові нормативи бюджетної забезпеченості області відповідно до зростання рівня ВВП у країні; для збільшення зайнятості населення і розширення бази з податку на доходи фізичних осіб доцільно ввести спеціальні податкові стимули для інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, розвитку малого підприємництва й експорту високотехнологічної продукції; використовувати місцеві позики як одне з найдемократичніших джерел у структурі доходів місцевих бюджетів і важливого інструменту економічного розвитку територіальних громад; вдосконалити систему регулювання міжбюджетних відносин за рахунок поліпшення механізму надання дотацій вирівнювання та субвенцій на реалізацію програм соціального захисту населення; посилити громадський контроль за дотриманням органами місцевого самоврядування норм бюджетно-податкового законодавства, а відтак підвищити ефективність управління бюджетними коштами.

БУХГАЛТЕР І БІЗНЕС. ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС НАДАВ ЦЬОМУ ТАНДЕМУ НОВОГО ЗНАЧЕННЯ

З 1 січня 2011 року набрав чинності Податковий кодекс України. Він вносить суттєві зміни в господарське, економічне, соціальне життя країни, зачіпає інтереси більшості громадян нашої держави. Може, тому такою неоднозначною була реакція нашого суспільства на нововведення в пропонованій системі оподаткування.

Аналіз змісту Податкового кодексу дає підстави стверджувати, що діюча реорганізація системи оподаткування зачіпає інтереси всіх, хто займається підприємницькою діяльністю, включаючи й дрібний бізнес. Оскільки будь-яка система оподаткування базується на інформації про діяльність суб'єкта господарювання, яку дає бухгалтерський облік, найбільший інтерес до неї завжди проявляла й буде проявляти така категорія працівників, як бухгалтери.

Поле професійної діяльності бухгалтера надзвичайно чутливе до будь-якої зміни умов регулювання економічної системи країни. Особливо це відчутно, коли кардинально змінюється вся податкова система, як це передбачено прийнятим Податковим кодексом України.

Перспектива розвитку кар'єри бухгалтера, його затребуваність на сьогодні напряму залежить від його сприйняття, вивчення й розуміння нового податкового законодавства, яке розгорнуто декларує відносини держави з платниками податків, функції та повноваження органів влади щодо встановлення бази оподаткування, податкових ставок та порядку справляння податків і зборів за визначеними напрямами й схемами оподаткування підприємств, приватних підприємців і громадян. Значимість, відповідальність та вагомість роботи бухгалтера тепер визначається його вмінням орієнтуватися та оперативно використовувати правила й норми Податкового кодексу (з користю для підприємства при дотриманні всіх вимог законодавства).

ACCOUNTANT AND BUSINESS: THE TAX CODE GIVES NEW MEANING TO THIS TANDEM SPECIALTY

The Tax Code of Ukraine came into force on 1 January 2011. It makes substantial changes in commercial, economic, and social life. It also affects the interests of most citizens. Perhaps this was the reason for such a mixed reaction in our society to the innovation in the proposed taxation system.

The content analysis of the Tax Code gives reason to believe that the current reorganization of the tax system affects the interests of all those involved in entrepreneurial activities, including small businesses, since any system of taxation is based on the information about the activities of an economic agent, provided by accounting, it has always been of the greatest interest to such a category of employees as accountants.

The professional area of accountants is extremely sensitive to any change in conditions of the economic regulatory system. This is especially true when the entire tax system is radically changed, as required by the ratified Tax Code of Ukraine.

The prospect of developing an accounting career, its being in demand today directly depends on its perception, learning and understanding the new tax legislation that widely declares the relationship of the state with taxpayers, functions and powers of authorities to establish the tax base, tax rates and tax payments and duties in specific areas and taxation schemes, businesspeople and citizens. Relevance, importance and responsibilities of accountants are now defined by their ability to efficiently navigate and use rules and regulations of the Tax Code to the benefit of individual companies with all the due diligence.

Most sections and articles of the Tax Code came into effect on 1 January, but some came into force until 1 April 2011. Therefore, for successful enterprise it is necessary for an accountant to plan and

Більшість розділів та статей Податкового кодексу набули чинності з 1 січня, деякі з них вступили у силу з 1 квітня 2011 року. Тому для успішної роботи підприємства саме бухгалтеру необхідно по новому планувати й організовувати свої звичні дії та операції, враховуючи принципи податкового законодавства. Далі постараємось викласти, які зміни відбулися в оподаткуванні, у веденні обліку, в праці бухгалтерів у зв'язку з реформування податкового законодавства.

Найважливіше полягає в тому, що нова система оподаткування результатів діяльності підприємства знову повертається обличчям до бухгалтерського обліку. Якщо згадати 1997 рік, то з уведенням змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" зовсім по іншому визначалася база оподаткування прибутку, ніж він розраховувався в системі бухгалтерського обліку та відображався у фінансовій звітності. Іншою була амортизаційна політика, по іншому формувались доходи й витрати для розрахунку оподаткованого прибутку й податку з нього.

У результаті на підприємствах виникала необхідність ведення подвійного обліку, подвійної бухгалтерії: бухгалтерського за відповідними стандартами – для складання балансу та інших форм фінансової звітності, податкового – для справляння податків. Останній був штучно вигаданий. Оскільки за помилки в обліку доходів та витрат для оподаткування на відповідальних осіб (керівників та бухгалтерів) накладали штрафи, а за недотримання бухгалтерських стандартів – ні, то основна увага зосереджувалася, зазвичай, на веденні податкового обліку та підтасовуванні під нього бухгалтерського. Наприклад, з шести рекомендованих обліковими стандартами методів нарахування амортизації основних засобів переважна більшість підприємств при встановленні облікової політики обирала податковий метод. Хоча назвати його ідеальним аж ніяк не можна – він не враховував ані нормативного терміну служби об'єктів основних засобів,реального початку і закінчення їх експлуатації, ані ефективності віддачі таких активів.

В основу нової системи оподаткування тепер покладено принципи бухгалтерського обліку: найперше – це визнання моментом виникнення (нарахування) доходів,

organize its normal activities and operations in a new way, including tax law principles. Next we will try to lay out what changes were in taxation in accounting, and in accountants' work, according to the Tax Code Reforms.

The most important thing is that the new tax system of a company's fiscal results again challenges the skills of accounting. In 1997, the introduction of amendments to the Law of Ukraine "On Enterprise Profit Tax" defined taxable income in a quite different way than it was calculated in the accounting system and appeared in the financial statements; an amortization policy was also different income and expenses also were formed in a different way for the calculation of taxable income and tax.

As a result, the need arose in business for double accounting and double bookkeeping. The first would follow normal accounting standards for the balance sheet and other forms of financial reporting, while the other would be used to levy taxes. The latter was artificially invented. As penalties were imposed on responsible executives (managers and accountants) for errors in income and expenses accounting for taxation, and there were not any for non-compliance with the accounting standards, the main attention was focused generally on tax accounting and adjusting all the bookkeeping. For example, out of the six recommended accounting standards, methods of depreciation of fixed assets for the vast majority of enterprises in establishing accounting policies have chosen the tax method, although it cannot be called perfect because it considered neither the regulatory life of fixed assets (the beginning and the end of their operation) nor the effectiveness of their impact.

The new tax system is now based on principles of accounting such as recognizing that the point of income (charges) is the difference between income and expenses, and depreciation. In some cases, the Tax Code in the treatment of certain aspects of taxation directly refers an accountant to regulations (standards) of accounting acting in Ukraine. This suggests that determinations of the income tax and value-added tax are based on accounting data. Although now there can be differences in accounting and

відповідності доходів і витрат, нарахування амортизації. У деяких випадках Податковий кодекс при трактуванні певних моментів з оподаткування прямо відсилає бухгалтера до діючих в Україні положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Це свідчить, що при визначенні податку на прибуток, податку на додану вартість за основу беруть бухгалтерські дані. Хоча й тепер можуть виникати розбіжності у визначенні бухгалтерського й податкового прибутку, які будуть фіксуватися в обліку як податкові різниці, на їх величину буде коригуватися сума облікового прибутку з метою його оподаткування.

Методологічною радою з бухгалтерського обліку Міністерства фінансів підготовлено відповідне Положення з обліку названих різниць. Крім цього членами ради були внесені зміни та доповнення до чинних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку з метою їх зближення та узгодження з вимогами податкового законодавства та облегшення роботи працівників бухгалтерії. При цьому наголос робився на тому, щоб ці зміни в основному не суперечили міжнародним стандартам обліку та фінансової звітності. Вони торкнулися, перш за все, П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати", П(С)БО 7 "Основні засоби", П(С)БО 8 "Нематеріальні активи", П(С)БО 15 "Дохід", П(С)БО 16 "Витрати", П(С)БО 30 "Біологічні активи". Зокрема, у звіті про фінансові результати тепер окремим рядком можуть виділятися "загальновиробничі витрати" поряд з іншими витратами періоду операційної діяльності (адміністративними, витратами на збут, іншими операційними). У П(С)БО 7 "Основні засоби" уточнено номенклатуру груп основних засобів відповідно до вимог Податкового кодексу. Крім цього зазначено, що первісна вартість основних засобів може бути збільшена на суму витрат, пов'язаних з ремонтом та поліпшенням об'єкта, визначену у порядку встановленому податковим законодавством. Первісну (переоцінену) вартість основних засобів підприємство може збільшувати на суму індексації, проведеної відповідно до вимог Податкового кодексу, з відображенням у бухгалтерському обліку в порядку передбаченому для відображення переоцінки основних засобів. В П(С)БО 7 "Основні засоби" і в П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" зазначено, що підприємство може застосовувати методи нарахування амор-

tax revenue that will be recorded in the account as tax differences, their size will be adjusted by income amount for its taxation.

Methodology Accounting Council of the Ministry of Finance prepared the relevant Accounting Standards of the named differences. In addition, council members have made changes and additions to existing Accounting Regulation Standards in order to converge and harmonize them with tax legislation and facilitate the work of accounting staff. The emphasis was made on the fact that these changes should not contradict to international accounting and financial reporting standards, first of all such standards as: Accounting Regulation (Standard) 3 "Income Statement», Accounting Regulation (Standard) 7 "Fixed assets", Accounting Regulation (Standard) 8 "Intangible Assets", Accounting Regulation (Standard) 15 "Income" , Accounting Regulation (Standard) 16 "Expenditures", Accounting Regulation (Standard) 30 "Biological assets". In particular, a separate line "of production costs" along with other period operating costs (administrative, distribution costs, other operating) may be allocated in the income statement now. In Accounting Regulation (Standard) 7 "Fixed assets" the range of specified groups of fixed assets are coordinated according to the Tax Code. Also it was noted that the original value of fixed assets can be increased on the amount of expenditures connected with subject's repairing and improvement according to tax legislation. The company may increase primary (revalued) value of fixed assets on the amount of indexation carried out according to the Tax Code, representing in accounting the manner provided for fixed assets. Accounting Regulation (Standard) 7 "Fixed assets" and Accounting Regulation (Standard) 8 "Intangible Assets" states that the company can apply the methods of depreciation, determined by the Tax Code, including minimally acceptable terms of useful exploitation of fixed assets. The definition of "Royalty", which takes place in the Tax Code, can be found in Accounting Regulation (Standard) 15 "Income". The following sentence was added to Accounting Regulation (Standard) 16 "Expenditures":

тизації у порядку визначеному Податковим кодексом з урахуванням мінімально-допустимих термінів корисного використання відповідних необоротних активів. У П(С)БО 15 "Дохід" наведено визначення "роялті", яке має місце в Податковому кодексі. П(С)БО 16 "Витрати" доповнено реченнями такого змісту: "підприємство може визначати виробничу собівартість за витратами, прямо пропорційними з виробництвом продукції (товарів), виконанням робіт, наданням послуг, а саме: прямих матеріальних витрат; прямих витрат на оплату праці; амортизація виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом продукції (товарів), виконанням робіт, наданням послуг; вартості придбаних послуг прямо пов'язаних з виробництвом продукції (товарів), виконанням робіт, наданням послуг; інших прямих витрат, у тому числі витрат з придбання електричної енергії (включаючи реактивну). При застосуванні даного підходу витрати до складу виробничої собівартості продукції (товарів, робіт, послуг) включаються з урахуванням вимог податкового законодавства, а інформація про суму виробничих затрат розкривається у звіті про фінансові результати".

Іншим важливим моментом нової податкової системи є те, що Податковий кодекс ставить у ранг доказової бази при обчисленні податків і зборів бухгалтерську документацію: первинні документи, облікові регістри, форми фінансової звітності та інші. До того ж розширено поле документального підтвердження як за кількістю й видами облікової документації, так і за сферами та об'єктами оподаткування. Зокрема, значно розширені вимоги до документального підтвердження одержаних доходів та понесених витрат у малому приватному бізнесі. Підтвердження ролі бухгалтера й значення бухгалтерського обліку в системі оподаткування діяльності суб'єктів господарювання накладає нові вимоги та відповідальність на осіб, які ведуть бухгалтерський облік, складають фінансову та податкову звітність. Головний бухгалтер несе адміністративну та матеріальну відповідальність за достовірність облікових даних, своєчасність подання звітності та повноту сплати встановлених податків і зборів.

Високий ступінь впливу якості бухгалтерської роботи на прийняття ефективних управ-

"An enterprise can identify production costs by expenditures, which are directly proportional to the production of goods, work performance, service delivery, for example: direct material costs, direct labor costs; production depreciation of fixed assets and intangible assets directly related to the products (goods) manufacturing, work performance, service, cost of purchased services directly related to the products (goods) manufacturing, work performance, services, other direct costs including costs of purchasing electric power (including reactive power) . Using this approach, the costs of production (goods, work performance and services) are included according to the requirements of tax laws, and the information on the amount of operating expenses is disclosed in the income statement".

Another important aspect of the new tax system is that the Tax Code ranks accounting documentation as follows: primary documents, registers, financial statements, etc. as an evidence base when calculating taxes. In addition, the field of documentary evidence is expanded by the number and types of records, as well as by areas and objects of taxation. In particular, requirements for documentary proof of income received and expenses incurred in small private businesses are significantly expanded. Confirmation of the role of accountants and the value of accounting in business entities taxation system imposes new requirements and responsibilities on persons engaged in accounting and the preparation of financial and tax reporting. The chief accountant bears administrative and financial responsibility for the accuracy of accounting data, timeliness of reporting, and completeness of tax payments and charges.

The high degree of influence of accounting work on effective management decisions increases the role of accountants in commercial processes. Along with the basic functions of information providers for enterprises, accountants have acquired new duties. They are resources managers (chief accountant - the second person after the General Manager has the right of the second signature on administrative and financial documents), financial counsels, which

лінських рішень підвищує роль бухгалтера в господарському процесі. Бухгалтер поряд з виконанням функцій основного постачальника інформації для управління підприємством набуває нових якостей: розпорядника ресурсів (головний бухгалтер – друга особа після керівника, має право другого підпису на розпорядчих і грошових документах); фінансового адвоката, що забезпечує економічну безпеку підприємства в умовах фінансової кризи та нестабільної економіки держави. Бухгалтер у малому підприємстві дуже часто виконує функції економіста, плановика, фінансового аналітика й навіть юриста.

Незважаючи на те, що через протести підприємців з Податково кодексу були вилучені статті, які стосувалися оподаткування приватного бізнесу й надалі для таких суб'єктів діє указ президента від 1998 р. "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", уже тепер вимальовуються нові зміни в системі оподаткування, зокрема для тих підприємств, що сплачують єдиний податок. Найважливіше питання, яке стоїть перед такими платниками податку, чи доцільно й надалі сплачувати єдиний податок, або ж варто перейти на загальну систему оподаткування й вести облік на загальних підставах? Перевагою єдиного податку є те, що його платники звільнені від великої кількості інших податків: на прибуток підприємств (для юридичних осіб); на доходи фізичних осіб (для приватних підприємців); на додану вартість; земельного податку; плати за користування надрами; збору за спецвикористання води, лісових ресурсів, за провадження деяких видів підприємницької діяльності. Окремі підприємці надають перевагу єдиному податку лише через те, що його справляння є простим, розрахунок нескладним, мало помилок – менше перевірок, відвідувань податківців, штрафів і т. д.

Виходячи із прийнятих останніх часом законодавчих норм, приватні підприємці крім єдиного податку зобов'язані нараховувати й сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" та пункту 8 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу Укра-

provides economic security of a company at times of financial crisis and unstable economy. Accountants in small businesses often serve as economists, planners, financial analysts or even lawyers.

Despite removing the articles concerning the taxation of private business from the tax code due to the protests of businesspeople, thus leaving such entities to be regulated by the Presidential Decree of 1998 "On the Simplified Taxation, Accounting, and Reporting for Small Businesses", new changes have started to appear in the tax system, particularly for those companies that pay a flat tax. The most important issue facing such taxpayers is whether or not to continue with paying a flat tax or to switch to the general tax system and keep records on general grounds. The advantage of unified tax is that its taxpayers are exempt from many other taxes, including income tax (for legal entities), the PIT (for entrepreneurs), the VAT, the land tax, subsoil-use tax, royalty fees, the special use of water and forest resources fee, and payment for introduction of certain types of businesses. Private entrepreneurs prefer a single tax only because its collection as well as calculation is simple, and because fewer errors mean fewer inspections, tax collectors visits, and fines.

Based on recently ratified legislative norms, self-employed entities apart from a single tax shall accrue and pay a flat fee for compulsory social insurance under the Law of Ukraine, "On the Collection and Accounting of a Single Fee for the Compulsory State Social Insurance" and paragraph 8 Section XX "Transitional Provisions" in the Tax Code of Ukraine. Obviously, in this case the flat tax will be paid only in the part that will be credited to the budget (without the part that is credited to the Pension Fund and Social Insurance Fund). What negative features are expected from the Tax Code for private entrepreneurs who pay a flat tax? Here are a few things: (1) a number of times increase in the single tax rate, (2) reducing the threshold level of earnings (up to 300 UAH per year) within which entrepreneurs can be regarded as payers of a single tax, and (3) private entrepreneurs who pay a flat tax may not be registered as VAT payers (except for entities

їни. Очевидно, що в даному випадку єдиний податок будуть сплачувати лише в тій частині, що підлягає зарахуванню до бюджету (без частини, що має зараховуватися до Пенсійного фонду та фонду соціального страхування). Що ж негативного очікується від Податкового кодексу для приватних підприємців, які сплачують єдиний податок? Ось кілька моментів: збільшення в декілька разів ставок єдиного податку; зменшення граничного рівня виручки (до 300 тис. грн. у рік), у межах якої підприємці можуть бути платниками єдиного податку; приватні підприємці, які сплачують єдиний податок, не можуть бути зареєстровані як платники ПДВ (за винятком юридичних осіб, які сплачують єдиний податок за ставкою 6%). У зв'язку з цим з ними невигідно співпрацювати іншим суб'єктам, котрі сплачують ПДВ, тобто більшість юридичних осіб буде уникати господарських стосунків з платниками єдиного податку. Є ще одне дуже важливе обмеження партнерських відносин підприємців-єдинників з іншими юридичними особами. Такі особи не зможуть включати придбані в платників єдиного податку товари, послуги в свої витрати й будуть уникати співпраці з останніми. Тому приватні підприємці в плані збуту продукції, послуг можуть розраховувати лише на таких, як вони самі, або на інших кінцевих споживачів, які не сплачують ПДВ, податок на прибуток.

Очевидно, що багато підприємців задумається, чи варто й надалі залишатися платником єдиного податку, а чи не доцільно перейти на загальну систему оподаткування? Найперше про це подумають ті, які мають тісні стосунки з юридичними особами, забезпечують їх матеріалами, товарами, послугами. Для цього варто провести детальний аналіз вигод і недоліків загальної системи оподаткування для кожного підприємця чи підприємства. Розрахувавши суму податків, соціальних внесків при загальній та спрощеній системі можна знайти поріг (межу) обсягів виручки від реалізації, у межах якого вигідно сплачувати єдиний податок, чи переходити на загальну систему. Доцільно також врахувати всі інші "за" й "проти" обох систем. Саме над такою методикою тепер працюють експерти аудиторської фірми "Консул". Крім цього, у підприємців, які раніше самостійно вели облік і сплачували податки за спрощеною системою, а тепер в силу дії Податково-

that pay tax at a 6% rate). Then it becomes unprofitable to deal with them for other entities that pay VAT, meaning that most entities will avoid economic relations with the single tax payers. There is one more very important limitation to partnerships of single-tax entrepreneurs with other entities. Such persons will not be able to include goods and services purchased from a single tax payers in their spending and thus will avoid cooperation with the latter. Therefore, private entrepreneurs in terms of sales and services may rely on similar single-tax businesses, or other end-users who do not pay VAT and/or income tax.

Many entrepreneurs will be considering whether to continue being single tax payers or to switch to a common system of taxation. The first people to think about it will be those who have close relationships with entities, providing them with materials, goods and services. A detailed analysis of the benefits and disadvantages of the common system of taxation for every entrepreneur or company should be carried out. By calculating tax amounts and social contributions of common and simplified systems one can find the threshold (limit) for revenues from sales, in which it is profitable to pay a flat tax or switch to a common system. It is advisable also to take into account all the pros and cons of both systems. This is the very methodology that is being developed by experts at the "Consul" audit firm. In addition, entrepreneurs who were previously self-registered and paid taxes under the simplified system, and now by virtue of the Tax Code are forced to move to the common system of accounting and taxation, already have a need for professional accounting support for accounting, revenue, expenses, and submission of tax and financial reporting.

The transition to a common system of taxation and accounting will require a professional knowledge of accounting, since these taxpayers are required to keep documented records of their income and expenses, adhere to the principles for matching revenues and expenses. That is, for any income derived documentarily verified expenses, which resulted in that month's income, must be considered. To

го кодексу вимушені переходити на загальну систему обліку й оподаткування, вже тепер виникає потреба у професійній бухгалтерській підтримці щодо ведення обліку, доходів, витрат, формування й подачі податкової та фінансової звітності.

Перехід на загальну систему оподаткування й ведення обліку буде вимагати професійних знань бухгалтерського обліку, оскільки такі платники зобов'язані вести документально підтверджений облік своїх доходів та витрат, дотримуватися принципу відповідності доходів та витрат. Тобто під одержані доходи мають бути враховані документально підтвержені витрати, які призвели до отримання доходу саме в даному місяці. Для цього підприємцям, можливо, доведеться взяти на роботу бухгалтера. Самому впоратись із такими обов'язками, коли крім податку на доходи, йому доведеться розраховувати ще й інші податки та збори, буде дуже важко. Для юридичних осіб є ще один нюанс, який буде спонукати їх керівників до залучення для виконання облікової роботи штатних бухгалтерів. Відповідно до пункту 1.5 статті 48 Податкового кодексу податкова декларація повинна бути підписана керівником платника податків або уповноваженою особою, а також особою, яка відповідає за ведення бухгалтерського обліку та подання декларації до органу державної податкової служби. У разі ведення бухгалтерського обліку та подання податкової декларації безпосередньо керівником платника податку податкова декларація підписується таким керівником та особою, яка відповідає за ведення бухгалтерського обліку. Звідси випливає, що декларацію мають підписувати в будь-якому разі дві особи, одною з яких є керівник, а іншою — той, хто відповідає за ведення бухгалтерського обліку. Такою особою може бути бухгалтер підприємства або консалтингові, аудиторські фірми, що за договором здійснюють ведення й несуть відповідальність за облік і звітність підприємства.

Отже, виходячи з вимог нового податкового законодавства, потреба у бухгалтерських кадрах має зростати, оскільки, думається, значна частина підприємців все ж таки перейде на загальну систему оподаткування та ведення обліку. Це означає, що такі малі підприємства, приватні підприємці повинні будуть вести бухгалтерський облік за при-

do this, entrepreneurs may well have to hire an accountant. To cope with such responsibilities themselves, when in addition to the income tax, they will have to take into account plenty of other taxes and charges will be extremely difficult. For judicial entities there is another nuance that will encourage their managers to attract staff accountants to performing accounting work. According to Article 48, paragraph 1.5 of the Tax Code, tax returns should be signed by the taxpayer's manager or the authorized person and the person responsible for accounting and filing the declaration to state tax authorities. In the case of preparing and filing tax returns directly by the tax payer's manager, the tax return is signed both by the manager and the person responsible for accounting. It follows that the declaration must in any case be signed by two persons, one of which is the manager and the other (the one who is responsible for accounting). That person may be an accountant or enterprise consulting audit firms that are contracted to perform management and are responsible for the business records and reporting.

Based on the requirements of the new tax law, the need for accounting personnel should grow, as many of businesses will have to switch to a common system of taxation and accounting. This means that these small businesses and private entrepreneurs will have to maintain accounting records according to the accepted accounting standards and prepare and submit the full financial and tax reporting. Considering this, the Faculty of Accounting and Auditing of Ternopil National Economic University has developed a set of measures to enhance the practical training of specialists for small business. First, the curriculum of four-year students includes a new kind of training, a "Specialty Training." A number of complex cross-cutting tasks (small business accounting monthly, quarterly) have been set in the following areas: (1) production activities, (2) services, and (3) the public sector.

Real-working-condition type accountant training is provided. Every day students will visit selected workplaces in five computer labs for six consecutive hours to do practical work with primary input documents, create

йнятими обліковими стандартами, складати й подавати в повному обсязі фінансову та податкову звітність. Враховуючи це, на факультеті обліку і аудиту Тернопільського національного економічного університету розроблено комплекс заходів з посилення практичної підготовки фахівців для малого бізнесу. Найперше, до навчального плану студентів IV курсу включено новий вид підготовки "Тренінг зі спеціальності". Розроблено кілька комплексних наскрізних задач (бухгалтерія малого підприємства за місяць, квартал) за такими напрямами: виробнича діяльність, надання послуг, бюджетна сфера.

Проведення тренінгу наближено до реальних умов роботи бухгалтера. Студенти у п'ятьох комп'ютеризованих лабораторіях щоденно по 6 годин поспіль на виділених робочих місцях з використанням пакетів прикладних програм "1С: Бухгалтерія" та "Парус - Бухгалтерія" виконують практичну роботу з первинними вхідними документами, створюють і реєструють в автоматизованому режимі вихідну документацію та облікові регістри, формують баланс, звіт про фінансові результати умовного підприємства, складають декларації про ПДВ і прибуток, розрахунок внесків до Пенсійного фонду та іншу звітність.

Більшість студентів виявляють до цієї роботи надзвичайно великий інтерес. Фахівці стверджують, що ті студенти, які добросовісно в повному обсязі провели всі передбачені тренінгом роботи, можуть без додаткової підготовки братися за ведення обліку в малому підприємстві, складати звітність, співпрацювати з податковою службою, Пенсійним фондом, іншими користувачами облікової інформації. Чимало студентів факультету постійно в позаурочний час проходять стажування з поглибленого вивчення економічної роботи на підприємстві, набуття навиків практичної роботи бухгалтера, освоєння нормативних документів з оподаткування, бухгалтерського обліку, складання фінансової та податкової звітності в аудиторській фірмі "Консул".

Реалізація цих заходів повинна підвищити якість підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, а також дозволить випускникам Тернопільського національного економічного університету без особливих проблем вирішувати питання працевлаштування за обраною спеціальністю — облік і аудит.

and register automatically with the original documentation and registers, form balance sheets and income statements of virtual companies, prepare a declaration of VAT and profit calculation of contributions to the Pension Fund and other accounts using application packages "1C: Accounting" and "Sail - Accounting".

Most students are genuinely interested in this work. Experts claim that those students who have conscientiously carried out in full all the learning activities and the work provided by the training may without additional training take up accounting in small business, make statements, cooperate with the tax service, pension funds, other users of accounting information. Many students of the faculty regularly as part of their extra curriculum activities study in-depth economic work in the company, gain practical skills in accounting, development of regulations on taxation, accounting, prepare financial and tax reporting for the "Consul" auditing firm.

Implementation of these measures should improve the quality of training in accounting and will enable graduates of Ternopil National Economic University to easily solve any kind of employment issues in the chosen specialty, accounting and auditing.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УПРАВЛІНЦІВ – ЗАПОРУКА УСПІХУ РЕФОРМ

Утвердження України як незалежної, соціальної, демократичної держави є головною метою економічних, соціальних, адміністративних реформ, які проводяться впродовж всієї історії нашої незалежності і вже є перманентними, але результативність яких, нажаль, поки що не задовольняє ні суспільство, ні саму державу. В цьому зв'язку є очевидним, що структурно-організаційні та функціональні перетворення, на які робився основний акцент в процесі проведення реформ, є важливими, однак, недостатніми умовами забезпечення ефективності реформування різних складових життя суспільства.

Сьогодні українське суспільство вступило в новий етап реформування. Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", розробленою Комітетом з економічних реформ при Президентові України, закладено системний підхід до проведення реформ, які передбачається проводити з орієнтацією на досягнення таких стратегічних цілей: 1) сталий економічний розвиток – стабілізація державного бюджету, реформа податкової системи, розвиток фінансового сектору, реформа міжбюджетних відносин; 2) підвищення стандартів життя – реформа медичного обслуговування, реформа системи пенсійного страхування, реформа системи освіти, реформа системи соціальної підтримки; 3) поліпшення бізнес-клімату й залучення інвестицій, дерегуляція й розвиток підприємництва – приватизація й управління державною власністю, розвиток науково-технічної та інноваційної сфери, міжнародна інтеграція та співпраця; 4) модернізація інфраструктури та базових секторів – реформа електроенергетики, реформа вугільної галузі, реформа нафтогазової промисловості, реформа житлово-комунального господарства,

PROFESSIONALISM OF MANAGEMENT-LEVEL EMPLOYEES IN CIVIL SERVICE IS SUCCESS OF REFORMS

The validation of Ukraine as an independent, democratic state is the main goal of the economic, social and administrative reforms undertaken since independence. These reforms have been permanent, but unfortunately their results satisfy neither the society nor the state itself. In this regard, it is evident that while the structural, organizational and functional reforms, which have been focused mainly on in the process of reforms, are important, they have not been sufficient to ensure similarly effective reforms of the problems affecting daily life in Ukrainian society.

Ukrainian society has now entered into a new stage of reform. The Program of Economic Reforms for 2010–2014 "A Prosperous Society, a Competitive Economy, an Effective State", developed by the Committee on Reforms under the office of the President of Ukraine, took a systematic approach to the reforms, which are aimed at achieving the following strategic objectives: 1) sustainable economic development – stabilization of the state budget, tax reforms, financial sector development, reform of interbudgetal relations; 2) raising living standards (health care reform, reform of pension insurance, educational reform, reform of social support); 3) improving the business climate and attracting investments, deregulating and developing entrepreneurship (privatization and state property management, development of scientific, technological and innovative sectors, international integration and cooperation); 4) upgrading of infrastructure and core sectors (electricity reform, coal industry reform, oil and gas industry reform, public housing reform, transport infrastructure development, agriculture development and land reform).

The desire for real changes, on the one hand, and fears, generated by the experience of previous rounds of reforms, on the other hand, inspire serious questions: Will

розвиток транспортної інфраструктури, розвиток сільського господарства й земельна реформа.

Прагнення реальних змін, з одного боку, та побоювання, сформовані досвідом попередніх етапів реформування – з іншого, наштовхують на запитання – чи стануть заявлені реформи новою віхою розвитку суспільства, чи приведуть до реальних змін в розвитку економіки й соціальної сфери?

Досвід розвинутих зарубіжних країн і вітчизняна практика свідчать, що результативність реформ залежить від того, хто і як їх проводить, наскільки досягається узгодженість підходів в процесі реформування. Кожна країна здійснює пошук найбільш прийнятних варіантів реформ, враховуючи специфіку умов розвитку. І варто зазначити, що при цьому не завжди пропонуються однозначні рішення. Це породжує дискусії, різні оцінки управлінських дій і очікуваних наслідків. Ще в свій час президент США Гаррі Трумен говорив: “Дайте мені одностороннього економіста! Всі мої економісти говорять: “З однієї сторони…з іншої сторони”.

Ефективне вироблення та реалізація механізмів реформування з орієнтацією на реальні потреби, запити, вимоги суспільної системи можливі за умови залучення до їх здійснення високопрофесійних управлінців на всіх рівнях ієрархії. В першу чергу це стосується первинної ланки економічної системи – організацій та підприємств, оскільки їх управлінський потенціал, основу формування якого складає саме професіоналізм управлінців, виступає базисом успішного поєднання організаційних та загальносуспільних інтересів, локомотивом включення економічних агентів в процеси здійснення реформ з максимальним використанням наявних можливостей, запобіганням загроз, мінімізацією ризиків.

Для України зазначені проблеми є надто гострими і складними. Їх витоки пов’язані з радянською ментальністю, яка й досі стоїть на заваді формування навичок і стереотипів мислення, необхідних у демократичному суспільстві та ринковій економіці. В процесі суспільних трансформацій, переходу від адміністра-

the announced reforms mark a new stage of society development? Will they lead to real changes in the development of the economy and Ukrainian social sphere?

The experience of the developed countries and Ukraine’s own domestic experiences show that the effectiveness of reforms depends on both who conducts them and how they go about it, and whether there is an issue of consistency to be expressed in the reforming process. Each country searches for the most suitable options for reforms given its specific conditions of development. And it should be noted that simple solutions are not always available. Inevitably, then, there are discussions, multiple assessments of administrative actions, and unexpected outcomes. As U.S. President Harry Truman said: “Give me an unilateral economist! All my economists say: “On the one hand ... on the other hand.”

Effective development and implementation of reform mechanisms that focus on the real needs, requests, and demands of the public system are possible in the case that they fully involve the managers at all levels of the relevant hierarchy in their implementation. This is particularly important at the primary level of the economic system, organizations and enterprises, since their administrative potential, the core of which is precisely such managers professionalism, is a crucial component for any successful combination of organizational and general social interests, and also the key means by which economic agents, too, can be included in the process of reform in a way that maximizes the use of available opportunities, prevents threats, and minimizes risks.

For Ukraine, these problems are extremely acute and very complex. Their roots are associated with the Soviet mentality, which has long since been an obstacle to the formation of skills and modes of thinking necessary for a democratic society and market economy. In the process of Ukraine’s social transformation, its transition from an administrative to a market system, Ukrainians have come to believe – wrongly – that everyone can “manage”, and that to manage is not the same as to work. As a result, a large cohort of upper-level civil servants has emerged,

тивної до ринкової системи господарювання серед українців не лише не зникла, але й закріпилась хибна думка, що управляти може кожен, тільки було б ким і чим, що управляти – це не працювати. Як наслідок, значну когорту управлінців сформували амбіційні люди, які не мають спеціальної освіти, і для яких основою здійснення управлінської діяльності виступає власна інтуїція, зв'язки, доступ до ресурсів. За таких умов, з трьох основних варіантів розвитку бізнесу – бізнес, орієнтований на зв'язки, бізнес, орієнтований на ресурси, бізнес, орієнтований на нові ніші ринку та інновації – в Україні набули найбільшого розвитку саме два перших. Хоча навіть за переважання цих двох варіантів і відбулось формування багатомільйонного прошарку підприємців, самодостатніх і фінансово незалежних від держави, їх діяльність, без належної орієнтації на самоосвіту, традиції самоорганізції та солідарності не забезпечила очікуваного впливу на вирішення економічних та соціальних проблем. Поширеними є випадки, коли через недостатню компетентність підприємці, які в одній особі виступають і управлінцями, вступають у складні та суперечливі відносини з державою, зі своїми партнерами, з найманими працівниками, споживачами їх продукції і послуг. Дану ситуацію найбільш точно можна охарактеризувати словами "некомпетентність, помножена на амбіційність і протекціонізм – головна біда нашої економіки й управління".

Посилення конкурентної боротьби, зростання вимог споживачів, динамічність і складність умов господарської діяльності переконливо свідчать, що запорукою стабільного й ефективного функціонування будь-якої організації, незалежно від виду діяльності й організаційно-правової форми, є професійне управління, яке здійснюється з використанням прогресивних управлінських технологій і здатне домогтись досягнення організаційних цілей при дотриманні принципів соціальної відповідальності. Саме характеристика професіоналізму управлінців через призму поєднання цих двох критеріїв є визначальним моментом для усвідомлен-

consisting of ambitious people who have no special education, and for whom the basis of managerial activities is their own intuition, relationships, and access to resources. As a result, among the three main options for business development in this country – businesses built on relationships, businesses built on resources, and businesses built on new market niches and innovations – the first two have come to easily outstrip the third. And while the development spurred under these two options has created a large class of entrepreneurs, self-sufficient and financially independent from the state, it has done so in a way that their activity, without proper self-education, self-organization and solidarity, has not provided the expected positive impact on solving economic and social problems. There is a number of cases in which, due to lack of competence, entrepreneurs, being also managers, engage in complex and contradictory relationships with the state, their partners, their employees, and the consumers of their products and services. This situation can be most accurately characterized in the following way: "incompetence, multiplied by ambition and protectionism, is the main trouble of our economy and administration."

Increased competition, rising consumer demands, and the dynamic complexity of the country's economic activity strongly suggest that the key to stable and effective functioning of any organization, regardless the type of activity and legal form, is professional management, which is carried out using advanced managerial technologies, and which is able to achieve organizational goals while respecting the principles of social responsibility. The emergence of these two qualities as characteristic of management-level employees' professionalism makes this a critical moment for understanding the role of such professionalism in ensuring effective reforms in Ukrainian society. All of this is due to the fact, unfortunately, that we are increasingly seeing examples of administrative activities focused, to put it politely, on the self-interest of the managerial class, and with a total disregard for the interests of other stakeholders – employees, consumers, state – and in blatant violation of human morality. Therefore, given the current Ukrainian reality, it has

ня його ролі в забезпеченні ефективних реформ в українському суспільстві. Це пов'язано з тим, що, нажаль, ми все частіше спостерігаємо приклади управлінської діяльності, яка зорієнтована, м'яко кажучи, на односторонній власний інтерес при повному ігноруванні інтересів інших сторін – найманих працівників, споживачів, держави, з грубим порушенням норм людської моралі. А тому, в сьогоднішніх українських реаліях для формування професіоналізму управлінців як ніколи є актуальними вивірені власним досвідом настанови американського підприємця, письменника і викладача Роберта Т. Кийосакі: "Використовуйте ваші мізки для вирішення того, як принести користь людям. Якщо ви віддасте, ви отримаєте. Це один з найдавніших принципів світу, і він працює навіть в безжальному світі сучасної економіки".

В умовах стрімких змін у всіх сферах життя належний рівень професіоналізму управлінців може досягатися постійним засвоєнням нових технологій управління, самовдосконаленням, оволодінням методами й способами управлінської діяльності, які б відповідали наявним в суспільстві стандартам та об'єктивним вимогам. Однак основу професіоналізму управлінців, як і фахівців інших категорій, складають базові знання, здобуті за різними освітніми рівнями підготовки. За даними органів статистики на 01.01.2010 року в Україні із загальної кількості працівників, що задіяні у різних видах економічної діяльності, неповну та базову вищу освіту мали 24,2%, а повну вищу – 31,3%. По Тернопільській області дані показники відповідно складали 24,2 та 35%. Це є свідченням наявності значного інтелектуального потенціалу, який може розглядатися як сприятливе підґрунтя для розвитку управлінського персоналу.

Враховуючи те, що сьогодні керівниками, менеджерами стали не лише фахівці з відповідною професійною підготовкою (до речі менеджмент означає, що цю діяльність здійснює спеціально підготовлений фахівець), але й вчителі, інженери, лікарі, в Україні започатковані і реалізуються магістерські програми напряму під-

never been of greater importance to heed the words, verified by his own experience, of American entrepreneur, writer and lecturer, Robert T. Kiyosaki: "Use your brains to solve problems in ways that will benefit people. If you give, you will get. This is one of the oldest principles of the ancient world, and it works even in the ruthless world of modern economy."

A steady series of reforms in Ukraine have created a considerable aggressiveness, variability, and unpredictability in the country's commercial environment, so that their future existence and development depends directly on the extent to which administrative personnel master the tools of modern management. These tools include administrative activities, organizational design, strategic management, quality management, risk management, project management, communicative interaction with environmental elements using information technology, product promotion on logistical principles, innovation management, social diagnosis, budgeting, etc.

Under conditions of rapid change in all areas of life, the appropriate level of managerial professionalism can be obtained by constant assimilation of new administrative techniques, self-improvement, mastering the manners and methods of managerial activities that would meet the standards, existed in the society, and objective requirements. However, the basis of professionalism of management-level employees, as well as specialists from other categories, is the knowledge, acquired at different levels of preparation. According to the statistic data, in Ukraine on January 1st, 2010, among the total number of employees involved in various types of economic activity, 24.2% had basic higher education (incomplete), while 31.3% had complete higher education. In Ternopil region these figures were respectively 24.2% and 35%. Overall, this is the evidence of considerable intellectual capacity, which can be viewed as a good foundation for further managerial personnel development.

Taking into consideration that today's managers and management-level employees are not only professionals with proper training (management here means that this activity is carried out by specially trained per-

готовки “Специфічні категорії” за низкою спеціальностей, як от “Адміністративний менеджмент”, “Управління соціальним закладом”, “Управління в сфері правопорядку”, “Управління інноваційною діяльністю”, “Управління проектами”, “Бізнес-адміністрування”, “Управління фінансово-економічною безпекою”, “Управління навчальним закладом”.

На підготовку нової генерації управлінців, з наданням їм можливостей набуття сучасних управлінських та економічних знань та практичних навиків роботи в умовах ринкової економіки, зорієнтована Програма заходів з перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва “Українська ініціатива”, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2000 р. № 1358 “Про реалізацію Указу Президента України від 03.07.2000 р. № 849 “Про сприяння підготовці управлінських кадрів для сфери підприємництва”, яка реалізується вищими навчальними закладами – лідерами у галузі національної бізнес-освіти і фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України.

До реалізації частини зазначених програм небезрезультативно долучився Тернопільський національний економічний університет. Так, зокрема, починаючи з 2000 року Тернопільський національний економічний університет підготував для потреб економіки України та Тернопільської області, зокрема, 404 менеджери-управителі в сфері адміністративної діяльності за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”. Програму “Українська ініціатива” за період 2001–2010 рр. завершили 1235 представників бізнесу.

В реалізації завдань професіоналізації управлінських кадрів зростає роль комерційних освітніх установ, які пропонують бізнесовим структурам освітні послуги з оволодіння певними управлінськими технологіями з використанням таких форм навчання як тренінги, семінари, стажування.

Однак, попри це все, проблема підвищення професіоналізму управлінців залишається. І одним з наочних підтверджень цього є незадовільний рівень якості това-

sonnel), but also teachers, engineers, and doctors, Master’s degrees programs in “Specific Categories” with a range of specialties have been initiated and are being implemented in Ukraine. These include “Administrative Management”, “Management of Social Institutions”, “Management in Law and Order”, “Management of Innovation Activity”, “Project Management”, “Business Administration”, “Management of Financial and Economic Security”, and “Management of Educational Establishments”.

In order to prepare a new generation of management-level employees, and to provide them with opportunities to acquire modern administrative and economic knowledge and practical skills appropriate to a market economy, “The Ukrainian Initiative”, the Program of activities for retraining administrative staff in the sphere of entrepreneurship was designed. It was ratified by the Cabinet of Ministers of Ukraine from August 8th, 2000, № 1358 “On Realization of the Decree of the President of Ukraine from July 3rd, 2000, № 849 ‘On Promoting Training of Administrative Staff in Areas of Entrepreneurship’” and it is being implemented by higher educational institutions – the leaders in national business education. It is funded by the State Budget of Ukraine.

Ternopil National Economic University has been directly involved in this national undertaking. Thus, since 2000, in response to the needs of the economy of Ukraine and Ternopil region, in particular, Ternopil National Economic University has prepared 404 managers in the field of administrative activity, awarding them Master’s degrees. In the period 2001–2010, 1,235 representatives of businesses graduated from the Program “The Ukrainian Initiative”.

In response to this effort to professionalize administratuive personnel, the role of commercial educational institutions has increased. They offer educational services designed to help managerial personnel master certain techniques with such forms of learning as workshops, seminars and internships.

However, despite all this, the broader problem of managerial professionalism remains, as is clearly evident in what is still the obviously poor quality of goods and ser-

рів і послуг, які пропонуються населенню вітчизняними виробниками.

При пошуку відповіді на одне з головних питань проведення українських реформ – як врешті-решт домогтись, щоб управлінський потенціал став каталізатором поступу в суспільному розвитку, важливим є, на наш погляд, чітке розуміння своєї ролі в цьому процесі кожним з його учасників: 1) державних органів влади – завданням яких є вироблення й реалізація ефективних механізмів координації, фінансової підтримки, адміністративного регулювання підготовки, перепідготовки управлінських кадрів для всіх видів економічної діяльності; 2) освітніх закладів – критерієм діяльності яких є підготовка ефективних управлінців підприємницького (креативного) типу, озброєних знаннями і вміннями застосовувати прогресивні управлінські технології; 3) осіб, які готуються зайняти або вже займають управлінські посади і повинні усвідомлювати, що рівень їх професіоналізму є гарантією належного виконання організацією її зобов'язань і може формуватися за умови розвитку самоорганізації, постійного самовдосконалення і підвищення кваліфікації. Дослідження свідчать, що на сучасному етапі розвитку суспільства знання застарівають вже впродовж 3–5 років, а відтак, безсумнівною необхідністю виступає зміна парадигми освіти – від "освіти на все життя" до "освіти через все життя". І це повинні усвідомлювати і бути до цього готовими всі три групи гравців на ринку освітніх послуг.

Визначення рамкових умов функціонування суб'єктів господарювання з метою спрямування їх діяльності в напрямку реалізації цілей економічного і соціального реформування є функцією органів державної влади, перед якими постали нові завдання – забезпечити високоякісне управління і постійно адаптувати регуляторну систему.

Необхідність швидкої реалізації цих завдань обумовлює підвищені вимоги до професіоналізму державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування. В сучасних умовах професіоналізм стає провідним соціально-ціннісним принципом організації системи публічного управління, оскільки навряд чи в когось

vices offered to the population of domestic producers.

When searching for the answer to one of the main issues facing the reform of Ukrainian institutions – i.e., how management capacity can be transformed into a catalyst for progress in social development – it is important, in our view, to have a clear understanding by each member of those institutions of their role in this process. Those members and their attendant duties are as follow: 1) state authorities, which face the task of developing and implementing effective mechanisms of coordination, financial support, and administrative regulation for the training and retraining of administrative staff for all types of economic activity; 2) educational institutions which must prepare effective, creative, entrepreneurial managers, armed with the knowledge and skills to apply advanced managerial technologies; and 3) the administrative personnel themselves, who are going to occupy or have already occupied administrative positions, must realize that their level of professionalism is crucial to the proper implementation of an organization's commitments, and which they must form by means of self-development, continuous learning and the upgrading of their qualifications. Research shows that, at the present stage of social development knowledge expires within 3–5 years, which surely means that there is a need for a shift in our educational paradigm, from "education for life" to "education through life." And all three groups of players in the education market should be aware of and ready for this shift.

Determining an appropriate framework designed to lead business entities to focus their activities towards the objectives of economic and social reforms is a function of public authorities, who have to meet new challenges: that is, to ensure high quality management and to make constant adaptions in the regulatory system.

The need for the rapid implementation of those tasks demands a higher level of professionalism from civil servants and management-level employees of local self-governments. In contemporary Ukraine, professionalism must become a leading principle in organizating the country's public adminis-

сьогодні може викликати заперечення той факт, що саме від його рівня залежить і рівень, і якість державно-управлінських рішень та здатність органів державної влади й місцевого самоврядування впроваджувати їх у життя.

Досвід країн розвиненої демократії свідчить, що дана ознака є невід'ємним елементом демократичної культури публічного управління і передбачає наявність: відповідних державно-управлінських знань, умінь та навичок; розвинутої професійної свідомості; творчого та інноваційного підходів до здійснення державно-управлінських повноважень; організаційних здібностей; широкої ерудиції; значного інтелектуального потенціалу тощо.

По великому рахунку професіоналізм управлінських кадрів органів влади в сьогоднішніх умовах виступає однією з основних передумов, здатною забезпечити: по-перше, подолання негативного сприйняття громадськістю державної бюрократії; по-друге, функціонування публічної влади на засадах «сервісної моделі», зорієнтованої на надання якісних послуг громадянам та суб'єктам господарювання; по-третє, вироблення управлінських механізмів на основі компромісу інтересів громадськості, бізнесових структур і держави; по-четверте, залучення потенціалу всіх елементів суспільної системи до вирішення назрілих проблем на місцевому, регіональному, загальнодержавному рівнях; по-п'яте, налагодження дієвої взаємодії владних і суспільних інститутів в процесі прийняття і реалізації управлінських рішень.

В умовах структурних перетворень розвиток професіоналізму державних службовців стає основним інструментом запровадження якісно нового типу взаємовідносин держави і суспільства, сутність яких найбільш точно можна окреслити наступним чином: "держава – це такий апарат управління економічними справами суспільства, який, хоча і повільно стає сьогодні своєрідною фірмою з надання послуг населенню". По суті модернізація інституційної структури, системи органів виконавчої влади та їх персоналу є ключовими елементами адміністративної реформи. Очікуваними ж результатами – 1) для суспільства – прозора система управління; 2) для

tration system, as hardly anyone today can deny that the level and quality of state managerial decisions, along with the ability of state authorities and local self-governments to implement such decisions in practice, depends heavily on the abilities and training of the system's managers and administrators.

The experience of countries with developed democracies suggests that this imperative is an integral element of democratic culture and is so because it provides for the following: relevant state-administrative knowledge, skills and abilities; highly developed professional self-consciousness; creative and innovative approaches to state-administrative authorities; organizational skills; general erudition; considerable intellectual potential, etc.

In broadest sense, the professionalism of administrative personnel in the governmental authorities in today's environment is one of the main prerequisites for being able to firstly, overcome the negative public perception of governmental bureaucracy; secondly, to lead public authorities to be based on the "service model", built on providing quality services to citizens and business entities; thirdly, to develop administrative mechanisms based on a compromise of public, business and state interests; fourth, to attract the potential of all social system elements to solve urgent problems at the local, regional, national levels; fifth, to establish an effective interaction between governmental and social institutions in decision-making process and implementation of governmental decisions.

In terms of structural transformations, the development of civil servants' professionalism is the main tool for introducing a qualitatively new type of relations between state and society, the essence of which can most accurately be described as follows: "the state is that administrative apparatus of economic affairs of society, which, although, slowly is becoming a peculiar company offering public service to the population." In fact, modernizing the nation's institutional structures and its system of executive authority, while also enhancing the abilities of the system's personnel are key elements of administrative reform. Expected results are 1) for the society – a transparent system of governance; 2) for

пільства – прозора система влади; 2) для влади – європейське обличчя уряду.

З метою підготовки бази для підвищення професіоналізації державного управління Головдержслужбою України було проведено горизонтальне функціональне обстеження системи центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), результатом чого стало створення реєстру державних функцій ЦОВВ, який є електронною базою функцій (близько 9,5 тис. позицій), що постійно оновлюється. Ця свого роду нормативна база дозволить не лише упорядкувати діяльність та визначити зони функціональної діяльності державних службовців ЦОВВ, але й сприятиме підвищенню якості, професіоналізації та прозорості надання управлінських послуг.

Водночас, активізація світоглобалізаційних процесів, розмивання і послаблення регулюючих функцій національної держави, трансформація цієї традиційної форми організації світового соціуму в деяку нову її форму, формування національних "суверенних" регулювальників (влада-бізнес-громадськість), започаткування зазначених реформ та інші чинники ставлять в сукупності перед державною управлінською елітою нові виклики.

Це ті концептуальні зміни, що відбуваються в системі державного управління, вимагають від державних службовців зосередження зусиль та часу не тільки на усвідомленні потреби в нових професійних компетенціях, а й передбачають постійне вдосконалення професійного рівня, зростання управлінських, аналітичних, комунікативних складових їх діяльності, зорієнтованих на обслуговування людини і громадянина, на надання якісних публічних послуг.

Управлінські кадри системи державного управління сьогодні мають бути високопрофесійним та високоінтелектуальним ресурсом, відкритими до впровадження різних форм новацій та застосування технологічних модернізацій з метою забезпечення сталого розвитку суспільства, формування здатності до широкого застосування в практичній діяльності інноваційності, яка б давала змогу владним структурам гнучко, адекватно реагувати на запити і проблеми суспільної життєдіяльності, одночасно за-

the authorities – a European-style government.

To prepare the database for that would allow for this increase in the professionalization of Ukraine's public administration, the Main Department of Civil Service of Ukraine held a horizontal functional review of its central executive bodies (CEB), which resulted in the establishment of a register of CEB public functions, i.e. an electronic system (that identifies over 9.5 thousand functions), which is constantly updated. This kind of normative base will allow the state not only to arrange and identify areas of functional activity of CEB civil servants, but also help increase quality, professionalism and transparency of administrative services.

However, activating of the world globalization processes, washing off and weakening of the regulatory functions of the national state, transforming of this traditional form of world society organization in a new one, forming national "sovereignty" controllers (power-business-public), launching those reforms and other factors, all taking together, cause new challenges before the state administrative elite.

Those conceptual changes, that occur in the system of state administration, require civil servants to focus their efforts and time not only on understanding the needs of new professional competencies, but providing continuous improvements in their level of professionalism, enhancing the administrative, analytical, communicative components of those activities aimed at servicing citizens, and delivering quality public services.

Now administrative staff of public administration system must be highly professional and highly intellectual resources, open to the introduction of various forms of innovations and application of technological upgrades with the aim of ensuring sustainable development of the society, forming ability for wide application of innovativeness in the practice. The latter (innovativeness) would give the capacity to the power structures to respond flexibly and adequately to the needs and problems of public life while ensuring the implementation of state policy, regional development priorities and interests of citizens.

безпечуючи при цьому реалізацію державної політики, пріоритетів регіонального розвитку та інтересів громадян.

Поглянемо на емпірику. Хто ж в системі державного управління реально має забезпечити відповіді на поставлені виклики. За даними Головдержслужби України на початок 2010 року в сфері державного управління було задіяно 283408 державних службовців. З них 15,9% працівників мали неповну, базову вищу і 82,9 % повну вищу освіту. В Тернопільській області відповідно 749 осіб, з яких 10,4% мали неповну, базову вищу освіту та 78,9% – повну вищу освіту. Аналогічна ситуація в органах місцевого самоврядування. З 100789 посадових осіб місцевого самоврядування (на 1.01.2010 р.) України 31059 осіб або 30,8% мають неповну, базову вищу освіту та 68330 осіб, тобто 67,8%, повну вищу освіту. В Тернопільській області відповідно з 2724 осіб 1101 або 40,4% і 1560 (57,3%). Дані свідчать про недостатній освітній рівень тих, хто готує і ухвалює рішення в сфері управління на різних його ієрархічних рівнях. Ми свідомі того, що після виборів Президента України та місцевих виборів 2010 року управлінський склад органів державної влади та місцевого самоврядування суттєво змінився і це вимагало б детальнішого аналізу цих змін, але як економісти маємо оперувати офіційними даними. Водночас прихід нових сил вимагає особливої уваги до їх професійного розвитку.

Зростання вимог до підвищення професіоналізму управлінського персоналу органів влади на сучасному етапі розвитку державності України обумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців.

На сьогодні в Україні сформована система закладів професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, до якої входять: Національна академія державного управління при Президентові України та її 4 регіональні інститути в містах Дніпропетровську, Львові, Одесі, Харкові; 21 вищий навчальний заклад, що здійснює підготовку магістрів у галузі знань “Державне управління”; 26 центрів перепідготовки та

Let’s look at the empirical data. Who should really provide answers to these challenges in the state administration? According to the data of the Main Department of Civil Service of Ukraine, in early 2010 the state administration involved 283,408 public servants. Among them, 15.9% of civil servants had incomplete, basic higher education and 82.9% – higher education. In Ternopil region, correspondingly, among the 749 employees 10.4% had incomplete, basic higher education and 78.9% higher education. A similar situation was identified in local self-governmental bodies. Among 100,789 local self-governmental officials (on January 1st, 2010) in Ukraine, 31,059 people or 30,8% had incomplete, basic higher education and 68,330 persons, or 67.8%, had higher education. The corresponding figures for Ternopil region’s 2,724 civil servants were 1,101 or 40.4%; and 1,560, or 57.3%. These data show an inadequate educational level among those who prepare and adopt administrative decisions at various levels. We are aware that after the presidential elections of Ukraine and the local elections in 2010, the administrative structure of state and local self-governmental authorities has changed significantly, and further commentary would require more detailed analysis of those changes, but for the moment this is the best data available, and it is not encouraging. And in any case, the arrival of new members to this workforce requires an even more serious scrutiny of their professional development.

The steady demand for a greater professionalism on the part of governmental administrative personnel at the present stage in the development of Ukrainian statehood requires improved training, retraining and the attendant upgrading of the qualifications of civil servants.

In response a system of vocational training institutions, retraining and credentialing for such civil servants has been formed. It includes the following: the National Academy of Public Administration of Ukraine under the Office of the President of Ukraine and its four regional institutes in Dnipropetrovsk, Lviv, Odessa, Kharkiv; 21 higher education institutions that train Masters in the field of study “State Administration”; 26 centers for

підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій; 65 галузевих навчальних закладів вищої і післядипломної освіти, що ліцензовані для підвищення кваліфікації державних службовців.

За роки існування в Україні загальнонаціональної системи підготовки перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців в освітній галузі "Державне управління" підготовлено 14 тисяч магістрів, що становить 4% кількості державних службовців. З них: 10092 особи пройшли навчання в Національній академії державного управління при Президентові України та її регіональних інститутах і 6675 осіб – в магістратурах державної служби вищих навчальних закладів. При цьому в магістратурі Тернопільського національного економічного університету за цей період підготовлено 1562 магістри в даній галузі знань, які працюють в органах влади різних рівнів.

Впродовж останніх шести років в Україні в середньому щорічно проходили підвищення кваліфікації 16% від загальної чисельності державних службовців і 12% від загальної чисельності осіб місцевого самоврядування. В Тернопільській області дані показники відповідно складали 16,6 та 8,7%. З огляду на те, що в сучасних умовах знання змінюються кожні три роки, обсяги підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування ще не відповідають вимогам часу.

Однією із важливих складових професіоналізації державної служби і служби в органах місцевого самоврядування є організація та забезпечення цільової підготовки магістрів за спеціальністю "Державна служба" галузі знань "Державне управління", яка відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 08.02.1997 р. № 167 передбачає навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування V-VII категорій.

Визначальна роль даної магістерської підготовки в забезпеченні підвищення професіоналізму управлінських кадрів органів влади обумовлена тим, що у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 року № 789 "Про затвердження

retraining and upgrading the qualifications of the employees of state authorities, local self-governmental bodies, state enterprises, institutions and organizations; and 65 branch educational establishments of higher and postgraduate education, which have now been licensed for to upgrade the qualifications of civil servants.

Since this national system of training, retraining and the attendant upgrading of the qualifications of civil servants has emerged, it has prepared 14.000 Masters in the field of study "State Administration", representing 4% of civil servants. Among them, 10.092 persons were trained at the National Academy of Public Administration of Ukraine under the Office of the President of Ukraine and its regional institutes; and 6.675 people in the Master's degree Programs of "Civil Service" in higher educational establishments. At TNEU specifially, 1.562 people working at various levels of government have been awarded the Master's degree Program during that period.

During the last six years, an average, of 16% of the total number of Ukrainian civil servants and 12% of the total number of local self-government civil servants have been trained each year. In Ternopil region those indicators were respectively 16.6% and 8.7%. However, given the aforementioned fact that nowadays knowledge changes every three years, this pace of training and retraining still does not meet current demands.

One of the important components of developing and maintaining a high level of professionalism in public service is organizing and providing targeted training at the Master's degree level by means of specialty "Public Service" courses in the field of study "State Administration" which, according to the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from February 8th, 1997 № 167, foresees training of civil servants and officials of local self-government of the V-VII categories.

The determinative role of Master's training in upgrading the professionalism of such administrative personnel is stipulated by the fact that, in accordance with the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from July 29th, 2007 № 789 "About Approving the Admission to Study for Educational and Voca-

Порядку прийому на навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістрів за спеціальністю "Державна служба" галузі знань "Державне управління" та працевлаштування випускників на навчання за державним замовленням на цю програму приймаються особи, які мають повну вищу освіту, працюють в органах державної влади чи органах місцевого самоврядування, мають стаж державної служби або служби в органах місцевого самоврядування не менш як один рік. Такі умови підготовки магістрів дозволяють органам влади реалізувати послідовну кадрову політику в напрямку професійного розвитку персоналу.

Програма постійно адаптується до вимог удосконалення функціонування системи державного управління та місцевого самоврядування через врахування у змісті навчання специфіки вирішення певних управлінських завдань окремими видами органів влади. Уже в 2011 році усіма вищими навчальними закладами України, які ввійшли до переліку тих, хто забезпечує підготовку і перепідготовку фахівців для органів виконавчої влади, направлено пропозиції, щодо впровадження в освітньо-професійну програму і навчальні плани нових дисциплін, тренінгів, ділових ігор тощо, які якомога повніше були б зорієнтовані на набуття вмінь та компетенцій, пов'язаних зі змінами функціональної діяльності, викликаними економічними та адміністративною реформами.

Освітні заклади усвідомлюють, що навчальні програми мають бути випереджувальними, носити превентивний характер по відношенню до процесів, які відбуваються в державному управлінні. Тільки тоді управлінські кадри здатні будуть професійно реагувати на зміну зовнішнього і внутрішнього середовища державного органу або органу місцевого самоврядування. В контексті підвищення професіоналізму управлінців системи публічного управління, їх готовності до вирішення широкого спектру проблем економічного і соціального розвитку, в процесі підготовки магістрів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування робиться акцент на оволодінні ними навиками та вміннями застосування таких нових технологій управління як антикризове

tional Training Program for Master's Degree by Specialty 'Public Service' in the Field of Study 'State Administration' and Provision of Employment to the Graduates", state-ordered education in this program is required for persons who have completed higher education, work in the governmental bodies or local self-governments, and whose career experience in public service or service in local self-governments is not less than one year. Such conditions for preparation of the Master's degree allow authorities to implement a consistent personnel policy towards professional staff development.

The Program is continuously adapting to evolving requirements by incorporating in its training content the specific managerial tasks required by certain types of authorities. In 2011 already, all higher educational institutions of Ukraine on list of those who provide training and retraining for specialists for executive power, have sent proposals concerning their professional educational programs and curricula, new courses, new modes of training, business games, etc., and how these would be focused on the acquisition of those skills and competencies associated with changes in functional activity, as such changes are in turn caused by economic and administrative reforms.

Educational establishments are aware that training programs should be proactive and of a preventive nature in relation to the processes taking place in state administration. Only then will administrative staff be able to respond professionally to internal and external environment changes in a state or local self-governmental body. In the context of increasing the professionalism of managers of public administration, the readiness of such managers to settle a wide range of economic and social development issues, the preparation of people for Master's Degrees in civil service and service in local self-government must place great emphasis on mastering new managerial techniques such as crisis management, strategic analysis and planning, administrative audit, controlling, quality management, organizational design, forming network structures, providing administrative services in using informational technology to solve social conflicts, etc.

управління, стратегічний аналіз і планування, адміністративний аудит, контролінг, управління якістю, організаційне проектування, формування мережевих структур, надання адміністративних послуг з використанням інформаційних технологій, розв'язання соціальних конфліктів та ін..

Проте, процес підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів – це двосторонній рух, рух назустріч: як з боку науково-педагогічного персоналу, так і від керівників органів влади. В Тернопільській області загалом сформувалась хороша співпраця обласної державної адміністрації, обласної і міської рад, Управління державної служби Головдержслужби України в Тернопільській області з ТНЕУ в цих питаннях. Питання підготовки державних службовців і підвищення їх професіоналізму обговорювались на міжнародному науково-практичному семінарі "Удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві", який проходив на базі Тернопільського національного економічного університету в листопаді 2010 року, організаторами якого були – Міністерство освіти і науки України, Головне управління державної служби України, Управління державної служби Головдержслужби України в Тернопільській області, Тернопільський національний економічний університет, Вроцлавський економічний університет (Польща), Тернопільський регіональний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Для покращення контактів утворено філіал кафедри державного і муніципального управління ТНЕУ в Тернопільському регіональному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. Таким чином професорсько-викладацький склад ТНЕУ залучається до реалізації професійних програм, програм тематичних семінарів через лекційні виклади, проведення практичних занять, підготовку науково-методичної літе-

However, the process of personnel training, retraining and qualification upgrading is also necessarily a two-way movement: that is, communication needs to flow to the scientific and pedagogical staff of the participating educational institutions from the heads of governmental bodies, but also from that staff to the heads of government. In Ternopil region, a fruitful cooperation between the Regional State Administration, regional and city councils, the Department of Civil Service of Ukraine in Ternopil region and TNEU has been formed on these matters. For example, issues concerning the preparation of civil servants and enhancing their professionalism were discussed at the International scientific seminar "Improving the Functional Activity of Public Service as a Component of the Institutional Support of Structural Transformations in the Society", held at Ternopil National Economic University in November 2010, and which was organized by the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Main Department of Civil Service of Ukraine, the Department of Civil Service of Ukraine in Ternopil region, Ternopil National Economic University, Wroclaw University of Economics (Poland), Ternopil Regional Center for Retraining and Qualification Upgrading of Personnel of the Public Authorities, Local Self-Governments, and State Enterprises, Institutions and Organizations.

To improve inter-institutional communication, the Department of State and Municipal Administration TNEU established in Ternopil Regional Center for Retraining and Qualification Upgrading of Personnel of the Public Authorities, Local Self-Governments, and State Enterprises, Institutions and Organizations its own branch. Thus, the academic staff of TNEU has been involved in the implementation of professional programs, topical seminars through lecture classes, practical classes, and the preparation of scientific and methodological literature. During 2004–2009 alone, 6.704 civil servants of executive authorities and 1.272 civil servants of local self-government in the region have upgraded their qualifications.

At the same time, the attendant contact with practicing managers enlarges the academic staff's knowledge about the problems

ратури. Лише за 2004–2009 рр. підвищили свою кваліфікацію 6704 працівників органів виконавчої влади та 1272 посадові особи органів місцевого самоврядування області.

Водночас контакт з практикуючими управлінцями поповнює багаж викладацького корпусу знаннями про проблеми управлінської діяльності на місцях. Але є ще третя сторона в цьому процесі – це державний службовець чи службовець органу місцевого самоврядування. Його бажання, усвідомлення потреби підвищення професіоналізму, рівень мотивації мають стати визначальними чинниками розвитку персоналу як в органах влади, так і на підприємствах і організаціях. Скажімо в Німеччині, як і в Україні державний службовець має один раз в п'ять років пройти підвищення кваліфікації, що до речі і в нашій країні і там має фінансуватись державою. Водночас, в Німеччині поширеною є практика, коли працівники органів державного управління самі ініціюють перед керівництвом підвищення кваліфікації стосовно ділянок професійної діяльності, в яких відбуваються певні радикальні зміни, до яких професійно не підготовлений даний працівник.

Мова тут уже йде про більше – про конкурентоспроможність державного службовця. І хоча це поняття є новим для нас, як і в науковій термінології, так і на практиці, воно (об'єднуючи професійно-ділові, адміністративно-організаторські, соціально-психологічні та моральні якості) повинно розглядатись як позитивний фактор, який націлює на поглиблення професійних знань, освоєння нових методів праці, набуття та постійне вдосконалення фахових вмінь для успішної службової кар'єри.

Лише виходячи з таких позицій результат від підвищення професіоналізму отримають всі учасники державно-управлінських відносин: держава, яка прагне забезпечити ефективну реалізацію закріплених за нею суспільних функцій управління; громадськість та суб'єкти господарювання, які сподіваються на одержання якісних адміністративних послуг; державні службовці, для яких високий рівень професіоналізму є передумовою успішного просування по службовій кар'єрі.

І ще одне питання, яке не можна не підняти в цьому контексті – конфлікт інтересів,

of administrative activity on the local level. But there is also the third component to this process: the civil servant or the civil servant of local self-government. His desire for, need to and awareness of the need to constantly increase his professionalism must be determinative factors in the development of personnel in governmental bodies and in enterprises and organizations. For example, in Germany, as in Ukraine, a civil servant has to formally upgrade his qualifications every five years which is, by the way, financed by the state both there and in Ukraine. In Germany, however, it is also a common practice for such civil servants to initiate such retraining on their own, prior to be required to do so by their superiors, when they face radical changes in their work for which they feel they are not adequately prepared.

More is involved in this question of the competitiveness of civil servants. Although this concept is new to us, especially as framed in scientific terminology and practice, we should embrace it (combining vocational, business, administrative, managerial, social, psychological and moral qualities) as an opportunity, an occasion for and means of deepening professional knowledge, developing new methods of work, acquiring and continuously improving the professional skills of our civil servants, and thereby enhancing their prospects for successful career development.

Only in that way will all participants reap the benefits in terms of enhanced state-administrative relations: the state, which seeks to ensure effective implementation of its assigned functions of public administration; the public, and public entities, who hope to obtain high quality administrative services; and civil servants, for whom a high level of professionalism is a prerequisite for successful career development.

Another issue that cannot be raised in this context is the conflict of interests which, in an economy that operates to a large extent in the shadows and in which civil servants are paid low wages, inevitably emerges to generate a number of problems, and not only economic, but social and moral as well. In our view, enhancing the professionalism of management-level employees in all

які за умов знаходження значної частини економіки в тіні, невисокого рівня оплати праці чиновників, породжує низку проблем не лише економічного, соціального але й морального плану. На наш погляд, підвищення професіоналізму управлінців у всіх сферах економічної діяльності створить підґрунтя для органічного включення економічних агентів різних організаційно-правових форм в процеси реалізації реформ в Україні, об'єднання зусиль державних і громадських інституцій для розв'язання назрілих проблем та реального (а не формального) використання в цьому напрямку потенціалу державно-приватного партнерства. Помилково вважати, що державно-приватне партнерство – це будь-яка взаємодія держави та бізнесу, яка потребує удосконалення управління виключно матеріальними активами і об'єктами, і що розвиток державно-приватного партнерства не потребує спеціальних компетенцій державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування. Формування і розвиток державно-приватного партнерства у світовій практиці відбувається у відповідності до певних принципів і вимагає високого професійного рівня державних службовців, який би дозволяв якісно реалізувати наступні функції: визначення пріоритетних інтересів держави, визначення замовлення по тому чи іншому проекту, ефективний розподіл ризиків, визначення потреб у спільних інвестиційних ресурсах державного і приватного секторів, формування контрактів на послуги та контрактів на управління, лізингових угод, змішаних типів контрактів, стратегічного прогнозування діяльності в рамках концесії, механізму передачі об'єкта приватному сектору тощо.

Очевидно, що на шляху розв'язання окреслених нами проблем, важливим є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема наших сусідів з Польщі та Росії, з якими ТНЕУ уклав угоди і розпочав співпрацю в даних питаннях.

Підсумовуючи, зазначимо, що розглядаючи підвищення професіоналізму управлінців як обов'язкову умову забезпечення ефективного проведення реформ, розв'язання даної проблеми треба поставити в переліку пріоритетних завдань держави, кожної окремо взятої організації і кожного управлінця.

sectors of economic activity will form the basis for a more organic inclusion of economic agents from across the organizational-legal spectrum in the implementation of reforms in Ukraine, and thereby help to consolidate the efforts of state and public institutions in solving urgent problems, and in the real (not formal) use, in this regard, of the potential for public-private partnership. It is mistakenly believed that public-private partnership is an interaction between state and business that requires improved management on the part of only the business sector, with its tangible assets and facilities, and therefore does not require special competencies on the part of civil servants and management-level employees of local self-governments. In fact, though, the formation and development of public-private partnerships elsewhere in the world has been most successfully practiced in accordance with certain principles and, in particular, has demanded a high level of professionalism from civil servants, which allows the qualitative implementing of the following functions: identifying the priority state interests; determining the order on a particular project; distributing risks efficiently; determining the needs for joint investment resources of public and private sectors; formatting contracts of all kinds (services and managerial purposes, leases agreements, mixed types); forecasting strategic activities within the concession; developing the best mechanisms for transferring the contracted services to the private sector, etc.

By way of addressing such problems, and in particular of studying the experience of other countries with them – particularly our neighbors in Poland and Russia – TNEU has concluded agreements with and started cooperation on precisely such items, agreements which will obviously be important.

In conclusion, considering that enhancing the professionalism of all our civil servants is a crucial requirement for the effective implementation of reforms in Ukraine, finding the best means of doing so should be the top priority of the state, each of its component organizations, and every civil servant.

АГРАРНА МОДЕЛЬ XXI СТОРІЧЧЯ: СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ І ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Згідно існуючої наукової періодизації аграрної реформи в Україні прийнято вважати пореформенним період часу з 2005 року, який характеризується закінченням епохи колективної форми господарювання у галузі. Ознаками цього стали формальне завершення реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств та заключний етап приватизації сільськогосподарських земель. Однак поточна ситуація в сільському господарстві свідчить про перманентну аграрну реформу, що вимагає логічного завершення.

Сучасне аграрне реформування в Україні здійснюється в рамках виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада", яка схвалена 2 червня 2010 р. на засіданні Комітету з економічних реформ, утвореного згідно з Указом Президента України від 26 лютого 2010 р. № 273 (273/2010). Програму економічних реформ взято до виконання міністерствами, центральними органами виконавчої влади, облдержадміністраціями та іншими органами державної влади згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2010 р. № 1724-р.

Серед головних її завдань визначено забезпечення передбачуваності регуляторної політики держави, удосконалення земельних відносин (створення передумов для функціонування ринку землі), удосконалення механізмів державної підтримки сільгоспвиробників та підвищення ефективності державного управління в аграрному секторі. Сільське господарство визнано ключовою системоутворюючою галуззю.

Результатом поетапної реалізації програмних заходів повинно стати досягнення двох головних індикаторів успіху, як підвищення продуктивності праці в сільському господарстві країни щонайменше на 20% до кінця 2014 р. і функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення.

THE AGRICULTURAL MODEL OF THE TWENTY-FIRST CENTURY: STRATEGIC CHALLENGES OF UKRAINE AND TERNOPIL REGION

According to the existing scientific periodization of agrarian reform, in 2005 Ukraine entered a post-reform period characterized by the end of an era of collective entities in the industry. The typical features of this period have been the formal completion of the restructuring of collective farms and the final phase of privatization of agricultural land. However, the current situation in agriculture demonstrates permanent agrarian reform, which requires its logical conclusion.

Modern agrarian reform in Ukraine is part of The Program of Economic Reforms for 2010–2014, "A Prosperous Society, a Competitive Economy, an Effective State", which was approved on June 2, 2010 at the meeting of the Committee on Economic Reforms, formed under the Presidential Decree of February 26, 2010 № 273 (273/2010). The Program of Economic Reforms is subject to execution by the ministries, central and regional authorities, and other governmental agencies under the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 23, 2010 № 1724-p.

The main objectives of the program are to ensure the predictability of the state regulatory policy, to improve land relations (creating preconditions for the functioning of land markets), the mechanisms of state support to farmers, and to provide a higher efficiency of state administration in the agricultural sector. Agriculture is recognized to be a key system-forming industry.

The outcome of the fulfillment of all the interim tasks of the program should be the achievement of two main indicators of success, such as a minimum 20% increase in the labor productivity in agriculture of

Завершення останнього десятиріччя ознаменувалося тим, що вперше в історії людства більше половини всього населення планети проживає в містах. Надалі ця чисельність збільшуватиметься в результаті переселення сільських жителів і перетворення сільських районів на міські. Це типове явище глобального масштабу, яке має незворотній характер, у т.ч. також для українського села.

У нашій державі абсолютне й відносне скорочення сільського населення розпочалося у 20-х роках минулого століття. Нині в сільській місцевості проживає 14,3 млн. осіб, або 31,4% усього населення України, для порівняння – в 1913 році відповідно 28,4 млн. осіб і 80,7%. У Тернопільській області в сільській місцевості проживає 614,2 тис. осіб, що становить 56,4%, а згідно даних перепису населення 17 грудня 1939 року в сільській місцевості нашої області на той період проживало 1 млн. 209 тис. осіб або 85,5 % усіх жителів краю.

Ще більш разючим стало скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві України. Якщо в 1990 році середньорічна їх чисельність у сільськогосподарських підприємствах становила понад 4,9 млн. осіб, то в 2009 р. – лише 698 тис., або в 7 разів менше.

У Тернопільській області цей показник лише протягом 2000–2009 років зменшився з 106,6 до 17,6 тис. осіб, або в 6 разів, а в порівнянні з 1990 роком – майже в 11 разів. Таке скорочення зайнятих в сільськогосподарських виробництвах перетворилося в катастрофічне явище з багатьма негативними соціально-економічними наслідками, оскільки воно відбулось головним чином шляхом ліквідації робочих місць. “Безробітних” у селах в звичайному міському розумінні немає. Ставши фактично безробітними, звільнені працівники сільськогосподарських підприємств отримали, як правило, автоматично статус членів особистих селянських господарств, котрі формально належать до категорії зайнятого населення.

Натомість значне зростання продуктивності праці в аграрній галузі, передусім внаслідок т. зв. “зеленої революції”, яка відбулася в західних країнах в 50–70-х роках XX ст., дало змогу в досить еволюційний спосіб вивільнити більшість трудових ресурсів із

the country by the end of 2014, and the functioning of the agricultural land market.

At the end of the first decade of the twenty-first century, more than half of the world’s population has shifted to living in cities. This unprecedented demographical fact shows the tendency of further growth in urban populations since increasingly more rural residents have migrated to cities, and rural areas gradually transform into urban ones. This is phenomenon is typical throughout the world, has an irreversible character, and the Ukrainian village is not an exception.

The absolute and relative reduction of the rural population in Ukraine began during the 1920s. Currently, the rural population equals 14.3 million, or 31.4% of the total population of the country. Compare these figures to those of 1913, when the rural population was 28.4 million or 80.7% respectively. Presently, the rural population of Ternopil region is 614,200 thousand people, which accounts for 56.4% of all inhabitants in the region. According to the census of December 17, 1939, there were 1,209,000 people (85.5 %) who lived in villages.

Even more striking is the reduction in the number of people employed in agriculture in Ukraine. If in 1990 the average number of people annually employed in agricultural enterprises and farms exceeded 4.9 million, in 2009 it was only 698,000 or seven times less.

From 2000 to 2009, this figure decreased six times from 106,600 to 17,600 people, or, almost eleven times compared to 1990.

The shrinkage of the agricultural workforce has had catastrophic social and economic consequences, since it was mainly done through the closing down of jobs. There are no actually “unemployed” people in villages in the traditional meaning of this word. Those who lost their jobs in agricultural enterprises and became unemployed automatically turned into the members of private farms and thus formally belong in the employed category.

A related situation is the significant increase in labor productivity in the agricultural sector that gradually freed up a great amount of manpower employed in agriculture and enabled a relatively small number of farm-

аграрної сфери і відносно незначній кількості фермерів прогодувати основну масу населення. У постіндустріальних країнах питома вага зайнятих в сільськогосподарському виробництві зменшилася з 40% на початку 20 століття до 1–3% в сучасний період. Наприклад, у США, Ізраїлі, Німеччині, Англії один зайнятий у цій сфері забезпечує продуктами харчування 100 і більше жителів країни, а в Україні лише 13 осіб.

По розрахунковим даним демографічного прогнозу, то в 2050 році потрібно буде годувати на 3 млрд. населення більше, а рілля становитиме всього лише 11% від усієї площі суші (при цьому 78% земної поверхні мають серйозні природні обмеження для розвитку землеробства), тому в сільському господарстві необхідно постійно підвищувати продуктивність праці. Реалізація такої стратегічної аграрної політики повинна враховувати декілька об'єктивних аспектів. По-перше, оскільки сільське господарство в постіндустріальних країнах вже майже наблизилось до максимального рівня урожайності рослин і продуктивності тварин, більшу частину зростання продуктивності праці потрібно буде досягнути в країнах, що розвиваються. По-друге, обов'язковою умовою забезпечення достатньої продуктивності сільськогосподарського виробництва стане врахування змін клімату. Кліматичний фактор зумовить потребу додаткового зростання продуктивності сільського господарства до 1,8% в порівнянні з 1%, який був би достатнім за умов незмінності клімату.

На сьогоднішній день існує близько 20 моделей змін світового клімату, які містять в цілому подібні його наслідки для сільського господарства. За одним із них вже до 2040 р. середня температура січня, яка характеризує умови зимівлі сільськогосподарських культур, досягне 1–2,5°С тепла, що суттєво вплине на збереженість посівів. Для України в найближчі 15–20 років можна розраховувати на доволі помірні зміни клімату. Використовуючи позитивні моменти потепління клімату, можна отримати прибавку до урожаю в розмірі 10–30% лише за рахунок погоди.

До XIX сторіччя масовий голод був звичним явищем для всіх країн. У 1816–1817 рр. в Західній Європі, США та Канаді відбулася

ers to feed the bulk of the population. This happened mainly due to the so-called "green revolution," which took place in Western countries in the 1950s and 1970s. As for the post-industrial countries, the share of employment in agriculture declined from 40% in the early twentieth century to between 1 and 3% in the current period. In the United States, Israel, Germany, and England, for instance, one person employed in agriculture provides food for over 100 inhabitants, while in Ukraine one person feeds only 13 people.

According to demographic forecasts, in 2050 there will be a need to provide food for an extra 3 billion people, while arable land will cover only 11% of the total land area. The fact that 78% of the earth's surface has serious limitations for the natural development of agriculture aggravates a continuous demand for an increase in labor productivity in agriculture. To implement such a strategic agricultural policy, several objective aspects must be taken into account. First, since the agriculture of post-industrial countries has almost approached the maximum level of the yielding capacity of plants and the productivity performance of animals, an increase in productivity growth mostly concerns developing countries. Second, to ensure an adequate performance of agricultural production, it is crucial to consider changes in the climate. The climate factor stipulates the need of an extra 1.8% in the additional growth of agricultural products compared to 1%, which is sufficient under the condition of the irreversible climate.

There are currently about twenty models of global-climate change that project roughly similar effects on agriculture. According to one such model, by 2040 average temperatures in January will reach +1–2.5°C, which will significantly affect the survival of crops in winter. Fortunately, climate changes in Ukraine over the next fifteen or twenty years will be rather moderate. By utilizing the positive aspects of global warming, a 10 to 30% increase in yield of crops is possible only due to the weather factor.

Until the nineteenth century, famine was commonplace in all countries. In 1816–1817, there was a food crisis in Western Europe,

продовольча криза, що мала своїм наслідком більш ніж 10-ти кратне подорожчання сільськогосподарської продукції. Це була остання продовольча криза натурального сільськогосподарського виробництва у світі, що призвела до недоїдання і тисяч смертей від масового голоду, спричиненого власне неврожаєм сільськогосподарських культур через збіг надзвичайно несприятливих погодних і кліматичних факторів (1816 рік часто називають "роком без літа").

В сучасний період продовольчі кризи виявляють зв'язок головним чином не стільки з природно-кліматичними умовами виробництва, як з функціонуванням фінансових ринків і наслідками біржових спекуляцій. Спекуляції цінами на продовольство призвели до його різкого подорожчання. За даними ФАО ціни на продовольство в січні 2011 року досягли історичного максимуму з моменту початку їх моніторингу у 1990 році. В січні загальний індекс цін зріс до 231 пунктів, що на 3,4% більше, ніж в грудні 2010 року. Ціни на зернові виросли на 3% – максимальний показник з червня 2008 року, на молоко і молочні продукти – на 6,2%, на цукор – на 5,4%. Лише за період з червня по грудень минулого року сукупний індекс цін зріс на 32%. Зниження продовольчих цін сьогодні не передбачається.

Світ виявився на порозі нової продовольчої кризи. Головною причиною є очікування низького врожаю через засуху в Аргентині (другої за об'ємом експорту зернових країни у світі), і заморозків у США. На Нью-Йоркській біржі ціна на цукор досягла 35 центів за фунт вперше з 1980 року. Протягом останніх місяців зростання продовольчої інфляції в Єгипті склало понад 30%, що стало також однією із причин суспільних заворушень у цій країні. Частково саме через продовольчу кризу в січні 2011 року відбулася революція в Тунісі, а в лютому місяці – в Єгипті. Криза не обійшла стороною також США. Продовольчу допомогу там одержують близько 33 млн. громадян майже в половині штатів (розмір дотацій на одну особу складає 113,8 дол. США в місяць).

В Україні спостерігається агфляція, внаслідок якої продукти харчування за підсумками 2010 року подорожчали на 15–16%, а деякі на 50–70%. Лідерами зростання цін на

the United States, and Canada which caused the price for agricultural products to rise tenfold. This was the last food crisis of natural agricultural production. Poor crops, adverse weather, and unfavorable climatic factors caused malnutrition and thousands of deaths as a result of mass starvation. In fact, the year 1816 is commonly referred to as "the year without summer."

The food crises of the modern period is not so much concerned with natural and climatic factors of production and are mostly connected to the functioning of financial markets and the effects of gambling on the stock exchange. Profiteering caused an upswing in production prices. According to the Food and Agricultural Organization (FAO), production prices reached their peak in January 2011. This monitoring began in 1990 and covers a twenty-year period.

The overall price index rose to 231 points, more than 3.4% in December 2010. Grain prices rose by 3%, the highest figure since June 2008. The price indices for milk and dairy products increased by 6.2%, and sugar by 5.4%. From June to December 2010 the combined price index increased by 32%. A reduction in food prices is not expected in the near future.

The world is on the verge of a new food crisis. The main reason is the expectation of a poor harvest due to a drought in Argentina, the second largest in volume exporter of grain in the world, and to frosts in the United States.

The price of sugar on the New York Stock Exchange has reached thirty-five cents per pound, a height not reached since 1980. Over the last several months, food inflation in Egypt has reached over 30%, which was one of the causes leading to social unrest in the country. It was also partly because of the food crisis that revolutions in Tunis during January 2011 and in Egypt during February 2011 took place. The crisis has also had a negative impact on the economy of the United States. Food aid is given to about thirty-three million people, in almost half of the states, and the size of grants per capita is $113.8 per month.

Agrarian inflation has resulted in the rise of food prices in Ukraine as well. According

продукти харчування в 2010 році стали Донецька, Херсонська, Одеська області і м. Севастополь. У січні 2011 року на споживчому ринку України серед продуктів харчування найбільше подорожчали продукти переробки зернових на 7,2% та овочі на 6,6%, в регіональному розрізі вдвічі зросла спекулятивна ціна на гречку. Однак є всі підстави стверджувати, що найгірші наслідки нинішнього зростання аграрної інфляції ще попереду.

Лібералізація повністю змінила структуру ринку продовольства у всьому світі, що зробило можливими більш активні міжнародні спекуляції. Як видно, виключенням не стала й інтегрована у світоглобалізаційні процеси Україна. Внаслідок збільшення цін на зерно в світі до 300 дол. за тонну наприкінці минулого року, в нашій державі теж намітилася аналогічна тенденція. Однак через введення обмежень експорту зерна до самого початку 2011 року, ціни в Україні залишились стабільні – 200–220 дол. за тонну, в той час як на європейських біржах вони становлять сьогодні близько 360–370 дол. за тонну з ознаками подальшого збільшення ціни.

Спекулятивні біржові операції, постійне розширення використання рослинницької продукції як сировини для виробництва біологічних енергоресурсів і несприятливі погодні умови для урожаїв сільськогосподарських культур стали головними чинниками продовольчих криз останніх років та голоду у багатьох країнах світу. Зростає й сама мінливість світових цін, що переконливо свідчить про прагнення до надприбутків спекулятивного капіталу, який прийшов на світовий продовольчий ринок.

Особливо цьому сприяють фінансові ресурси, наприклад, пенсійних фондів США і Євросоюзу, що активно спрямовуються в сировинний сегмент економіки, до якого належить не лише нафта, а також такі продовольчі товари як соя, пшениця чи кукурудза. Останні товари насправді не купуються, заключаються лише біржові строкові контракти (ф'ючерси) за цими видами сільськогосподарської сировини, щоб потім бути знову проданими з метою купівлі аналогічних угод з новими лише термінами поставки біржового товару. В такий спосіб створюється ефект віртуального скупника, що спричиняє

to the statistics of 2010, most foodstuff prices increased by 15 to 16%, and some of went up by as much as 50 to 70 %. Donetsk, Kherson, Odessa regions and Sevastopol were among the leaders of growth in food prices in 2010. In January 2011, grain-processed product, and vegetables were the most expensive food products in the consumer market of Ukraine, their prices having increased by 7.2% and 6.6% respectively. The speculative price of buckwheat doubled in the regions. And there are grounds for claiming that the worst effects of the current agricultural inflation growth are still ahead.

Liberalization has completely changed the structure of the food market worldwide, and consequently has stimulated international speculation. Ukraine, being a country actively integrated into the process of world globalization, has to bear its own share of the consequences too. At the end of 2010, the world price for grain soared to $300 per ton and Ukraine has to appropriately react to this rise. However, due to restrictions on grain exports which were in effect till the beginning of 2011, the prices in Ukraine remain unchanged varying from $ 200 to $220 per ton, while at European exchanges they are about $360 to $370 per ton and show a tendency of further growth in price.

Speculative exchange transactions, ever increasing use of crop yields as feedstock for the production of biological energy, and unfavorable weather conditions have been the main causes of recent food crises and famine in many countries. The augmentation of variability in world prices is getting more and more common too, which clearly shows the tendency of getting extra profit speculative capital which poured into the world food market.

Financial resources, such as pension funds in the United States and the European Union especially contribute to this variability of world prices. They actively invest in the commodity segment of the economy, which includes not only oil but also food commodities such as soy, wheat, and corn. These food commodities cannot be actually bought, only exchanged as contracts (futures) are signed for these types of agricultural raw ma-

близько 20% і більше зростання цін на продовольчу продукцію. Дана цінова спіраль розкручується щоразу із більшим розмахом, подібно тому, як це можна спостерігати при постійному зростанні цін на нафту. Щотижня близько 2 млрд. доларів США нових інвестиційних ресурсів такої природи знову спрямовуються в сировинний сегмент економіки. Наскільки загрозливими можуть бути такі операції, досить уявити, що повністю скупити увесь урожай зернових культур Сполучених Штатів можна лише за 120 млрд. американських доларів – відносно невелика сума для біржових спекулянтів валютного ринку, щоденний оборот якого становить 3000 млрд. дол. США.

Ефективний глобальний розподіл продовольчих ресурсів через світовий ринок все більше ставиться під сумнів у всьому світі і не лише науковцями, оскільки спекуляції на продовольстві є злочином, а тому повинні бути заборонені. До речі, в уряді Індії це зрозуміли і вже з початку 2007 року було заборонено усі строкові контракти на пшеницю, рис, квасолю та інші види сільськогосподарської продукції.

З огляду на це, ситуація в агропродовольчому секторі України є досить дискусійною з точки зору використання заходів аграрної політики для забезпечення з одного боку стабільності цін внутрішнього ринку на продовольчі товари, а з другого – доходів сільськогосподарських виробників. Передусім це стосується зернової групи і технічних культур – головних експортних товарів вітчизняного АПК. Нині урядово проголошено, що Аграрний фонд України з лютого місяця поточного року готовий до здійснення форвардних закупівель. Цим заходом планується проінвестувати виробників сільськогосподарської продукції перед комплексом весняно-польових робіт і за теперішніми цінами купити врожай 2011 року. Таким чином, не дивлячись на ціни в майбутньому, будуть зафіксовані ціни на сьогоднішньому рівні. Чи буде це насправді додатковим стабілізуючим фактором для стратегічних ринків як зерновий або інший? Чи не втратять свої доходи сільськогосподарські товаровиробники у перспективі, враховуючи постійне подорожчання сільськогосподарської продукції у світі?

terials and then re-sold to purchase similar agreements with new delivery dates of an exchange commodity.

This is a so-called effect of a virtual fence, which causes an about 20% rise in the price of food production. This price spiral is spinning on an ever-increasing scale. A similar situation can be observed with oil prices that keep going up. Every week, about two billion dollars in new-investment resources go back to this primary segment of the economy. The venture of such transactions is obvious, considering the fact that it is quite possible to buy up all the grain crops of the United States for only $120 billion, while the daily turnover of exchange currency market speculators is $3000 billion.

The efficiency of global distribution of food resources through the global market is increasingly being questioned around the world and not only by scientists, as speculation on food is a crime and therefore should be prohibited. The government of India, for example, supporting this policy has banned all term contracts (forward purchases) for wheat, rice, beans and other agricultural products since 2007.

In view of this, the situation in the agricultural sector of Ukraine is quite controversial, especially in terms of agricultural policy measures which have to ensure the stability of domestic prices for food products on one hand and agricultural income on the other. The issue primarily involves grain and industrial crops, the main exports of domestic agro-industrial complex. It has been announced officially that the Agrarian Fund of Ukraine is ready to make forward purchases beginning in February 2011. According to this announcement, Ukraine plans to invest in agricultural producers before spring field work begins and then to buy the harvest of 2011 for current prices irrespective of prices in future. Will this really be an additional stabilizing factor for the strategic grain market and other markets? Won't agricultural producers lose their future income, as agricultural products keep rising in price?

Mostly large domestic and international trading companies that are engaged in the

Сьогодні експортом зерна та іншої сільськогосподарської продукції в Україні займаються як правило не сільськогосподарські виробники, а великі торговельні компанії, в тому числі міжнародні. Так, найбільшими зернотрейдерами минулих років були міжнародні компанії Cargill, Toepfer, Louis Dreyfus і Soufflet Group та ін., на стороні яких великий капітал і міжнародні фінансові та банківські інститути. Як приклад, Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), що інвестував у 2010 році в зерновий сектор України близько 100 млн. дол. США. Найбільшим вітчизняним зернотрейдером є агрохолдинг – ТзОВ СП "Нібулон". Функціонування цих компаній сприяло збільшенню за останні 8 років українських портових потужностей з перевалки зерна з 6 до 26 млн. тонн.

Агарний фонд фактично не здатний конкурувати з такими потужними зернотрейдерами, котрі щогодини можуть змінювати ціну на Аграрній біржі, в т. ч. через ряд лімітуючих факторів, до яких належать навіть технічні: 1) вимога купувати зерно за ціною, що склалася на Аграній біржі за три останні торговельні сесії; 2) заборона купувати зерно за ціною, вище максимальної.

В таких умовах зернотрейдери в багатократному розмірі повертаючи свої інвестиції назад, "приходять на все готове" та здійснюють монопольний ціновий тиск на вітчизняних сільськогосподарських виробників. Останні змушені збувати збіжжя за набагато нижчими від світових цінами внутрішнього ринку, який фактично контролюється також великим фінансовим капіталом. Дрібні сільськогосподарські виробники в такий спосіб потрапляють в систему залежності та за "залізну завісу", програючи конкуренцію за доступ на світові ринки потужним міжнародним торгівельним компаніям та агрохолдингам, в обробітку яких декілька десятків і сотень тисяч гектарів сільськогосподарських угідь.

В результаті на державному рівні виникає необхідність квотування експорту (Постанова КМУ від 4 жовтня 2010 року № 938 "Про введення квот на експорт зерна") чи навіть здійснення імпорту сільськогосподарської продукції (наприклад, урядом України проводяться переговори про поставку до кінця березня ц.р. зерна гречки з Китаю в обсягах 20 тис. тонн.) з метою недопущення

export of grain and other agricultural products will gain, but not the farmers themselves. Cargill, Toepfer, Louis Dreyfus, Soufflet Group and other international companies have recently been the biggest grain traders in Ukraine. They have great advantages in terms of large capital and aid from international financial and banking institutions, such as, for instance, the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), which invested around $100 million in the grain sector of Ukraine in 2010. The largest domestic grain trader is the agricultural holding, Nibulon Ltd. During the last eight years, the above-mentioned companies contributed to the increase in Ukrainian port facilities for transshipment of grain from 6 to 26 million tons.

The Agrarian fund is virtually unable to compete with such powerful grain traders, which may hourly change prices on the Agrarian Exchange. The change of price can be justified by a number of limiting factors including the following technical ones: 1) the requirement to buy grain at the price which prevailed during the last three trading sessions at the Agrarian Exchange; 2) prohibition to buy grain at a cost, which exceeds the maximum price.

Under such circumstances, grain traders get their investment back multiplied; they just come at all expenses paid and establish a monopoly price putting pressure on domestic producers. The latter are forced to sell grain at domestic-market prices, which are much lower than world prices. The domestic market is also greatly controlled by large financial capital. Small farmers in this way get into dependence and are left behind the "iron curtain." They lose the competition for access to world markets to large international trading companies and agricultural holdings, which cultivate up to several hundreds of thousands of hectares of farmland.

As a result, there has been a necessity in export-quotas regulation on a state level, which resulted in the Cabinet's Resolution № 938 "On the Introduction of Quotas on Grain Exports," dated October 4, 2010. Sometimes there even might be a need in the import of certain agricultural products as

дефіциту і зростання внутрішніх ринкових цін на продовольчі товари, а також загроза банкрутства для дрібних сільгоспвиробників, фермерів, які не витримують конкуренції з крупним капіталом, через втрату ними теперішніх і майбутніх доходів.

Агропромисловий комплекс України (АПК) – потужний сектор вітчизняної економіки, який забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Його питома вага у валовому внутрішньому продукті становить майже 20%, а в загальному обсязі вітчизняного експорту – близько 25%. Крім того, аграрна галузь формує близько 60% фонду споживання населення і є одним з основних бюджетоутворювальних секторів національної економіки, питома вага якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить близько 10%.

Україна належить до числа найбільших за територією держав Європи, має досить сприятливі кліматичні умови для виробництва більшості сільськогосподарських культур. Агропродовольчий потенціал виробництва України дозволяє прогодувати близько 250 млн. населення, тобто уп'ятеро більше від теперішньої кількості населення, що неможливо для жодної іншої країни у світі. Її ґрунтовий покрив представлений різними типами високопродуктивних чорноземів, які займають 26,5 млн. га або 44% загальної площі території країни.

У структурі земельного фонду сільськогосподарські землі країни становлять 72% території. За розораністю Україна займає перше місце у світі – 72%, тоді як розораність території Італії – 31%, Німеччини – 30,8, Франції – 28,1, Англії – 28, а США становить 20%. На кожного жителя України припадає 0,88 га сільськогосподарських угідь, це вдвічі перевищує загальноприйнятий норматив, і 0,76 га ріллі (у чотири рази більше), що підтверджує істотні можливості забезпечення великої кількості світового населення продовольством.

Разом із тим слід зазначити, що за останні 120 років, за науковими даними, ґрунти України втратили 22–24,6% гумусу. Нині 13 млн. га (33,1%) зазнають дії водної, а 5,9 млн. га – вітрової ерозій. За рахунок значної розораності ґрунтів на виробництво 1 т валової продукції сільського

it can prevent stock-out, rising of domestic market prices for food, and the threat of bankruptcy for small farmers, who are no longer competitive with large capital due to the loss of their current and future income. The government of Ukraine, for example, is currently negotiating a supply agreement for 20 thousand tons of buckwheat with China.

The agro-industrial complex of Ukraine is a powerful sector of the national economy, which provides people with food, and supplies industry with raw materials. Its share makes up 20% of GDP and about 25% of total domestic exports. In addition, the agricultural sector, being one of the major budget forming sectors of the national economy, generates about 60% of the social-consumption fund. Its share in the consolidated budget of Ukraine is about 10%.

Ukraine is one of the largest European countries, and its climate conditions are rather favorable for the production of most agricultural crops. Food resources and agrarian production capacity of Ukraine allows for feeding about 250 million people, which is five times more than its current population, and is hardly possible in any other country in the world. Its soil consists of different types of highly productive humus (black soil), which covers 26.5 million hectares or 44% of the total area of the country.

In the structure of land fund, agricultural land makes 72% of the country's territory. In terms of arable lands, Ukraine with its 72% ranks first in the world compared to Italy (31%), Germany (30.8 %), France (28.1%), England (28%), and the United States (20%). There are 0.88 hectares of agricultural and 0.76 hectares of arable land per person in Ukraine, which exceeds the generally accepted standard by twice and four times respectively. Such statistics confirm a substantial capability of Ukraine to provide a great portion of the world population with food.

However, it should be mentioned that according to scientific research the soils of Ukraine lost 22 to 24.6% of their humus over the last 120 years. 13 million hectares (33.1%) of soil are currently being destroyed

господарства витрати ґрунту становлять близько 6 тонн, тому загальні втрати родючих ґрунтів щорічно складають мільйони тонн. Крім того 3,7 млн. га землі знаходиться в зоні дії радіоактивного забруднення Чорнобильської АЕС.

Однак нині АПК України, при створенні необхідних умов, спроможний стати одним із сегментів економіки, який може вивести національний господарський комплекс на шлях стабільного функціонування. Встановлено, що 1 грн. вартості продукції, виробленої у сільському господарстві, забезпечує необхідні умови для виробництва продукції і надання послуг в суміжних галузях економіки на суму більше ніж на 10 грн.

За висновками ООН Україна відноситься до країн світу, де потенціал збільшення урожайності, а отже продуктивності, є одним з найбільших. Зокрема, передбачається, що до 2019 р. зростання сільгосппродукції в Україні становитиме 29% за умови підтримки цього сектору урядом. За цей же період зростання виробництва в США і Канаді прогнозується в межах 10–15%. Спостерігатиметься стагнація розвитку сільськогосподарського виробництва також в країнах Євросоюзу, чистий обсяг сільськогосподарської продукції якого до 2019 р. зросте менш, ніж на 4%.

Сучасна Україна є найбільшим експортером продукту соняшника у світі. На даний момент вона постачає 53% всіх світових обсягів олії. На другому місці – Аргентина (19%), на третьому – Росія (11%). В галузі продажу зернових наша держава також займає одне із провідних місць. За даними 2010 року вона на сьомому місці після США, ЄС, Аргентини, Канади, Росії, Австралії. За окремими видами зернових культур вже сьогодні Україна займає перше місце з продажу ячменю та четверте місце з продажу кукурудзи.

Однак, за всю свою історію сільськогосподарське виробництво в Україні досягло максимальних результатів в кінці 80-х і на початку 90-х років. Тоді на сільське господарство як галузь економіки припадало 20% зайнятих і 28% національного доходу. У 1990 р. валова продукція сільського господарства перевищувала її нинішні обсяги на 40%, у тому числі за продукцією рослин-

by water erosion and 5.9 million hectares are being affected by wind erosion.

Due to extensive soil tilling, it takes about six tons of soil outlay to produce one ton of gross agricultural yield, so the overall annual loss of fertile soil equals to millions of tons. In addition, 3.7 million hectares of soil belong to the zone of radioactive contamination of the Chernobyl Atomic Power Station.

Although provided with the required conditions, the agro-industrial complex of Ukraine is capable of becoming one of the segments of economy that could bring the national economy sector to sustainable development. It has been estimated that 1 gryvnya's worth of agricultural yields provides for more than 10 gryvnyas' worth of production and service provision in related industries.

According to the United Nations Organization (UNO), Ukraine is one of the countries with the largest potential to increase crop yields, and hence its productivity. In particular, it is estimated that if supported by the government, the growth of agricultural production in Ukraine would reach 29% by 2019, while in the United States and Canada it is expected to reach within 10 and 15%. The stagnation of agricultural production is also observed in European Union countries, where the net agricultural output will probably grow less than 4% by 2019.

Ukraine is the largest exporter of sunflower products in the world. It currently supplies 53% of total world volumes of sunflower oil. It is followed by Argentina and Russia with 19% and 11% respectively. Our country also holds one of the leading positions in sales of grain. According to the statistics of 2010, it was the seventh largest exporter of grain after the United States, the European Union, Argentina, Canada, Russia, and Australia. Ukraine is presently the absolute leader in sales of barley and the fourth largest exporter of corn.

However, agricultural production in Ukraine reached its maximum results during the late 1980s and early 1990s. There was then a 20% employment in agriculture and as a branch of economy it accounted for 28% of the national income.

ництва – на 5%, а тваринництва – майже вдвічі. Близько 70% аграрної продукції виробляли великі сільськогосподарські підприємства (колгоспи і радгоспи). У середньому в одному аграрному підприємстві нараховувалося 425 працівників і 3,4 тис. га сільськогосподарських угідь. Більшу частину сільськогосподарської продукції закуповувала держава, забезпечуючи товаровиробникам рівень рентабельності понад 35%. Кількість збиткових господарств у 1990 році становила лише 0,2%. Державна банківська система видавала кредити під 2–3% річних. У 1990 році заробітна плата в сільськогосподарських підприємствах становила 95% від середньої (нині – майже 60%).

З початку реформ і до цих пір проблемною галуззю залишається тваринництво. Якщо виробництво рослинницької продукції протягом останніх років наблизилось до обсягів 1990 року, то абсолютні розміри виробництва тваринницької продукції становлять близько 51%, при цьому для сільськогосподарських підприємств цей показник дорівнює 33 %, а для особистих селянських господарств (ОСГ) – майже 84%. Зазначимо, що в 2010 році поголів'я великої рогатої худоби в Україні становило 20% від рівня 1990 року або 4,8 млн. голів, що в 1,7 рази менше від кількості худоби навіть у післявоєнному 1946 році. В 2010 році поголів'я свиней було 7,5 млн. голів, що склало лише 39 % від показника 1990 року та дорівнює чисельності тварин у 1949–1950 роках. Не зовсім краща ситуація у птахівництві, де поголів'я птиці коливається на рівні показників 1976–1977 років і становить 192 млн. гол.

В сучасний період 55,2% виробництва тваринницької продукції зосереджено в особистих селянських господарствах населення, у тому числі м'яса – 51,3, молока – 82,2, яєць – 43,4%. В ОСГ також виробляється 97,8% картоплі, 86,1% овочів, 84,5% плодів і ягід та 21% зернових культур.

Роль фермерських господарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції в Україні є незначною, а їх питома вага в загальному обсязі виробництва протягом останніх років не перевищувала 5,7%. Спеціалізація фермерських господарств залишається переважно односторонньою – виробництво рослинницької продукції.

In 1990, gross-agricultural output exceeded its current level by 40%, crop production was 5% higher, and livestock was almost twice as much as today. About 70% of agricultural products were produced by large agricultural enterprises (collective and state farms). An average agricultural enterprise employed about 425 people, and cultivated 3.4 thousand hectares of agricultural land. Most agricultural products were purchased by the state, providing manufacturers with over 35% of profitability. The number of unprofitable farms in 1990 was only 0.2%. State bank loans were issued at 2 to 3% per annum. The wages at agricultural enterprises amounted to 95% of the average wage (it is currently about 60%).

Since the beginning of reforms and till now, animal husbandry has been a problematic sector. If crops production in recent years has approached the volume of 1990, the overall livestock production is only about 51%, the figure for agricultural enterprises and private farms differ, being 33% and almost 84% respectively. It should be noted that in 2010 the cattle stock in Ukraine equaled 20% (4.8 million) of the level of 1990, which is even 1.7 times less than it was recorded in the post-war year of 1946. Pig-stock production amounts to 7.5 million, which is 39% of the figure of 1990 and corresponds to the one recorded for 1949 to 1950. The statistics for poultry (192 million) is hardly better and equals the figure of 1976 to 1977.

Currently, 55.2% of livestock production comes from individual farming households, including 51.3 % of meat , 82.2% of milk, 43.4% of eggs, 97.8% of potatoes, 86.1% of vegetables, 84.5% of fruits and berries, and 21% of grain crops.

The role of farms in the gross agricultural production of Ukraine is insignificant, and their share in overall output did not exceed 5.7% in recent years.

Most farms specialize in the production of crop products only.

Non-optimal structures of production and the current instability of the agro-industrial complex are caused by an imbalance of investment in agricultural industries. Capital is primarily allocated to the development

Неоптимальна структура виробництва і нестабільність на сучасному етапі розвитку аграрно-промислового комплексу країни зумовлені порушенням рівноваги в інвестуванні галузей аграрного сектору економіки. Капітал концентрується в основному на розвитку менш трудомістких та експортно-спроможних галузей рослинництва, створена додана вартість у яких реалізується за межами сільськогосподарських підприємств. Це призводить до спрощеної структури сільськогосподарського виробництва, яка має наслідком зменшення обсягів важливіших видів сільськогосподарської продукції і до збіднення органічної структури грунтів.

Крім того, в останні роки в Україні різко скорочується кількість дрібних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств за рахунок переходу їх під контроль потужних аграрно-промислових формувань. Створення агрохолдингів стрімко набирає обертів, вони поглинають дрібні господарства, яким не під силу конкурувати з великими компаніями. Умовно, агрохолдингом вважають сукупність поєднаних компаній, що використовують понад 50 тис. га сільськогосподарських земель.

Освоєння цих земель відбувається досить інтенсивно завдяки новим та досконалим механізмам, що є у розпорядженні аграрних учасників холдингів. Таких компаній наразі нараховується вже більше 50. Найбільшими агрохолдингами України є ТОВ "Українські аграрні інвестиції" (330 тис. га), ВАТ "ММК ім. Ілліча" (225 тис. га), "NCH Capital" (200 тис. га), ДП "Нафком-Агро" (200 тис. га), ВАТ "Миронівський хлібопродукт" (180 тис. га), Агропромхолдинг "Астарта-Київ" (180 тис. га), ЗАТ "Райз-Максимко" (160 тис. га), "Мрія Агрохолдинг" (158 тис. га), ВАТ "Приват-Агрохолдинг" (150 тис. га), "Агротон" (150 тис. га), "Лоутре-Агро" (150 тис. га), "Райз-агро" (130 тис. га), "Дакор Агрохолдинг" (106 тис. га), АПК "Шахтар" "Шахта ім. Засядько" (100 тис. га) та інші.

Загалом агрохолдинги контролюють близько 5 млн. га, або майже 15% площі ріллі в державі. Такі структури, засновниками яких є навіть металургійні комбінати чи вугільні шахти, постійно розширюють

of less labor-intensive and export-capable crop industries and its added value comes from outside the farm. This leads to a simplified structure of agricultural production, which results in the reduction of important agricultural products and the depletion of organic soil structure.

Furthermore, due to their placement under the control of powerful agro-industrial units, the number of small agricultural enterprises and farms has recently reduced sharply in Ukraine. The establishment of agricultural holdings is rapidly increasing; they acquire small farms, which are unable to compete with larger companies. A number of companies which jointly cultivate over 50 thousand hectares of agricultural land are traditionally known as agricultural holdings.

Modern and improved machinery, which these agricultural holdings have at their disposal, enable the intensive development of the land. There are currently over fifty companies of this type. The following are among the largest agricultural holdings of Ukraine: "Ukrayinski Agrarni Investytsiyi Ltd" (330 thousand ha), OJSC "MMK imeni Illicha" (225 thousand ha), "NCH Capital" (200 thousand ha), "Nafcom-Agro" (200 thousand ha), OJSC " Myronivskyi Hliboprodukt" (180 thousand ha), Agroindustrial holding "Astarta-Kyiv" (180 thousand ha), "Rise-Maksymko" Ltd (160 thousand ha), "Mriya Agroholding" (158 thousand ha), OJSC "Pryvat Agroholding" (150 thousand ha), "Agroton" (150 thousand ha), "Loutre-Agro" (150 thousand ha), "Rise-Agro" (130 thousand ha), "Dakor Agroholding" (106 thousand ha), AIC "Shakhtar" "Shahta imeni Zasyadko" (100 thousand ha) and others.

Agricultural holdings jointly control about 5 million hectares, or nearly 15% of arable land in this country. They are founded even by metallurgical plants or coal mines. Such companies constantly expand their land through lease agreements for an average term of four to five years; one contract in ten is signed for a ten-year period.

Agro-holdings in Ukraine are normally only business projects whose main purposes are the capital growth and the profit of their founders. The support and development of

свої земельні площі за рахунок оренди, договори складають приблизно на термін 4-5 років, кожний десятий договір – на 10 років.

Агрохолдинги в Україні, як правило, – це виключно бізнес-проекти, основною метою яких є одержання прибутку та примноження капіталу їхніх засновників. Підтримка і розвиток сільської інфраструктури ніколи не була функцією агрохолдингу, адже засновники чи власники агрохолдингу, як правило, не проживають в місцях ведення агробізнесу і ні вони, ні члени їх сімей не мають наміру користуються сільською інфраструктурою.

В той же час, існування агрохолдингів можна розглядати як головну загрозу для економічної конкуренції в аграрній сфері. Масштаби діяльності агрохолдингу, що може практично повністю сконцентрувати земельні ресурси в межах окремих сільських територій і, навіть, адміністративних районів, дозволяють йому монополізувати доступ до землі як основного засобу виробництва та провідного економічного активу у сільській місцевості.

Хоча агрохолдинги називають своєрідним феноменом пореформеного розвитку аграрного сектору економіки України, вони є таким же породженням сучасної епохи аграрних реформ як і фермерські господарства чи особисті селянські господарства населення, проте знаходяться на протилежному полюсі економічних відносин в сучасному сільськогосподарському виробництві та землекористуванні. Такі “феномени” спостерігалися у світі не один раз, прикладом можуть бути процеси формування структури землекористування в Латинській Америкці (міні- і латифундії), лендлорди в Англії середини 19 століття чи дольщики в Німеччини та ін. Агрохолдинги разом з майбутнім впровадженням ринку землі – це свого роду велика українська парова машина сучасності, що містить всі ознаки катастрофи для сільськогосподарської цивілізації України, яка може перевершити відомі жахи Чорнобильської.

Великий капітал здатний не лише орендувати мільйони гектарів сільськогосподарської землі, а й купити її. Аргументація прискорення введення ринку земель тим, що він реально вже функціонує, але вимушений використовувати тіньові схеми, не витримує критики. Держава має всі необхідні

the rural infrastructure has never been the function of agricultural holdings, as their founders or owners usually do not live in agribusiness areas and have no intention of using the rural infrastructure.

At the same time, agricultural holdings are regarded as a potential threat to competition in agriculture. The scope of agricultural holdings is enormous. Their capability to concentrate land resources almost entirely within some rural areas or districts allow them to monopolize access to land, which is the main means of production and leading economic asset in rural areas.

Although agricultural holdings are known as a peculiar phenomenon of post-reform development within the agricultural sector of Ukraine, they appeared as a result of the modern era of agrarian reforms as well as farms or individual farm households, but they are at the opposite pole of economic relations in modern agriculture and land use. Such “phenomena” have already been observed in the world, for example, the process of land-use structures in Latin America (mini and latifundists), landlords in England of mid nineteenth century, interest holders in Germany, and the like. Agro-holdings alongside with the future introduction of the land market are a kind of big Ukrainian modern steam engine. They carry all the signs of disaster for agriculture in Ukraine, which can exceed even the well-known horrors of Chernobyl.

Big business cannot only rent millions of hectares of agricultural land, but they can buy it as well. The urgency of the introduction of the land market is sometimes justified by the fact that it is already functioning, and is forced to use shady schemes. But such an argument is incompatible with the reality of the state having all the necessary tools to identify and eliminate illegal land transactions.

The structure of natural resources and agricultural production typical of the AIC of Ternopil region is somewhat different from similar structures in Ukraine. Our region has the biggest share of land resources, which equals 75%. Highly agricultural land makes up 76% of all lands, and agriculture produces 40% of the entire gross product of the region.

засоби, щоб виявити і ліквідувати оборудки з землею, які були проведені в обхід закону.

Структура природно-ресурсного і виробничого потенціалу АПК Тернопільської області дещо відрізняється від аналогічної структури по Україні. На Тернопільщині частка земельних ресурсів значно суттєвіша – 75%. Високопродуктивні сільськогосподарські угіддя становлять 76% усіх земель. У сільському господарстві виробляється 40% валового сукупного продукту області, а промислові підприємства переважно зорієнтовані на переробку аграрної продукції.

За даними Головного управління статистики у Тернопільській області земельний фонд нашого краю складає 1382,4 тис. га, із них 1049,1 тис. га – сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель. Орні землі становлять 854,1 тис. га або 62,0%.

Потенціал виробництва продукції рослинництва може бути реалізований лише через високу родючість ґрунтів і покращення їх функціональних властивостей. За своїми агрохімічними характеристиками більшість ґрунтів області є родючими і високородючими. Але внаслідок господарської діяльності значна їх частина втрачає свій природний потенціал. Це, зокрема, можна прослідкувати за даними матеріалів агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення. Останні два тури агрохімічної паспортизації свідчать про зниження основного показника родючості ґрунту – гумусу. Протягом п'яти років середньозважений показник вмісту гумусу по області знизився з 3,12 до 3,08%. Середньозважені показники вмісту рухомого фосфору за цей же період знизилися з 104 до 102 мг/кг ґрунту, обмінного калію з 103 до 101 мг/кг ґрунту. Обмінна кислотність (pH) тримається на рівні 6,0–6,1, але спостерігається тенденція до зниження. Так, кислих ґрунтів, які вимагають першочергового вапнування, в області нараховується більше 130 тисяч гектарів. Абсолютна більшість з них це рілля, яка інтенсивно обробляється.

Особливості рельєфу Тернопільщини сприяють поширенню водної ерозії ґрунтів, якій піддається близько третини рілі. Найбільш негативного розмаху явище

Industrial enterprises are therefore primarily focused on processing agricultural products.

According to the Central Statistical Office in Ternopil region, the land fund of our region is 1382.4 thousand hectares, out of which 1049.1 thousand hectares are agricultural lands. The above given figures indicate a high level of development of agricultural lands in Ternopil region. Arable land constitutes 854.1 hectares or 62%.

The potential for crops production can be realized only through high soil fertility and the improvement of its functional properties. By its agrochemical characteristics, most of the soil of the region is fertile and highly productive, although the soil is losing a significant portion of its natural potential due to economic activity. As stated in the report of agrochemical passportization of agricultural land, the last two rounds of passportization demonstrate a decrease in indicators of fertility for humus soil. Within the last five years, the average rate of humus content in the region decreased from 3.12 to 3.08%. The average indicator of phosphorus content fell from 104 to 102 mg / kg of soil, and the exchange potassium content decreased from 103 to 101 mg / kg. The exchange acidity (pH) of the soil is around 6.0 to 6.1, and it is likely to decrease.

There are more than 130 thousand hectares of acid soil in the region, which needs liming. The vast majority of it is arable land, which is extensively tilled.

Due to a specific relief of Ternopil region, about a third of its arable land is exposed to water erosion, which keeps spreading. This phenomenon is observed on the largest scale in Berezhany and Zboriv regions, where erosion covers almost two-thirds of arable land. More than a half of cultivated areas in Zbarazh, Lanivtsy, Monastyrsk, Pidvolochysk, and Shumsk regions are exposed to land loss. Therefore, land with a high risk of erosion phenomena (near rivers, lakes, ponds, and other bodies of water) should be used as meadows and pastures. However, very few special anti-erosion measures are currently taken in the region. A soil protective method of crops rotation is not followed and realized. Work toward

ерозії спостерігається у Бережанському і Зборівському районах, де ерозією охоплено майже дві третини орних земель, у Збаразькому, Лановецькому, Монастирському, Підволочиському, Шумському змиву піддається більше половини посівних площ. Тому землі з високою небезпекою ерозійних явищ – поблизу річок, озер, ставів та інших водойм – необхідно переводити під луки і пасовища. Проте, в області практично не здійснюються спеціальні протиерозійні заходи. Ґрунтозахисні сівозміни порушуються і є неосвоєними. Робота по впровадженню контурно-меліоративної системи організації території, розпочата ще у 80-х роках, не продовжується. В середньому по області внаслідок водної ерозії з 1 га ріллі виноситься 24 т грунту, 28 кг гумусу. Площа деградованих та малопродуктивних орних земель складає 147,9 тис. га.

Найбільш швидкодіючим фактором відновлення родючості ґрунтів вважається застосування органічних і мінеральних добрив. Довготривале постійне зменшення поголів'я худоби привело до значного скорочення виробництва гною, що проявилося і в значному скороченні внесення гною як органічного добрива. Якщо в кінці вісімдесятих років минулого століття середньообласний показник внесення гною становив 12,8 т/га, що повністю задовольняло вимоги ґрунту щодо поновлення органічної речовини і підтримання позитивного балансу гумусу, то протягом 2007–2009 років вноситься не більше 0,5 т/га. В певній мірі компенсується нестача органіки тваринного походження рослинними залишками – соломою зернових культур, стеблами кукурудзи, соняшнику, ріпаку та органічною масою інших культур.

Одним з найбільш простих і найменш вартісних заходів підвищення родючості ґрунтів є оптимізація структури посівних площ та відновлення сівозмін. При цьому підвищення родючості ґрунтів проходить кількома взаємопов'язаними шляхами. Відновлення сівозмін веде до обмеження вирощування окремих культур у сівозміні, більш оптимальному розподілу добрив протягом ротації внаслідок використання їх післядії, зниженню негативного впливу кліматичних факторів, прояву ерозійних процесів, пестицидного навантаження. Оптимізація струк-

the introduction of contour reclamation of the area that started during the 1980s has ceased to continue. Due to water erosion, the average loss of soil in the region is 24 tons (or 28 kg of humus) per hectare. The area of degraded and unproductive arable land equals to 147.9 thousand hectares.

The most efficient factor for the restoration of soil fertility is the use of organic and mineral fertilizers. Long-term and continuous decrease in livestock has resulted in significant reduction of the use of manure as a traditionally favored organic fertilizer. At the end of the 1980s, the average rate of manure distribution in the region was 12.8 t / ha, which fully satisfied the requirements to restore the organic matter of soil and maintain its positive humus balance. During the period of 2007 to 2009, the distribution of manure was only as little as 0.5 t / ha. Crop residues such as grain straw, stalks of corn, sunflower, and rapeseed partly make up for the lack of animal-based, organic fertilizers.

One of the easiest and cheapest means of improving soil fertility is the optimization of the structure of sown areas and the restoration of crops rotation. According to this method, the increase of soil fertility is achieved through several interrelated ways. The restoration of crops rotation leads to limited growth of the crops in rotation, and a more optimal distribution of fertilizers, which can be achieved due to their after-effect during rotation. It also helps to reduce the negative impact of climatic factors, erosive processes, and the application of herbicides. The optimization of sown areas can partly change the direction of farm activity, which will bring some extra income in the following year and may potentially lead to the redistribution of fertilizers, an improvement in nutrient balance and organic components of the soil, and the gradual abandonment of unproductive and degraded lands.

The dynamics of the gross agricultural product of Ternopil region also demonstrates the depressive structure of agricultural production, which is typical of low intensive (lean) management in the industry. The crop share in total gross agricultural output increased from 49% in 1990 to 65.9% in

тури посівних площ може частково змінити напрями діяльності господарства, що сприятиме додатковим фінансовим поступленням протягом року та на перспективу, перерозподілу застосування добрив, покращенню балансу поживних речовин та органічної складової, виведенню з активного обробітку малопродуктивних і деградованих земель.

Динаміка складу валової продукції сільського господарства Тернопільської області демонструє також депресивну структуру сільськогосподарського виробництва, яка характерна для низькоінтенсивного типу господарювання в галузі. Приміром, питома вага галузей рослинництва у загальному обсязі валової продукції сільського господарства зросла з 49% у 1990 році до 65,9% у 2009 році, а галузей тваринництва за аналогічний період зменшилася – відповідно з 51 до 34,1%.

За попередніми даними Головного управління статистики в Тернопільській області, в 2010 році загальне виробництво продукції сільського господарства в порівнянні з 2009 роком скоротилося на 5,2%, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 7,6%, у господарствах населення – на 3,8%. У 2010 році обсяг виробництва продукції рослинництва порівняно з 2009 роком зменшився на 9,1%, у т. ч. в аграрних підприємствах – на 11,7%, у господарствах населення – на 6,7%.

У 2010 році обсяг виробництва валової продукції тваринництва порівняно з минулим періодом зріс на 2,4%, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 15,0%, у господарствах населення скоротився на 0,1%. Порівняно з 2009 роком в сільськогосподарських підприємствах збільшилася чисельність всіх видів худоби, крім овець та кіз. Натомість, у домогосподарствах триває скорочення всіх видів свійських тварин, окрім свиней. Господарствами населення на 1 січня 2011 року утримувалось 86,1% загальної чисельності великої рогатої худоби (в т. ч. 92,1% корів), свиней – 70,7%, птиці – 82,6%.

Аграрно-промисловий комплекс – це не лише сільськогосподарські галузі, а й індустрія машинобудування для сільськогосподарського виробництва і переробки продукції. Тому окремо необхідно виділи-

2009, while livestock industries decreased from 51% to 34.1% respectively.

According to preliminary data collected by the Central Statistical Office in Ternopil region, the total production of agricultural products in 2010 decreased by 5.2% compared to 2009, including a 7.6% drop in agricultural enterprises and 3.8% in private households. The volume of crop production decreased by 9.1%, including agricultural enterprises (11.7%) and private households (6.7%).

In 2010, the gross output of livestock products increased by 2.4% compared to the previous period, by 15% in agricultural enterprises and 0.1% in private households. Compared to 2009, there has been an increase in the number of all types of livestock except sheep and goats in agricultural farms. However, there is an ongoing reduction of all types of domestic animals except pigs in private households.

Statistics from January 1, 2011 shows that agricultural enterprises account for 86.1% of the total number of cattle (including 92.1% of cows), 70.7%, of pigs and 82.6% of poultry.

The agro-industrial complex includes not only the agricultural sector but also machinery for agricultural production and the processing of crops. Therefore, it is necessary to highlight the Ternopil combine plant, which until recently has been one of the leading producers of beet harvesters and other agricultural machinery in Ukraine and CIS countries. Today, self-propelled beet harvesters are produce in only twenty-two countries, so the existence of machine building industry itself indicates a high potential of the country.

Unfortunately, during the 1990s the Ternopil combine plant produced only sixty to one-hundred combines per year and the production of beet harvesters has completely ceased in the last decade. Its output once used to be 4.5 thousand beet-root combines and 10 thousand of cutterbar-toppers per year. Clearly, there is no current demand for such a big number and diversification of beet harvesters, which were produced by the plant, as the area of sugar beet production in Ukraine as well as the corresponding

ти проблему Тернопільського комбайнового заводу – донедавна одного із провідних виробників бурякозбиральної техніки та інших сільськогосподарських машин в Україні та країнах СНД. Сьогодні самохідні бурякозбиральні комбайни виробляють тільки в 22 країнах світу, тому наявність самого лише машинобудування свідчить про високий потенціал держави.

На жаль в 90-х роках вироблялося лише 60–100 комбайнів за рік, а в останнє десятиріччя фактично повністю припинено випуск бурякозбиральних машин, які залишали колись цехи заводу (4,5 тисяч коренезбиральних і 10 тисяч гичкозбиральних машин в рік). Безумовно, такої кількості та розділеної за технологічними операціями бурякозбиральної техніки, яку випускав завод, зараз не потрібно на ринку, оскільки зменшилися як площі посіву цукрових буряків в Україні, так і відповідний сегмент ринків колишніх країн-покупців даної техніки.

Проте, маючи потужну базу площ корпусів, в яких фактично вирізали на металобрухт застаріле обладнання, можна створити нове підприємство, що забезпечить відповідною технікою не тільки регіон і Україну, але й сусідні держави. Немає сумнівів, що дана проблема є архіскладною і без урядової програми тут не обійтись. Що для цього необхідно здійснити і на скільки функціональною повинна бути нова техніка?

В першу чергу потрібно відійти від традиційної компонувальної схеми бурякозбирального комбайну, максимальний термін роботи якого становить два місяці на рік, а десять місяців – простоює в консервації. Передові зарубіжні фірми та й наші сусіди, білоруси, переходять на випуск мобільних енергетичних засобів, з якими агрегатується комплекс адаптерів, що виконують різні технологічні операції. Це дозволить використовувати енергетичний засіб цілорічно. Як приклад може слугувати технічний комплекс “XERION”, виробництва фірми “CLAAS”.

В нашому випадку доцільно було б зупинитись на виготовленні техніки, технологічні операції якої пов’язані зі взаємодією робочих органів з ґрунтом (викопування цукрових і кормових буряків, картоплі, оранка, боронування, культивація, лущення ґрунту

segment of ex-customers of this machinery have reduced.

However, having a strong base of industrial building areas allows for the formation of a new company that will provide our region, Ukraine, and also neighboring countries with the necessary equipment and machinery. Obviously, the problem is hypercomplex and requires governmental support. What do we need to carry out this task, and how functional should the new machinery be?

First, it is necessary to discard the conventional scheme of arrangement of beet harvesters which are actively used only two months of the year. Leading foreign companies and our neighbor, Belarus, have switched to the production of mobile power facilities. They are aggregated with a set of adapters which can perform various production operations. A similar move would aid Ternopil region in using such power facilities all year round.

An example of this is the technical complex “XERION”, produced by “CLAAS” company. In our case, it would be reasonable to keep manufacturing equipment whose technological operations are related to the contact of operative parts with soil; for example: digging of sugar and fodder beets, potatoes, plowing, harrowing, cultivation, and soil flaking. There are some arguments in favor of this. First, this action will bring leading designers and engineers of the former plant back to work in these new enterprises. Their extensive experience in the field would be of great value since the black soil (humus) of which Ternopil region is so proud has a significant drawback – it is extremely fastidious and difficult for mechanical tillage, especially in complex soil and climatic conditions. But conversely, the equipment for such technological operations will not be seasonal, as it was previously, which will allow agricultural enterprises to significantly save on buying other equipment and thus have a permanent working capital.

In addition to governmental support, it is necessary to involve local and foreign investors, to make deals and establish joint ventures with leading European companies

та ін.). По перше, це дасть змогу повернути на виробництво нового підприємства провідних конструкторів і технологів заводу, які мають значний досвід роботи в даному напрямку, оскільки чорноземи, якими ми так пишаємось, мають суттєвий недолік – вони надзвичайно важкі з точки зору механічного обробітку, особливо в складних грунтово-кліматичних умовах. З іншої сторони, техніка для даних технологічних операцій не буде сезонною, як це було раніше, що дозволить сільськогосподарським підприємствам значно економити на придбанні іншої техніки і мати постійні обігові кошти.

Окрім підтримки уряду необхідно залучити зацікавлених вітчизняних та іноземних інвесторів, заключити відповідні угоди для створення спільного підприємства з провідною європейською фірмою, що має досвід виробництва подібних технологічних комплексів. Чому європейська фірма? В Україні, як і в Європі діє метрична система виміру на відміну від дюймової, яка є в США. У випадку створення такого спільного підприємства всі металоресурсні операції можна здійснювати на місці і з українського металу, а комплектацію високотехнологічних агрегатів на початковому етапі можуть забезпечити зарубіжні партнери. В подальшому можна поступово займатись освоєнням випуску тих чи інших технічних вузлів на місці, що дозволить залучати як інтелектуальні, так і матеріальні ресурси. Створене підприємство може також стати базовим центром технічного сервісу з обслуговування техніки, що виготовляється. Проте найбільш важливим було б те, що для жителів області буде створено нові робочі місця, поступатимуть надходження в бюджет, а наша область повернула б собі славні традиції тернопільського машинобудування.

Реалізація державної аграрної політики, що включатиме вказані заходи з подолання стратегічних викликів в аграрному секторі країни, є необхідною умовою успішного розвитку сільських територій, вітчизняного висококонкурентного сільськогосподарського виробництва, забезпечення продовольчої безпеки населення і стабільного функціонування національної економіки України.

which have experience with the usage of such technological systems. Why European companies? Because Ukraine like Europe uses the metric system of measurement in contrast to the “inch” one operated in the United States. If such a joint venture was established, all metal processing operations could be carried out inside the country using Ukrainian metal, whereas the completing of high-tech units could be initially provided by foreign partners. Gradually we can master the production of certain technical elements onsite, which will attract both intellectual and tangible resources. The established enterprise could also provide service facilities for the maintenance of equipment produced. But most importantly, a new job market for residents of the area will be created, revenues will come into the budget, and Ternopil region will regain its glorious tradition of engineering.

The implementation of state agrarian policies, which will include specified measures to overcome the strategic challenges in the agricultural sector of the country, is an essential condition for the development of the village, for maintaining high levels of domestic agricultural production, for food security and for the steady economic performance of Ukraine.

РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЛЯ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Успішне здійснення економічних реформ неможливе без цілеспрямованого управління формуванням ефективним використанням трудового потенціалу на всіх рівнях. Його важливими складовими є оптимізація демографічних процесів, забезпечення розвитку і збереження трудових ресурсів, запобігання вивільнення робочої сили, створення нових робочих місць, ефективний соціальних захист населення.

Економічні реформи, які вже реалізуються в нашій державі, а також і ті, які планується розпочати в найближчій перспективі направленні на поліпшення економічної ситуації в країні, що має сприяти реальному підвищенню рівня життя населення.

Сьогодні особливої уваги заслуговують регіони з депресивним характером економіки, депопуляцію населення, особливо в сільській місцевості, низькими темпами розвитку соціальної інфраструктури, відставанням соціальних стандартів.

Окреслена вище ситуація чітко проявляється в нашій області і вимагає уваги з боку держави, а також глибокого аналізу науковців і фахівців для вироблення дієвих пропозицій щодо поліпшення демографічної ситуації, оптимізації структури зайнятості, пропозиції робочих місць на ринку праці, підготовки кваліфікованих кадрів, поліпшення умов праці і її оплати, гарантування населенню соціальних стандартів.

Сьогодні Україна переживає надзвичайну за руйнівною силою та далекими наслідками демографічну кризу, яку експерти називають безпрецедентною в мирний час. Вона зачепила всі регіони, в тому числі й Тернопілля.

На відміну від загальноукраїнських показників чисельності населення, що ще в шістдесятих роках досягли свого довоєнного рівня, кількість населення Тернопільської області за весь післявоєнний

THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL IN TERNOPIL REGION AS A MEANS OF OVERCOMING DEMOGRAPHIC AND ECONOMIC CRISES

The management and development of an efficient labor force at all levels makes successful economic reform possible. Important also are the optimization of demographic processes, the development and preservation of human resources, workforce retention, the creation of new jobs, and effective social protection of the population.

Economic reforms, already underway in Ukraine with more planned to be started in the short term, will improve the economic situation of the country and as a result living standards as well.

Special attention must be paid to regions, especially rural regions, with depressed economies, depopulation, low rates in the development of social infrastructure, and that suffer from a lag in social standards.

The above clearly describes Ternopil region, a geographical area that needs attention from the state and in-depth analyses from scholars and professionals to develop effective proposals for improving the demographic situation, for optimizing the structure of employment, for creating offers of jobs in the labor market, for training skilled workers, for improving working conditions, and to guarantee a rise in the quality of social standards to the population.

Currently Ukraine is experiencing an extraordinarily destructive demographic crisis that is far-reaching in its consequences and that experts call unprecedented in peacetime.

The crisis has touched all regions, including Ternopil region, where unlike most population figures that were restored to pre-World War II levels in the 1960s the population has dropped to below the

час залишається нижчою від рівня 1940 року. Процес депопуляції (скорочення чисельності населення) обумовлений низкою причин: зниженням народжуваності; збільшенням рівня смертності; від'ємним сальдо міграції (різниці між еміграцією та імміграцією).

Народжуваність. Спад показників народжуваності почався в області ще на початку 60-х років минулого сторіччя і тривав до 2001 року. З 2002 до 2010 року ситуація покращилась. Чи стало це наслідком продуманої державної соціально-економічної та демографічної політики? Якщо й так, то не надто суттєво. Зростання народжуваності за останні роки відбулося за рахунок її високого рівня на початку 80-х років XX століття. Тобто, основною причиною є збільшення кількості жінок найбільш продуктивного віку – 20–30 років.

У чому криються основні причини вищезазначених процесів, пов'язаних зі спадом народжуваності? На думку українських учених, одним із основних чинників посилення несприятливих демографічних тенденцій в Україні й нашій області зокрема, є те, що відтворення населення не забезпечується економічно. Однак, як показує міжнародний досвід, посилення матеріального заохочення, хоч і впливає на збільшення народжуваності, однак не суттєво і, як правило, не на тривалий час.

Важливу роль у зниженні народжуваності в області відіграють й інші чинники, серед яких психологічні й соціальні. Зокрема, рівень народжуваності залежить від виховання, освіти, релігійних переконань тощо. Слід зауважити, що коли низька народжуваність зберігається в країні протягом тривалого періоду часу, репродуктивні установки населення, як правило, змінюються. У результаті люди вже прагнуть мати менше дітей або надають перевагу бездітності.

Демографічні наслідки зниження народжуваності полягають у старінні населення і, відповідно, зменшенні частки жінок репродуктивного віку (15–49 років). При цьому, в цій віковій групі збільшується частка жінок старшого віку з інтенсивністю народжуваності значно нижчою, ніж у жінок віком до 35 років. Це також зменшує рівень народжуваності. Соціально-демографічні

rate that it was in 1940. These reductions in fertility have economic consequences, because they lead to reductions in available labor and consumers of goods and services.

This depopulation (population decline) has occurred for several reasons: birth-rate decline, increased mortality, and negative net-migration (the difference between emigration and immigration).

a. Concerning the Birth Rate: Between the early 1960s and 2001, Ternopil region experienced a decline in fertility rates. The situation then improved as the fertility rate increased from 2002 to 2010. Was this improvement the result of socio-economic and demographic policies initiated by the state? It no, not essentialy. Instead, births increased due to the increase in the number of women between the ages of 20 and 30, the most productive time for women in terms of childbirth.

What then were the main reasons for the above-mentioned fertility decline? According to Ukrainian scientists, one of the main factors of unfavorable demographic trends in Ukraine, and in Ternopil region in particular, is that reproduction in the population is not supported economically. International experience does show that an increase in material incentives will lead to an increase in births, but not by much and not for very long.

Other factors involved are psychological and social in nature, as birth rates can depend on upbringing, education, and religion. Moreover, when birth rates within a country remain low for a long period of time, reproductive-population settings tend to change as a rule. As a result, people tend to have fewer children or prefer to remain childless.

The aging population of Ternopil region has contributed to the demographic decline, as has, accordingly, the decrease in the share of women between 15 and 49, the peak years for reproduction. Additionally, a largely significant number of women in this age group are over 35 and less likely to have children, which, again, reduces fertility.

The decline in fertility, then, relates to the rise in the number of families with two

наслідки зниження народжуваності полягають у тому, що масове поширення малодітних сімей у певній мірі викликає збільшення числа розлучень, оскільки малодітність, а тим більше бездітність не сприяють сталості шлюбів. У Тернопільській області в 2009 році зареєстровано 2859 розлучень, що на 765 більше, ніж у 1990-му. Це в свою чергу також призводить до зменшення народжуваності, оскільки після розлучення не завжди виникають повторні шлюби (тут ми не зачіпаємо психологічних наслідків руйнації сімей). Особливої уваги заслуговують економічні наслідки зменшення народжуваності. Впливаючи на загальну чисельність населення, народжуваність знижує кількість потенційної робочої сили та рівень споживання продукції.

Смертність населення. Високий рівень смертності є одним з головних чинників природного скорочення населення. Щороку в області помирає близько 16 тис. осіб. Сучасна кількість робочої сили залежить насамперед від смертності населення працездатного віку. Значний рівень такої смертності негативно впливає на економіку. Адже втрачена таким чином робоча сила не тільки зменшує обсяги трудового потенціалу, а й збільшує економічне та демографічне навантаження на нього.

Найбільші темпи росту смертності в області спостерігаються у вікових групах від 35 до 59 років. Особливо це стосується чоловіків. Ці зрушення значною мірою пов'язані із загостренням "зовнішніх причин" смертності (нещасні випадки, отруєння, травми, вбивства й самогубства). Як результат, – достатньо низька середня очікувана тривалість життя при народженні, особливо для чоловіків – 66,6 року. Цей показник, хоч і дещо вищий за середньоукраїнський, але 10–15 роками поступається аналогічному в економічно розвинутих країнах.

До факторів, що спричиняють складну ситуацію смертності населення області можна віднести:

1. Безкоштовна охорона здоров'я не здатна забезпечити гідний рівень медичного обслуговування. Платна медицина, доступна незначній частині населення, але й вона не гарантує якісного обслуговування.

children or no children at all, which then to a certain extent has caused an increase in the number of divorces, since couples with two or fewer children do not tend to sustain long marriages. In 2009, 2859 divorces were recorded in Ternopil region, 765 more than in 1990. This rise in the divorce rate also negatively impacts the fertility rate, because many do not remarry (here we do not affect the psychological consequences of the destruction of families).

Particular attention should be given economic consequences of fertility reduction. Affecting the general population, birth rate reduces the potential for labor and goods consumption level.

b. Mortality of Population. In Ternopil region, approximately 16 thousand people die, which not only reduces the availability of potential laborers, but also increases economic and demographic pressures.

Current number of labor force depends primarily on the mortality of working age population. A significant level of such mortality negatively affects the economy. The workforce lost in this way not only reduces the amount of labor potential, but also increases the economic and demographic pressure on it.

The biggest growth in mortality is observed in those from 35 to 59 years of age, especially for men. This growth is associated with the exacerbation of "external causes" of mortality, such as accidents, poisoning, injury, murder and suicide. As a result, there is a relatively low life expectancy at birth in Ternopil region especially for men, who have a life expectancy of 66.6 years. This figure, although slightly higher than the average for Ukraine, is 10-15 years behind the same in economically developed countries. Factors that have increased population mortality in Ternopil region include:

1. Free health care is unable to provide a decent standard of medical care. Paid medicine is available only to a small part of the population, but it also does not guarantee good service.

2. A low level of hygienic and survival behavior of the population prevails that essentially makes us different from Western

2. Невисокий рівень гігієнічної культури й поведінки самозбереження населення, що істотно відрізняє нас від жителів західноєвропейських країн. Це одна з причин, що не дозволяє переймати соціальні технології охорони здоров'я розвинутих країн, перш за все, запозичити соціальні програми профілактики захворювань.

3. Низький рівень життя значної частини населення області спричиняє високий рівень смертності, частими стають випадки інфекційних та шлункових захворювань, зниження імунітету, особливо в дітей і молоді.

4. Стрес та напруженість, відсутність упевненості в завтрашньому дні, викликані фінансово-економічними кризами, стали причиною зростання рівня смертності, пов'язаної із вживанням алкоголю та палінням, від туберкульозу й самогубств.

5. Низька якість харчування (незважаючи на високу насиченість ринку продовольчими товарами). Звідси ослаблення імунних функцій, анемія у вагітних жінок, падіння ваги в призовників, зменшення фізичних параметрів немовлят.

6. Високий рівень безробіття, який негативно позначається на рівні життя та неможливості повноцінно подбати про своє здоров'я.

Зниження народжуваності та висока смертність населення працездатного віку негативно позначається на статево-віковій структурі населення Тернопільської області – відбувається його старіння. Наслідки цього процесу поки що не надто відчутні. Співвідношення між населенням допрацездатного, працездатного та післяпрацездатного віку на даний час становить відповідно 17,1%, 59,2%, 23,7%. Порівняно із 1989 роком, коли ці показники становили відповідно 23,6%, 52,8%, 23,6%, суттєво зменшилась лише частка осіб допрацездатного віку. Частка пенсіонерів суттєво не зросла. Але в найближчі 10 років за межі працездатного віку має вийти значна кількість населення, яка народжена в середині 50-их, початку 60-их років минулого сторіччя, під час післявоєнного "бебі-буму". Одночасно в межі працездатного віку вступить незначна частина населення, народжена в 90-ті роки, під час спаду народжуваності. За прогнозами, вже у 2025 році співвідношення між

countries. This is one of the reasons Ternopil reason has not fully adopted the social-health technologies of developed countries and, above all, borrowed social programs for the prevention of diseases.

3. The low standard of living in the larger part of the region creates favorable conditions for a revival in the causes of mortality and morbidity such perished as stomach diseases and other infectious conditions, and decreased immunity. Children and young adults are especially at risk.

4. Stress and tension, and anxiety about the future caused by financial and economic crises have manifested themselves in increased mortality associated with alcohol consumption and smoking, tuberculosis, and suicide.

5. The quality of food remains low despite the high market saturation in food products. This leads to weakening of immune functions, anemia in pregnant women, the fall in weight in labor recruits, and reduced physical parameters in babies.

6. High unemployment abounds, which adversely affects living standards and ability to adequately care for one's health.

Together the reduced fertility rate and high mortality within the active working age population have had a negative impact on the gender and age structure of Ternopil region. Quite simply stated, the population is aging. The consequences of this process are not very noticeable yet, but the ratio between the population of those before active working age, those of working age, and those beyond active working age is currently 17.1%, 59.2%, and 23.7%. In 1989, these figures were 23.6%, 52.8%, and 23.6%, respectively, showing that only the share of working age people has significantly reduced. The share of pensioners has not significantly increased. In the next ten years, however, a significant number of people who were born in the mid-1950s and early-1960s, during the postwar "baby boom," will move beyond the working age. At the same time, a minor part of the population born in the 1990s, during the decline of fertility, will step out outside of

особами допрацездатного, працездатного та післяпрацездатного віку в Тернопільській області може становити відповідно 16,5%, 50%, 33,5%. Це безумовно позначиться на багатьох сферах життя регіону.

Серед позитивних наслідків – спаде напруга на ринку праці через скорочення пропозиції робочої сили. До негативних слід віднести по-перше, що зниження пропозиції може викликати дефіцит працівників низки професій. По-друге, зростання кількості пенсіонерів призведе до значного навантаження на працездатне населення й Пенсійний фонд. Уже тепер Пенсійний фонд має дефіцит, надалі ця ситуація може вкрай ускладнитись.

Пенсійна реформа, перша частина якої проведена в Україні та пов'язана з прийняттям Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", лише частково може покращити ситуацію. Тому прагнення керівництва країни збільшити вік виходу на пенсію для жінок з 55 до 60 років, з позиції демографічних реалій майбутнього країни, є не просо виправданими, а гостро необхідними.

Проведення заходів демографічної політики щодо виправлення ситуації не повинне носити характер кампанії. Це тривалий процес, що передбачає відродження культури, авторитету родини, збереження наявного людського ресурсу, насамперед дітей. Що говорити про підвищення народжуваності, якщо не можемо зберегти і виростити вже наявне покоління. Необхідна розробка та наполегливе проведення в життя програми ліквідації безпритульності, повернення суспільству дітей, які залишилися без батьків, потрапили в кримінальне середовище.

В Україні протягом останніх п'яти років на державному рівні здійснюються спроби покращення ситуації щодо народжуваності. Однак далеко не всі заходи передбачені даними наказами, постановами та програмами здійснюються на практиці.

Серед цілей сучасної демографічної політики України пріоритетним також повинне стати зниження дуже високого рівня смертності населення, поліпшення його здоров'я, підтримка життєздатності дітей і дорослих, підвищення тривалості життя.

working age. It is predicted that by 2025 the ratio between persons before working age, those of working age and those beyond working age in the Ternopil region may constitute 16.5%, 50.0%, and 33.5%. This change will certainly affect many areas of life in the region.

One positive effect is that the tension on the labor market will decrease with the reduction in labor supply. Arguably, among the negative effects will be a shortage in the number of workers in certain professions. Also, the increasing number of pensioners will lead to a significant burden on the working population, and in turn to the Pension Fund. Already, the Pension Fund has a deficit, and later the situation may become more difficult.

Pension reform, the first part of which is held in Ukraine and is associated with the adoption of the Law of Ukraine entitled, "On Compulsory State Pension Insurance", which can only partially improve the situation. Therefore, national authorities need to increase the retirement age for women from 55 to 60 years, which from the standpoint of demographic realities of the Ukraine's future is not simply justified but sorely needed.

Implementation of demographic policy measures to correct the situation should not be a kind of campaign. It is a long-lasting process that involves the revival of culture, family prestige, available human resources, and especially children. Why talk about increasing the birth rate, if Ukraine cannot care for and raise the generation already here? The development and persistent implementation of programs for the limitation of homelessness, the return of society to children left without parents, and children caught in a criminal environment are needed.

For the past five years, attempts have been made in Ukraine at the state level to raise the birth rate. However, not all of the regulations and programs set forth by the state are implemented in practice.

Among the objectives of the current demographic policy of Ukraine priority should also be placed on lowering the very high level of population mortality, on population

Щодо можливих шляхів покращення ситуації, то, при обмежених фінансових можливостях, а також занепаді системи соціального захисту основна увага й підтримка повинна бути спрямована на вирішення проблем, що безпосередньо впливають на рівень захворюваності й смертності населення, зокрема, дітей та жінок.

У зв'язку з цим необхідно реформувати систему охорони здоров'я, на якій негативно позначилися зміни соціально-економічних умов, а також збільшити асигнування на розвиток цієї сфери. Тим більше, що в умовах стрімкого старіння населення потреба в коштах на охорону здоров'я та соціальне забезпечення осіб похилого віку постійно зростає. У першу чергу необхідно вводити страхову медицину. Пропаганда здорового способу життя засобами масової інформації також повинна стати однією з головних цілей стратегії зміцнення здоров'я та продовження повноцінного життя.

Станом на 2010 рік рівень зайнятості населення Тернопільської області становив 53%. За останнє десятиріччя зміна чисельності зайнятого населення в краї була незначною. Спочатку чисельність зайнятих дещо скоротилася – на 35,3 тис. осіб (з 409,4 тис. осіб у 2000 р., до 374,1 тис. у 2003 р.). Проте, вже в 2005 р. їх кількість перевищила показник 2000-го. Торік в області категорії зайнятого населення відповідало 422,1 тис. осіб.

У структурі зайнятого населення переважали особи працездатного віку. На цю вікову категорію зайнятих громадян у 2010 році припадало 90% (380 тис. осіб) і лише 10% становили особи старші працездатного віку. У статевій структурі серед жінок, старших працездатного віку, було понад 14%, серед чоловіків – лише близько 5%. Очікувані зміни до пенсійного законодавства ще скоригують цей показник: підвищення верхньої межі працездатного віку для жінок збільшує частку осіб працездатного віку. Така поправка доволі суттєва, оскільки частка жінок у статевій структурі зайнятих (49%) практично тотожна частці чоловіків – 51%.

Цікавим і необхідним для розробки середньо– та довгострокових прогнозів є аналіз зайнятості населення регіону за віковими критеріями. Найвищі рівні тру-

health improvement, on providing children and adults with vital-capacity support, and on increasing life expectancy.

In terms of improving the situation taking into account limited financial resources and the decay of the social security system, the main focus and support should be aimed at solving problems that directly affect the morbidity and mortality rates within the population and, particularly, among children and women.

Therefore it is necessary to reform the health system, which has been affected adversely by changing social and economic conditions, and to increase allocations for the development of this sector. Moreover, the accelerated pace of aging means that funds are needed for the health and welfare of the elderly. The first step would involve the introduction of medical insurance. The advertisement of healthy lifestyles in the media should also be considered as a major component of health promotion strategies.

In 2010, the rate of employment in Ternopil region equaled 53%. Over the last decade, the change in the employment rate has been small. First, the number of employed has decreased slightly from 409.4 thousand in 2000 to 374.1 thousand in 2003, a decrease of 35.3 thousand people. By 2005, however, their number exceeded the figures from 2000. In 2010, 422.1 thousand people could be viewed as employed in the Ternopil region.

People of working age dominated the labor force. This age category of employed people in 2010 amounted to 90% (380 thousand) and only 10% were older people of working age. In respect to gender, women who were of older working age made up over 14%, while among men the rate was only about 5%. Anticipated changes in pension legislation will further adjust this indicator, as increasing the upper limit of working age for women will increase the proportion of working-age people. This amendment is very significant because the proportion of women engaged in work, 49%, is almost identical to the percentage of employed men, 51%.

дової активності демонструють особи у 30–50-річному віці. Так, з усього населення області у віці 35–39 років три чверті зайняті в суспільному виробництві, а у вікових категоріях 30–34 і 40–49 років частка зайнятих становить майже 70%. Неабияке занепокоєння викликає стан зайнятості осіб молодих вікових категорій. Якщо у віці до 24 років рівень зайнятості традиційно низький (33% від загальної кількості населення цього віку в області), то показник 57% для вікової групи 25–29 років вказує на неможливість працевлаштування. Більшою мірою це стосується випускників вищих навчальних закладів, які поневіряються кілька років допоки не знайдуть першого місця роботи. Нерідко їх знання й вміння через тривалу незайнятість втрачають цінність як для них, так і для роботодавця. Реформування пенсійної системи, а найперше підняття віку виходу на пенсію вибудує перед нинішніми випускниками ще більші перепони на шляху до власної кар'єри. Не ставлячи наразі під сумнів необхідність підняття пенсійного віку, а це – практика більшості розвинутих країн (Німеччина та Іспанія наприкінці минулого року підвищили пенсійний вік з 65 до 67 років, Франція – з 60 до 62 років), ми притримуємося думки, що такий крок доцільно було б запроваджувати в умовах стрімкого економічного зростання, коли вкрай відчувається нестача робочих рук.

Процеси поєднання працездатного населення із засобами виробництва, а відтак переважно аграрна спрямованість господарства Тернопільської області зумовлює переважання сільської зайнятості. На сільську місцевість припадає майже 60% усіх зайнятих (243,7 тис. осіб). Проте тут слід зробити деякі уточнення. З одного боку, сільську зайнятість не можна ідентифікувати виключно як таку, що пов'язана із сільським господарством. Агросфера – система значно ширша й охоплює, попри сільгоспвиробництво та сферу обслуговування, міні виробництва, мікропідприємства, цехи, що розташовані в селах, різні види самозайнятості сільських жителів. З іншого боку, значна частка, тих, хто постійно мешкає в сільській місцевості, працює в містах. Особливо це стосується сільських населених пунктів-супутників міських поселень. До того ж, існує

Analyses of employment by age criteria with the region will help to build medium and long-term forecasts. Those between the ages of 30 and 50 demonstrated the highest level of labor activity. Additionally, of all the region's population between ages 35 and 39, three-fourths are engaged in production. Finally, within the age groups of 30 to 34 and 40 to 49 years the share of employment is almost 70%.

But of concern is the employment status of young people. The group comprised of those 24 years or younger has had traditionally low employment rates, standing at 33% of the total population in this age group. The 57% rate for the age group 25 to 29 years reflects the ghastly lack of employment opportunities in the region. To a large extent, this rate also applies to university graduates who knock about the world for several years until they find their first place of work or where to apply their knowledge and skills. And quite often the knowledge and skills through long idleness lose value for their owners and for employers. The reformation of the pension system and the raise in the age for pension eligibility will create even more obstacles to the careers of current graduates. Not currently questioning the necessity of raising the retirement age, as is the practice in the majority of developed countries (Germany and Spain at the end of last year raised the retirement age from 65 to 67 years, and France from 60 to 62 years), such a step should be introduced in rapid economic growth while there is extreme shortage of workers.

The process of combining the working population with the means of production, and the primarily agrarian-focused economy of Ternopil region explains the prevailing high level of rural employment. Almost 60% of all employed (243.7 thousand people) are in rural areas, but here it is necessary to make some clarifications. Rural employment cannot be identified solely as being associated with agriculture. The system known as the "agrosphere" is much wider and covers agricultural production, service, mini-production, micro- enterprises and workshops which are located in rural areas,

й деяка умовність такого поділу – за останні два десятиліття багато міських жителів отримали ділянки під забудову в приміських зонах, поселилися там, хоч і зареєстровані в місті. Подібні явища характерні й для жителів сільської місцевості.

Агропромислова спрямованість господарства Тернопільщини зумовлює традиційне переважання частки зайнятих у сільському господарстві. У цій сфері, а також мисливському, лісовому й рибному господарствах (так званий первинний сектор економіки, який разом з добувною промисловістю забезпечує інші галузі сировинними ресурсами) працювали 111 тис. осіб, що становить 26% від усіх зайнятих. Порівняно з 2005 роком відбулося скорочення зайнятих у галузі на 36 тис. осіб. Занепад сільського господарства, розпад колективних форм виробництва на селі, поширення зайнятості в підсобних господарствах і невиробничій сфері, а також зростання міграційних потоків за кордон призвели й до скорочення кількості найманих працівників у галузях первинного сектора. Їх частка скоротилася в 6 разів (4,2% нині проти 26,% у 2000 р.). Стійка негативна тенденція щодо скорочення найманих працівників у промисловості (15,6% у 2000 р. та 9% на початок 2010 р.), вказує на глибокий економічний занепад господарства області. В абсолютному вимірі з 2005 р. по 2010 р. кількість зайнятих у промисловому виробництві зменшилася майже на 5 тис. осіб і становить нині близько 46 тис. Важкі часи переживає будівельна галузь, у якій з кінця 2008-го спостерігається скорочення зайнятих. Кризові явища в економіці, погіршення купівельної спроможності, призупинення кредитування й зростання цін змусили припинити будівництво багатьох об'єктів. Це, в свою чергу, відбилося на кількості операцій з нерухомим майном, скороченні тут кількості зайнятих, хоча до кризи продаж нерухомого майна був однією із найуспішніших сфер економіки регіону.

Стабільною за цей же період залишається зайнятість у галузях державного сектора економіки – освіті, охороні здоров'я й соціальному забезпеченні – зміни в межах +1%. Проте, на 14% зросла зайнятість в органах державно-

and different types of self-employment of rural residents. Also, a great number of those who permanently reside in rural areas or satellite towns are employed in cities. In addition, there is some convention in such divisions, as during the last two decades many urban residents have received plots of land in suburban areas and settled there, although they are registered in the city. Similar phenomena are typical to the rural population too.

The agro-industrial orientation of the Ternopil region economy determines the traditional dominance of the employment in agriculture. 111 thousand people, representing 26% of all employees work in this area, as well as hunting, forestry and fisheries (the so-called primary sector, which together with the mining industry provides other areas of resource). Compared with 2005, the reduction in numbers employed was 36 thousand. The decline of agriculture, the collapse of collective forms of production in rural areas, distribution of employment in farming and the non-production sphere, and the rise of migration abroad has led to a reduction in the number of employees in the primary sector. Their share has decreased by six times (4.2% now as opposed to 26% in 2000). Taking into account the strong negative trend for the reduction of employees in industry (15.6% in 2000 to 9% in early 2010), the deep recession of the region becomes highly visible. In absolute terms, during the period from 2005 to 2010 the number of employees in industrial production decreased by almost 5 million people and is now about 46 thousand. The construction industry is experiencing hard times as well. Employment has been reducing there since late 2008. Crisis in the economy, the deterioration of purchasing power, and the suspension of credit and rising prices have forced many to freeze construction projects. This, in its turn, has affected the number of property transactions, reducing the number of employed in Ternopil region, although during the period of crisis real-estate sales were one of the most successful areas of the regional economy.

Employment in the public sector – in education, healthcare, and social security --

го управління (з 21 до 24,5 тис. осіб), незважаючи на постійну декларацію і заходи щодо скорочення держапарату з боку центральної влади.

Найпривабливішими з точки зору вкладання інвестицій в створення нових робочих місць, стали галузі торгівлі, автосервісу, виробництва побутових товарів і предметів особистого вжитку, об'єкти готельно-ресторанного бізнесу. Кількість зайнятих тут за останні п'ять років зросла на чверть – 62 тис. у 2005 р. проти 85 тис. у 2010-му. Значно меншими темпами, але зростала зайнятість у транспортній галузі та зв'язку, фінансовій сфері та наданні бізнес–консультаційних послуг. Варто звернути увагу на цікавий аспект цих видів діяльності. Їх по праву можна назвати молодими, як у прямому розумінні, бо фінанси, торгівля й сервісне обслуговування – це нові види діяльності, що почали формуватися як елементи ринкової інфраструктури й є доволі молодими галузями, так і в переносному значенні. У структурі зайнятих у цих сферах половина, а той більше (55,4% у фінансовому секторі) – це молоді люди віком до 35 р.

Попри проблеми в сфері зайнятості, негайного вирішення потребують питання легалізації тіньової зайнятості. Часто підприємці намагаються ухилятися від сплати податків, використовувати працю громадян без належного оформлення трудових відносин та виплачувати нелегальну заробітну плату в конвертах. Одними лише репресивними методами справі не зарадиш. Щоб легалізувати цей сектор, слід добре розуміти його природу й причини виникнення такої витуації. Оцінка масштабів неформальної економіки та зайнятості – одне з найскладніших завдань. За офіційними даними Мінекономіки частка тіньового сектора в Україні становить 32%. Незалежні експерти піднімають цей показник до 45–60% ВВП. Слід зауважити, що й у високо розвинутих країнах його частка у ВВП теж доволі значна: Данія – 7%, США й Норвегія – по 11%, Німеччина – 12%, Бельгія та Іспанія – по 14%, Італія – 16%. Незаперечними лідерами рейтингу є Індія – 45%, Перу – 38%, Мексика – 35% і Україна [Контракти, № 8, 2009 р. – С. 8.]. Головне,

has remained stable over the same period, with changes within only +1%. However, employment in public administration (from 21.0 to 24.5 thousand people) has increased by 14% in spite of measures to reduce the state apparatus from the central government.

Trade and service centers, production of household goods and personal goods, and hotel and restaurant businesses have become the most attractive in terms of investments with job creation. The number of employees in this sector the last has increased by a quarter over the last five years, from 62 thousand in 2005 to 85 thousand in 2010. Employment in transport and communications, in the financial sector, and business consulting services has increased as well but at significantly lower rates. Finance, trade, and service industries are entitled to be called young in that they are new activities that have begun to take shape as elements of the overall market infrastructure, and more than half of all employed in these areas and (55.4 in the financial sector) are 35 years of age or younger.

Despite all the existing problems in the area of employment the question of legalizing shadow employment should be immediately considered. Employers often avoid paying taxes, hiring citizens without labor-relations formalization and paying them illegal wages in envelopes, and repressive methods will not lessen the problem. Before legalizing this sector, an understanding of its nature and causes are necessary. However, rating the scale of the informal economy and employment is an extremely difficult task. According to official data from the Ministry of the Economy, the shadow economy accounts for 32% of the total economy in Ukraine. Independent experts have raised this figure to between 45 and 60% of GDP. It should also be noted that in highly developed countries, its share in GDP is also quite significant. In Denmark the number is7%, in the U.S. and Norway it is up to 11%, in Germany it 12%, in both Belgium and Spain it is up to 14%, and in Italy it is 16%. The indisputable leaders in this rating are India with 45%, Peru with 38%,

що переслідує тіньовий сектор – мінімізація податків. Існує залежність між величиною податкового тягаря й рівнем тінізації, особливо якщо високі податки посилюються складністю їх адміністрування. За цими показниками Україна посідає лише 177 місце зі 181 країн у рейтингу МВФ.

Ще за часів планової радянської економіки існувало підпільне виробництво, а за роки ринкових реформ безліцензійні перевізники, будівельники, виробники продукції і її реалізатори стали звичним явищем. Часто ведуть мову навіть про підпільні шахти й заводи з виробництва паливно-мастильних матеріалів. Є виробництво, то й хтось повинен у ньому бути задіяний. Це породило масштабну "тіньову" зайнятість. Нелегальні будівельні підряди, вирощування й реалізація продукції власного присадибного господарства, використання робочої сили без необхідного юридичного оформлення, праця покоївок, нянь, гувернанток, сторожів і домашніх кухарів – всього не перерахуєш – усе це типове для Тернопільщини.

Там, де держава не може забезпечити стабільного економічного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, там, де панує всюдисуща корупція, – тіньова економіка зростає. Вона росте й створює нові робочі місця. У цьому її соціальна роль. Виступаючи важливими джерелом робочих місць, сектор виконує функцію соціального амортизатора, що частково гасить соціальні невдоволення (у нашій області ще одним важливим амортизатором стала нелегальна трудова міграція не тільки за кордон, а й на сезон у східні чи південні області України).

Легалізація тіньової економіки повинна враховувати низку моментів. Застосування жорстких методів боротьби з нею аж до повної ліквідації тут недоречна. Бо чого варта буде сама держава, якщо знищить 50–60% всієї своєї економіки? Більше того, не можна враз залишити значну частину людей без засобів до існування. Не можна силовими методами спричинити втрати інвестованих у тіньовий бізнес засобів. Треба пам'ятати й розуміти, що неформальний сектор, заснований на власних заощадженнях, активно розвивається і при цьому не одержує від суспільства й держави жодних субсидій

Mexico with 35%, and Ukraine [Contracts, № 8, 2009. — P.8.]. The main purpose of this informal sector is the minimization of taxes. Internationally, there is a relationship between the size of tax burden and the level of shadow economy, especially if high taxes are associated with complexities in government administrations. Ukraine is lagging behind on these indexes, standing at 177 out of 181 countries according to the ranking established by the IMF.

In the days of the planned Soviet economy there were clandestine manufacturers and during the years of market reforms unlicensed carriers, builders, manufacturers of products and its distributors had become commonplace. Often tales are told about underground mines and plants producing fuels and lubricants. If there is manufacturing someone has to be involved in it, which has generated a massive "shadow" employment. Illegal building crews, the cultivation and sales of private households, using the workforce without the necessary legal registration, maids, nannies, governesses, keepers and home cooks — everything cannot be listed, and all typical to the Ternopil region.

Where the state cannot provide for a stable economic environment and favorable investment climate, and wherever a system of omnipresent corruption reigns the shadow economy grows. It grows and creates new jobs, which becomes its social role. Being an important source for jobs it acts as a social damper, which partly extinguishes social discontent. In Ternopil region, another major shock absorber is illegal migration, not only abroad but also for a season to the eastern or southern regions of Ukraine.

The legalization of the shadow economy should take into account a number of points, as the application of strict methods to control it until completely eliminating it makes no sense. Why should the state destroy 50 to 60% of its economy? Moreover, the government cannot suddenly leave a significant portion of people destitute or forcibly cause losses of investments into shady business assets. The informal sector develops its own savings and does not

і гарантій. Важливо є й те, що в структурі тіньової економіки сформувалася своєрідна система підготовки кадрів. І насамкінець – мікропідприємства, організовані в неформальному секторі, є часто першою, початковою ланкою в створенні власної справи, що в майбутньому може перетворитись і в серйознішу форму підприємництва, а діяльність мікропідприємств дає можливість отримати роботу іншим особам, які не мають її у формальному секторі.

Тому легалізація тіньового сектора, будучи наріжною ціллю подальшого розвитку, повинна бути проведена невпинно, але делікатно. Перехід значної кількості підприємців "у тінь" і значне вивільнення робочої сили в другій половині 2010 р. – результат прийняття Податкового кодексу. Питання не в кодексі, а в методах надмірно поспішного й насильного його насадження, хоча відповідна роз'яснювальна робота й попередні обговорення його положень дозволили б уникнути різкого суспільного протистояння. Не стільки високі податки, а невизначеність і нерозуміння майбутнього на фоні зростаючого пресу з боку податкових органів і тотальної корумпованості держави загнала підприємців у "тінь". А щоб підприємець знову вийшов із неї, у держави є лише єдиний шлях – стати хоча б на один люкс світлішою за тінь.

Цілком зрозуміло, що загальний рівень ринкових відносин, як і стан справ на ринку праці, залежить від економічної і політичної ситуації в країні. У зв'язку з цим треба зазначити, що процеси, які відбуваються в економіці сучасної України, не є лише негативними наслідками тривалого функціонування адміністративно-командної системи управління. Це також прямий результат прорахунків в організації і проведенні самої економічної реформи, відсутності належної стратегії з боку відповідних державних структур. Звідси – довготривале поглиблення економічної кризи і, як наслідок, – зубожіння переважної більшості населення держави.

Ринок праці Тернопільської області впродовж останніх років формувався в умовах реорганізації і реструктуризації виробництва, зменшення кількості вільних робочих місць та вакантних посад, банкрутств, хронічних фінансових труднощів.

receive from society any state subsidies or guarantees.

The structure of the shadow economy has formed a kind of personnel training, and micro enterprises organized in the informal sector are often primary links which later may become more serious entrepreneurial ventures.

So by legalizing the informal sector the crucial aim of further development, should progress steadily but delicately. The adoption of The Tax Code in the second half of 2010 has resulted in the transfer of a large number of entrepreneurs into the shade and a significant release of the labor force. The problem is not in the Code itself, but in its hasty and violent methods of implementation, although relevant explanatory work and preliminary discussions of its provisions would have helped to avoid a sharp public confrontation. A hike in taxes and in the uncertainty and lack of understanding of the future played against the backdrop of growing pressure by the tax authorities and the total corruption of the state has driven entrepreneurs into the shadows. But the state possesses the only means for pulling entrepreneurs out of the shade again.

It is clear that the overall level of market relations as well as the situation on the labor market depends on the economic and political climate in the country. In this regard, it should be noted that the processes occurring in the economy of modern Ukraine are not only due to the adverse effects that have developed during the prolonged functioning of the administrative-command system. It is also a direct result of miscalculations in the organization and conduct of economic reform and lack of proper strategy on the part of relevant government agencies. Therefore, the long-term deepening economic crisis has resulted in the overwhelming majority of the population becoming impoverished.

In recent years, the labor market in Ternopil region in recent years has been altered because of the reorganization and restructuring of production, which has reduced the number of vacancies, bankruptcies, and chronic financial difficulties.

крутства підприємств, хронічних фінансових труднощів.

Характерною особливістю ринку праці Тернопільської області є поступове зростання пропозиції робочої сили й водночас скорочення сфери прикладання праці в галузях господарства. Протягом 2010 р. послугами обласної служби зайнятості скористалось понад 56,1 тис. незайнятих громадян. За даними Тернопільського обласного центру зайнятості, на обліку впродовж 2010 р. перебувало 40839 осіб, не зайнятих трудовою діяльністю громадян, що на 6242 особи більше, ніж у 2009 р. Серед таких майже кожен другий (48,2%) займав місця робітників, а кожен четвертий (25,9%) – посади службовців та місця, що не потребують спеціальної підготовки. Кількість зареєстрованих безробітних на початок 2011 р. становила 16,9 тис. осіб, та порівняно з аналогічним періодом минулого року збільшилась на 15,6% (з них 53,1% проживало в сільській місцевості). Із загальної чисельності безробітних більше 20% становили особи, які потребують особливого соціального захисту.

Рівень безробіття серед населення віком 15–70 років збільшився в усіх регіонах України й становить у середньому 10,2%. Цей показник у Тернопільській області став більшим від середнього рівня безробіття в Україні на 2,2%. Водночас у сусідніх Хмельницькій, Чернівецькій, Івано-Франківській та Львівській, областях рівень безробіття становив відповідно 9,5%, 9,4%, 9% та 8,5%.

Проблеми в сфері безробіття спричиняються ще й збільшенням тривалості періоду, впродовж якого незайняті громадяни шукають роботу, що призводить до втрати їх професійних навичок та деградації. Впродовж 2009 р. як і в попередньому році, спостерігається збільшення довготривалого безробіття. Так, кількість безробітних, які шукали роботу більше одного року, порівняно з 2008 р. збільшилась у три рази й становила 14,4 тис. осіб, або 26,7% від загальної чисельності безробітних. За віковими групами найвищий рівень безробіття у 2009 р. спостерігався серед молоді віком 15–24 років, а найнижчий – серед осіб у віці 50–59 років.

A characteristic feature of the labor market in Ternopil region has been a gradual increase in the labor supply and at the same time a reduction of its areas if application within the branches of the economy. During 2010, regional employment services were used by more than 56,100 unemployed citizens. According to the Ternopil Regional Employment Center registration during 2010 included 40,839 individuals not involved in labor activities, which are 6,242 persons more than in 2009. Among these people almost every second one (48.2%) took positions as workers, and every fourth one (25.9%) took positions as employees requiring no special training. The number of registered unemployed at the beginning of 2011 amounted to 16.9 thousand persons, and over the same period last year increased by 15.6% (53.1% of them living in rural areas). Of the total unemployed, more than 20% were individuals who needed special social protection.

The unemployment rate among people aged 15 to 70 increased in all regions of Ukraine at an average of 10.2%. This indicator in Ternopil region was higher than the average unemployment rate in Ukraine by 2.2%. Meanwhile, in neighboring Khmelnytsky, Chernivtsi, Ivano-Frankivsk, and Lviv regions unemployment rates were respectively 9.5% 9.4%, 9.0%, and 8.5%.

Problems related to unemployment are caused also by an increase in the length of the period during which unemployed citizens are unable to find work that leads to degradations of their professional skills. During 2009 as well as in the previous year, an increase in long-term unemployment remains. Thus, the number of unemployed seeking work over one year compared with 2008 increased three times and reached 14.4 million people, or 26.7% of the total unemployed.

By age groups, the highest unemployment rate in 2009 was observed among young people aged 15 to 24 and the lowest among people aged 50 to 59.

The main causes of unemployment in the region include job losses caused by reorganization, the elimination of production,

Основними причинами безробіття в області залишаються: вивільнення з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням чисельності або штату працівників); у зв'язку із закінченням терміну дії трудового договору (контракту); звільнення за власним бажанням; неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів.

Серед безробітних громадян у 2010 році 46% мали професійно-технічну освіту, 18% – вищу, 20,7% – базову та неповну вищу. Із загальної кількості безробітних 49,1% раніше займали місця робітників, 32,9% – посади службовців, 18% – не мали професійної підготовки.

Вплив на формування ринку праці в 2010 р. мали значні обсяги вивільнення працівників. Так підприємства, установи та організації області проінформували службу зайнятості про очікуване вивільнення 7813 працівників, що на 443 особи (або 6%) більше, ніж у 2009 р. (7370 осіб), однак фактично було вивільнено 1024 особи у 2010 р. проти 1725 у 2009 р. За видами економічної діяльності найбільше було вивільнено з підприємств переробної промисловості – 235 особи (22,9%), державного управління – 203 (19,8%), освіти – 117 (11,4 %) та фінансової діяльності – 105 (10,3%). Незважаючи на скорочення пропозиції робочої сили, попит ще залишається низьким, що зумовлює напругу на ринку праці регіону.

Протягом минулого року від 6105 роботодавців Тернопілля отримано інформацію про наявність 35355 вільних робочих місць і вакантних посад. У порівнянні з минулим роком кількість вакансій збільшилась на 2042 або на 6,1%. Наявні вакансії не зовсім задовольняють вимоги претендентів на їх заповнення. Так, із заявлених вакансій 986 (2,8%) – із заробітною платою меншою від мінімального розміру (робота неповний робочий день чи тиждень), 13362 вакансії (37,8%) – із мінімальною заробітною платою, 19481 (55,1%) – із заробітною платою, що вища від мінімального розміру, але нижча від середньої зарплати по області. Отож, 33829 або 95,7% вакансій передбачали менший середній розмір зарплати по області й лише 1462 (4,1%) – заробітну плату, більшу від середньої зарплати по області, що, до

and the reduction or staff in connection with the termination of the employment agreement; by employees who quit by their own will; and by young persons' inability to find employment after graduation.

Among the unemployed in 2010, 46.0% had vocational education, 18% had higher education, and 20.7% had either basic or incomplete higher education. Of the total number of unemployed citizens, 49.1% previously had occupied workers' positions, 32.9% had worked as office executives, and 18.0% had no training.

The high amount of layoffs in 2010 had a major influence on the labor market. Enterprises, institutions and organizations in the region informed employment services about the expected laying off of 7,813 employees which is 443 people (or 6%) more than in 2009 (7,370 persons). But actually there were 1,024 persons fired in 2010 against 1,725 in 2009.

Regarding types of economic activity, the majority has been fired from processing industries, 235 persons (22.9%), has been fired from processing industries. Next comes public administration with 203 (19.8%), the educational sphere at 117 (11.4%) and lastly financial activities with 105 (10.3 %). Despite the reduction in labor supply, demand remains low, which causes tension in the labor market area. Over the past year, 6,105 employers of Ternopil region released information about 35,355 vacancies available. Compared with the last year, the number of jobs in the region has increased by 2042 or 6.1%.

The available vacancies, however, do not fully meet the requirements of applicants. 986 (2.8%) of the declared vacancies are with wages of less than minimum, part-time wages, 13,362 jobs (37.8%) meet with minimum wages, and 19,481 (55.1%) offer wages higher than the minimum size, but lower than the average wages in the region. Thus, 33,829 or 95.7% of the vacancies offered lower than average regional wages and only 1462 (4.1%) offered wages higher than the regional average, which in its turn has long remained the lowest in Ukraine and January 2011 amounted to 1610 UAH. As of

речі, тривалий час продовжує залишатись найнижчою в Україні й у січні 2011-го становила 1610 грн. На 1 січня 2011 р. на одне вільне робоче місце претендував 21 зареєстрований у службі зайнятості незайнятий громадянин. Найбільше навантаження на одне вільне робоче місце спостерігалося в Козівському (61 особа), Чортківському (54) та Борщівському (43) районах. За видами економічної діяльності найбільше вакансій у державному управлінні – 20,6%, переробній промисловості – 20%, охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги – 13,6% та торгівлі, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистою вжитку – 12,1%. На 1 січня 2011 р. найбільшою була потреба: серед робітників – у продавцях (56 осіб), слюсарях (46), контролерах (38) та швачках (29), а серед службовців – у лікарях (102), інженерах і бухгалтерах (по 23). З року в рік вагому потребу в лікарях відчувають жителі віддалених сіл.

За сприяння державної служби зайнятості в 2009 р. було працевлаштовано 23 тис. незайнятих осіб, що на 38,6% менше, ніж у 2008 р. Із загальної кількості працевлаштованих 43,9% становлять жінки та 42,6% – молодь у віці до 35 років. Основним споживачами незайнятої робочої сили є приватний сектор економіки, підприємства та організації якого надали роботу 76,1% від загальної чисельності тих, хто отримав роботу. Серед незайнятих громадян, працевлаштованих у 2009 р. обласним центром зайнятості, кожен третій отримав роботу в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, кожен четвертий – у переробній промисловості, кожен сьомий – у торгівлі; ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Кожен другий в області був працевлаштований на місця робітників, кожен третій на місця, які не потребують спеціальної підготовки, а кожен шостий на посади службовців.

Аналіз ситуації, що складається на ринку праці регіону, дозволяє зробити висновок про наявні розходження між попитом і пропозицією робочої сили (у вигляді перевищення пропозиції над попитом), що може бути охарактеризовано як незбалансованість. Адже вказана невідповідність: не дозволяє забезпечити належну соціальну

January 1, 2011, one vacancy was claimed by twenty-one registered unemployed citizens. Most of the load on each vacancy was observed in Kozova (61 persons), Chortkiv (54) and Borshchiv (43) districts.

Most vacancies were in state administration (20.6%); then the processing industry (20%); health and social care (13.6%); and the trade and maintenance of motor vehicles, household appliances, and personal goods (12.1%). As of January 1, 2011, the greatest need has been for workers' positions such as salespersons (56 vacancies), fitters (46), controllers (38), and sewers (29). Among professionals, the need exists for doctors (102 vacancies), engineers, and accountants (23 for each position). Every year residents of the remote villages significantly need doctors.

In 2009, 23 thousand unemployed people found positions with the assistance of state employment agencies, which was 38.6% less than in 2008. Of the total number of employed, 43.9% are women and 42.6% are young people under the age of 35. The main consumer of unemployed labor is the private sector, and companies and organizations who provided 76.1% of available jobs to citizens. Among unemployed people employed in 2009 by regional employment centers, one in three went to work in agriculture, and hunting and forestry; one in four filled vacancies in manufacturing; and one in seven found jobs in trade, the maintenance of motor vehicles, household appliances, and personal goods. Every second person was employed in workers' positions, a third at the positions filled did not require special training, and one in six individuals began in professional positions.

An analysis of the current situation in the regional labor market in the region show an existing gap between demand and supply of labor (in the form of excess of supply over demand) that can be characterized as unbalanced, as this discrepancy does not allow for proper social development. The labor market then not only fails to serve as a purposeful solution to the problems of employment, but additionally

спрямованість становлення й функціонування ринку праці; не лише не виступає цілеспрямованим засобом вирішення проблем зайнятості населення, а, навпаки, гальмує вирішення низки питань – по-перше, знижується ефективність виробництва в зв'язку із недовикористанням трудового потенціалу певної частини працівників, по-друге, виникають соціальні проблеми, по-третє, швидкими темпами зростає безробіття.

Однією з важливих проблем сучасного ринку праці є молодіжне безробіття. Аналіз кон'юнктури ринку праці свідчить про соціальну незахищеність молоді, для якої все ще характерні значні обсяги, рівень і тривалість безробіття. В Україні поки що не сформований ефективний механізм залучення до праці молоді та закріплення її в сфері економічної зайнятості. Це знижує рівень соціальної захищеності молоді, спричиняє недовикористання її трудового й творчого потенціалу, породжує маргіналізацію частки молоді й інші негативні явища. Держава, вкладаючи кошти в підготовку спеціалістів за її замовленням, не сприяє працевлаштуванню випускників, а вільні вакантні місця часто займають претенденти, з низьким рівнем фаховокваліфікаційної підготовки. Тому на державному рівні необхідно визначити оптимальну чисельність підготовки фахівців відповідно до потреб ринку. Чимало випускників ВНЗ, які не змогли знайти відповідне місце роботи в Україні, мігрують до інших країн. Так, частка осіб із вищою освітою становить понад 25% від загальної чисельності мігрантів. Таким чином, соціально-економічна політика держави орієнтована не на залучення випускників з вищою освітою у суспільно корисну працю, а породжує поневіряння їх закордоном.

У цілому проблема профілактики й запобігання масовому безробіттю серед молоді має не лише суто економічне, а й психологічне та соціальне підґрунтя, оскільки в разі його масового розгортання можливі дуже негативні наслідки як для особистості молодої людини, так і для суспільства загалом.

Українське законодавство, зокрема, базовий Закон "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді" гарантує випускникам державних ПТУ та ВНЗ, потреба в яких визначена державним замов-

inhibits solutions of problems related to the underutilization of the labor potential of certain employees, social ills, and the rapidly rising rate of unemployment.

An important problem in the contemporary labor market is youth unemployment. The labor market indicates the social vulnerability of young people still characterized by the level and duration of unemployment. Ukraine has not yet formed an effective mechanism to attract young people to work and secure them in the field of economic employment. This reduces the level of social protection for youths, it causes underutilization of labor and creativity, increases the number of marginalized young, and augments the strength of other negative phenomena. State investments in training specialists according to its orders do not promote the employment of graduates, and available vacant places are often filled by applicants with low professional training, so it is necessary to determine the optimal number of training according to market needs at the state level.

It should be noted that many university graduates who cannot find a suitable job in Ukraine migrate to other countries. In fact, the proportion of people with higher education is over 25% of total migrants. Social and economic policy does not aim to attract graduates with higher education to public utility work, which causes them to wander abroad.

In general, problem prevention and prevention of mass unemployment among youth is not only purely economic but also psychological and social background, as its mass deployment has very negative consequences not only for young person but also for society in general.

Ukrainian legislation, including a basic law "On Promoting Social Advancement and Development in Young People", guarantees state college and university graduates, whose services are needed, as stipulated in the state order, job security for at least three years. But exactly which services will provide for a government contract for three to five years in advance? Even economically powerful states cannot afford to provide all

ленням, роботу за фахом не менш як на три роки. Але які служби точно сформують державне замовлення на три-п'ять років наперед? Забезпечити всіх випускників роботою за фахом не можуть дозволити собі навіть економічно могутні держави. В Японії, наприклад, традиційною для громадян є вища освіта. Проте лише половина тих, які її здобули, працюють висококваліфікованими робітниками. Мабуть, людина не має вважати трагедією те, що після закінчення ВНЗ довелося працювати робітником. Коли добре платять і є можливість кар'єрного росту – це нормальний життєвий шлях. Але без продуманих зусиль із боку держави змінити тенденції на українському ринку праці буде доволі складно.

Сучасні дослідження в галузях теоретичної і прикладної економіки дозволяють стверджувати, що головним резервом подальшого розвитку національного господарства є ріст ефективності використання трудового потенціалу. Сьогодні особливо актуальним є перехід до інноваційних методів розвитку економіки, що може бути реалізовано тільки шляхом усесторонньо-го використання інтелектуальної складової трудового потенціалу.

На етапі переходу до інформаційного суспільства зростає інтерес до проблем управління персоналом, виникає необхідність оцінки існуючих тенденцій в організації оплати праці, визначення способів винагородження персоналу і т.д. Власне об'єктивні передумови й особливо необхідність науково-обґрунтованих підходів щодо використання трудового потенціалу суспільства зумовили доцільність підготовки фахівців з управління персоналом і економіки праці, що було реалізовано у вищій школі на початку 90-х років минулого століття.

У ТНЕУ підготовка фахівців за спеціальністю "Управління трудовими ресурсами" розпочалась в 1993 р. Однак, вже в 2005 р. ця спеціальність була трансформована в "Управління персоналом і економіка праці". Підготовка фахівців здійснюється на факультеті економіки і управління за трьома освітньо-кваліфікаційними рівнями "бакалавр", "спеціаліст" і "магістр". На кафедрі управління персоналом і регіональної економіки здійснюється підготовка аспірантів

their graduates with jobs in their specialties. In Japan, for example, higher education is widespread. However, only half of those who obtained college degrees are employed as highly skilled workers. Perhaps it should not be considered a tragedy when university graduates must become workers and not the professionals as they had hoped. Without thoughtful efforts from the government it would be difficult to change trends in the Ukrainian labor market.

Modern research in theoretical and applied economics shows that growth in labor potential is crucial to the further development of the national economy. Especially today a true transition to innovative methods of economic development can only be realized only by using comprehensive, intellectual components of labor potential.

Along with the transition to an information society there has been growing interest in issues of personnel management, which stimulates the need to assess current trends in the organization of wage determination methods of remuneration of staff. It was the need for expedient, research-based approaches to social work that led to the training of personnel management and labor economics that have been implemented in high schools since the early 1990s.

Ternopil National Economic University (TNEU) has been offering training in the specialty "Management of Human Resources" since 1993. In 2005, however, this specialty was transformed into "Personnel Management and Labor Economics." This training is carried out through the Faculty of Economics and Management at three educational-qualifying levels: "Bachelor's", "Specialist," and "Master's." Also, the Department of Personnel Management and Regional Economy are training graduates with a degree in Demography, Labor Economics, Social Economics, and Politics.

The training on "Personnel Management and Labour Economics" is provided by the Department of Personnel Management and Regional Economics, which has a research and teaching staff which of twenty people, including two professors, fifteen associate professors, and three graduate students.

за спеціальністю “Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика”.

Підготовку фахівців з “Управління персоналом і економіки праці” забезпечує кафедра “Управління персоналом і регіональної економіки”, науково-педагогічний колектив якої нараховує 20 осіб, з яких 2 професори, 15 доцентів і 3 аспіранти. Основне завдання кафедри – підготовка бакалаврів, спеціалістів, магістрів, аспірантів і забезпечення національної економіки висококваліфікованими фахівцями, здатними на належному рівні впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу та передового досвіду світових лідерів. Науково-педагогічний колектив університету в т.ч. кафедри управління персоналом і регіональної економіки постійно працює над удосконаленням організації навчального процесу й системи оцінювання знань студентів у контексті вимог Болонської декларації. В умовах демографічної кризи спостерігається тенденція до зниження чисельності абітурієнтів вищих навчальних закладів. Усе актуальнішою стає проблема “пошуку” власного абітурієнта, що породжує необхідність урізноманітнення форм профорієнтаційної роботи.

У Тернопільському національному економічному університеті питання вдосконалення організації навчального процесу постійно перебувають в полі зору ректорату, деканатів, навчального управління і методичних комісій з окремих спеціальностей. Регулярний перегляд навчальних планів, освітньо-професійних програм окремих спеціальностей, належне забезпечення студентів підручниками, посібниками, методичними розробками, широке використання в навчальному процесі комп’ютерної та аудіовізуальної техніки, постійне підвищення фаховості науково-педагогічних працівників є запорукою підготовки професійно підготовлених фахівців. Разом з тим, в організації навчального процесу ще є значні резерви вдосконалення, йдеться, перш а все, про посилення контролю за самостійною роботою студентів. Згідно з вимогами Болонської декларації, в навчальних планах підготовки фахівців майже половина навчальних кредитів виділяється на самостійне опрацювання студентами

The main objectives of the department are Bachelor’s, Specialist, and Master’s. After graduation, students enter into the national economy as highly qualified individuals able to properly implement the achievements of scientific and technical progress and the excellence of world leaders. The research and teaching staff of the Department of Personnel Management and Regional economy are constantly working to improve the educational process and the system for evaluating of students’ knowledge in the context of the requirements set forth in the Bologna Declaration. In times of demographic crisis, the tendency is to reduce the number of university students. The problem of “finding” the entrant’s own then creates the need to diversify forms of vocational work.

The administration, dean’s offices, school management committees, and teaching specializations are constantly devoted to the improvement of the educational process at TNEU. Regular reviews of curricula, educational and professional programs in certain specialties, the good study of books, manuals, methodological developments, extensive educational use of computer and audiovisual equipment, a permanent increase in the professionalism of teaching staff is the key to training professionals. However, the educational process still has substantial room for improvement. This means above all the strengthening of control over individual student work. According to the requirements of the Bologna Declaration regarding curricula and training, nearly half of course credits must be allocated to the independent processing of students learning the material. Today departments help students develop better learning materials for topics that are submitted for independent study. Every issuing department has a computer laboratory where students have the opportunity after school to enhance their knowledge. Test control is widely used. During the semester each student within all disciplines has to pass one of the modules through the test control in the computer lab.

To improve the professional training of future specialists and masters in the university, practical problems of legal

навчального матеріалу. Сьогодні на допомогу студентам кафедри розробляють методичні матеріали для кращого засвоєння тем, що винесені на самостійне вивчення. На кожній з випускових кафедр функціонує комп'ютерна лабораторія, де студенти мають можливість в позаурочний час контролювати свої знання. Все ширше використовується тестовий контроль. Упродовж семестру з кожної дисципліни студент повинен один з модулів здати шляхом тестового контролю в комп'ютерній лабораторії.

З метою поліпшення фахової підготовки майбутніх спеціалістів і магістрів в університеті здійснюється розробка практичних завдань з фахових нормативних дисциплін. Ці завдання повинні бути зорієнтовані на вирішення питань, що можуть виникати в процесі практичної діяльності. Наявність достатньої кількості комп'ютерів на випускових кафедрах дозволяє успішно реалізовувати поставлені завдання. Розробка таких практичних завдань в значній мірі залежатиме від фаховості науково-педагогічних колективів випускових кафедр, результативності співпраці викладачів фахових дисциплін з спеціалістами профільних підприємств, установ і організацій.

Підготовка висококваліфікованих фахівців у значній мірі залежить від рівня організації виробничих і переддипломних практик, магістерського стажування. З метою оволодіння практичними навиками і методами опрацювання статистичної звітності та вивчення організації виробничої діяльності студенти IV курсу перед проходженням виробничої практики проходять фаховий двотижневий тренінг. Високий рівень організації виробничої практики, магістерського стажування є запорукою практичної підготовки фахівця. Але з точки зору організації практичної підготовки майбутніх спеціалістів ще є великі резерви. Йдеться в першу чергу про визначення на рівні держави переліку підприємств, установ і організацій, що можуть бути залучені як бази проходження практики, на яких варто визначити спеціалістів, які здатні керувати практичною підготовкою майбутніх фахівців. І, мабуть, найголовніше – у ринкових умовах матеріальне стимулювання керівників практик є головною умовою її результативності.

professional disciplines are being developed. These objectives will focus on issues that may arise in the course of practice. A sufficient number of computers in issuing departments can successfully implement these tasks. Successful development of such practical problems largely depends on the competence of scientific and educational groups issuing departments by the efficient cooperation of teachers of professional disciplines with professionals, specialized enterprises, institutions, and organizations.

Preparation of highly skilled professionals largely depends on the level of production, pre-practice, and graduate training. For the purpose of arming students with practical skills and methods for handling statistical reporting and investigation of industrial activity students before the fourth course of practical training have two weeks of professional training. However, it should be noted that high levels of practice in graduate training is the key to the practical training of specialists. But in terms of the practical training of future specialists there is still more work to do. It is primarily a definition by the state list of enterprises, institutions and organizations that may be involved, as the basis of practice. On such bases specialists who are able to manage the practical training of future specialists should be identified. And perhaps this is the most important. In terms of market practice of financial incentives of managers is the main condition for its effectiveness.

In the case of the practical training of future specialists under state order, the main role should belong to government agencies, institutions, and organizations. In the case of TNEU, these are the Ministries of Social Affairs, State Employment Centre. Universities occupy a special role in the practical training of specialists who study under contract. In today's context, in order to the proper organization of students' practice the Training Department coordinates the graduate dean's offices in their search for practice bases. Observations are completed to evaluate pre-practices and graduate training, distance learning especially for students who are not in a specialty who are not employed.

У справі практичної підготовки майбутніх фахівців за державним замовленням основну роль мають відігравати державні відомства, установи й організації. У нашому випадку – це Міністерство соціальної політики, Держаний центр зайнятості. Особлива роль університету в практичній підготовці фахівців, які навчаються на контрактних умовах. З метою належної організації практичної підготовки студентів відділ працевлаштування випускників координує роботу деканатів із пошуку баз практики й організації її проходження. На часі – поліпшення організації виробничої й переддипломної практики та магістерського стажування студентів заочної форми навчання, особливо тих, які працюють не за спеціальністю, або не працевлаштовані.

У сучасних умовах досить актуальною й водночас складною є проблема працевлаштування випускників. Випускники ТНЕУ завоювали собі авторитет, працюючи на різних посадах в органах державної влади, місцевого самоврядування, в приватних структурах різних галузей та сфер національної економіки. Однак, проблема працевлаштування випускників вищої школи вимагає пильної уваги з боку державних органів влади. Сьогодні в масштабах держави не відслідковується рух кадрів вищої кваліфікації, тобто відсутній моніторинг наявності вакансій для випускників вишів. У структурі мігрантів переважають особи, на навчання яких у вищих навчальних закладах держава затратила значні кошти. Про актуальність проблеми працевлаштування свідчить розпорядження Кабінету міністрів України № 17-26р від 27.08.2010 р. "Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів". На наш погляд, це розпорядження варто було б доповнити пунктом: "Зобов'язати центральні й місцеві органи влади і місцевого самоврядування щоквартально звітувати Міністерству соціальної політики про наявність вакантних місць для заміщення їх випускниками вищих навчальних закладів". Наявність таких даних дозволила б Міністерству освіти, науки, молоді і спорту надавати випускникам цільові направлення на роботу, в першу чергу тим, хто навчається за державним замовленням. Адже Міністерство освіти, науки, молоді і спорту України не відслідковує

терство охорони здоров'я щорічно направляє на роботу випускників медичних ВНЗ.

У найближчі роки ситуація з працевлаштуванням випускників вишів ускладниться. Так, у результаті адміністративної реформи буде вивільнено значну кількість державних службовців, які претендуватимуть на вакантні місця і в т.ч. в бюджетних установах і організаціях. Проведення в майбутньому пенсійної реформи загострить ситуацію на ринку праці, оскільки підвищення пенсійного віку для жінок і чоловіків–державних службовців гальмує вивільнення робочих місць як на підприємствах, так і в установах і організаціях.

На наш погляд, розв'язання проблеми працевлаштування випускників університету, які навчаються за спеціальностями "управління персоналом і економіка праці" та "соціальна робота", необхідно починати з кардинальних змін у підходах до формування персоналу районних, міських і обласних управлінь праці і соціального захисту населення, районних, міських і обласних центрів зайнятості населення. Для цього треба переглянути ряд нормативно-правових актів, що регламентують прийом на роботу в більшості бюджетних організаціях. Особливо це стосується конкурсного формування персоналу вищезгаданих установ і організацій. Вже в оголошеннях про конкурс на посади від майбутніх кандидатів вимагається стаж роботи за спеціальністю. Таким чином, для випускників вищих навчальних закладів створюються штучні перешкоди при працевлаштуванні. Разом з тим, персонал багатьох установ і організацій формують із числа осіб без базової освіти. З часом такі особи проходять так звану перепідготовку на короткотермінових курсах у галузевих інститутах підвищення кваліфікації. При подальшій атестації такі особи вже іменуються фахівцями і займають відповідні посади. А випускники вишів, не працевлаштувавшись за фахом, втрачають кваліфікацію.

Значним резервом для працевлаштування випускників спеціальності "управління персоналом і економіка праці" є співпраця з приватними і бізнес структурами, яким необхідні фахівці з кадрових питань, організації праці й заробітної плати. Адміністрація університету, деканат, відділ працевлаштуван-

govern employment in most budget organizations must be reviewed. This is especially true for the competition of the personnel of mentioned above agencies and organizations. Already the announcements about competition for positions state that prospective candidates are required to have experience in the field. Thus, for university graduates artificial barriers to employment are created. Meanwhile, the staffs of many agencies and organizations are filled with persons without basic education. Over time, such persons are enrolled in so-called short-term training courses in industrial training institutes, and thus the continued certification of such persons are referred to specialists and take appropriate positions. But graduates of universities who are not employed can lose their specialty qualifications.

A significant reserve for graduate specialization "Personnel Management and Labor Economics" is a collaboration of private and business entities which require specialists in matters of personnel, organization of work and wages. University administrations, deans, and departments of employment are trying to convince managers of small and medium enterprises to cooperate. SMEs are considered as objects of the employment of TNEU graduates enrolled under contract conditions. Cooperation between TNEU and the private sector could be more effective in cases related to state support of employers, which would encourage them to employ university graduates.

In summarizing the above it should be noted that demographic tendencies in Ternopil region require that state and local authorities pay extraordinary attention to the problems of conservation and development of labor potential.

To reverse the situation in the region, a focus on activities that contribute to reducing mortality, especially in the working age employment and preservation potential is needed. Also the reducing unemployment requires the creating new of new jobs, improving the structure of employment, the reduction of shadow employment, all of

ня намагаються залучити керівників малого і середнього бізнесу до співпраці. Власне малі й середні підприємства розглядаються нами як об'єкти працевлаштування випускників, які навчаються на контрактних умовах. Наша співпраця з приватними структурами могла б бути більш результативною при умові державної підтримки роботодавців, яка б їх заохочувала в працевлаштуванні випускників вищих навчальних закладів.

Отже, тенденції демографічного розвитку Тернопілля вимагають від органів державної влади й місцевого самоврядування значної уваги щодо проблем збереження і розвитку трудового потенціалу. Для покращення демографічної ситуації в області необхідно зосередити увагу на заходах, які сприятимуть зниженню смертності населення, особливо в працездатному віці й збереження трудового потенціалу. Підвищення рівня зайнятості населення області, зниження безробіття вимагають створення нових робочих місць, вдосконалювати структуру зайнятості населення, зниження рівня "тіньової" зайнятості, що в кінцевому рахунку забезпечить ріст рівня життя населення.

Область в останні роки перетворилася в центр підготовки кадрів для національної економіки. Однак ринок праці краю не спроможний використати потенціал усіх випускників вищих навчальних закладів і тому необхідно, виходячи з державних інтересів, вдосконалювати організацію працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, що матиме вагомі економічні, соціальні й демографічні наслідки.

which eventually will provide growth in living standards.

In recent years, the region has become a center for training specialists in the national economy. However, labor market areas are not able to use all university graduates and therefore should be based on state interests in improving the organization of employment for university graduates, which will have significant economic, social, and demographic consequences. The task of university science is to prepare highly skilled professionals, facilitating their employment to ensure augmenting the national wealth of Ukraine.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розвиток міжнародного економічного співробітництва Тернопільської області є складовою основ формування зовнішньополітичного курсу та зовнішньоекономічної політики держави. У цьому контексті питання розширення географії міжрегіональних зв'язків кожної області України з адміністративно – територіальними одиницями іноземних держав, побудованій на багатовекторній основі, є постійно актуальним.

Налагоджені міжнародні відносини забезпечують нові трансформування національних економічних процесів у світову економіку, забезпечуючи конкурентоздатність у зовнішній торгівлі, створюючи підґрунтя для пожвавлення інвестиційних процесів, і, таким чином, виступають одним із найважливіших чинників успішного стратегічного розвитку як країни в цілому, так і окремого її регіону. Тоді розвиток регіональних зовнішніх зв'язків відіграє роль сполучної ланки між місцевою, національною і світовою економіками.

Стратегія соціально-економічного розвитку Тернопільської області визначає її майбутнє саме як важливої загальнодержавної та міжнародної складової економічного співробітництва. При цьому вплив результатів зовнішньоекономічного співробітництва регіону на загальний розвиток території однозначно розцінюється як позитивний, оскільки забезпечує динамічний розвиток виробничих та трудових ресурсів, постійні додаткові надходження до бюджету, створення нових робочих місць, сприяє підвищенню соціальних стандартів для населення. Тому важливим є: забезпечення подальшої участі іноземного капіталу в економічних процесах області; збільшення обсягів експорту товарів та зовнішньоторговельного обороту області; організація спільних виробництв; кооперація; залучення зовнішньої допомоги та коштів європейських структур.

Забезпечення реалізації на території Тернопільської області державної політики у сфері зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності

INTERNATIONAL COOPERATION IN TERNOPIL REGION

The development of international economic cooperation in Ternopil Region is one component of the basis for a path to external foreign relation and to the formation of an external economic state policy. Within this scope, the issue of geographical expansion to form interregional links that include all Ukrainian regions within the administrative-territorial units of foreign states built on a multilevel basis has always been topical.

The establishment of international relations inspires new transformations in the Ukrainian national economy, extending it into the world economy, ensuring competitiveness in external trade, and building a basis for the reactivation of investment processes. Such relations have become most important in the successful, strategic development not only of the country as a whole, but of its separate regions as well. The development of regional external relations links together local, national and world economies.

This strategy of socio-economic development of Ternopil Region will determine its future as an important nationwide and international component of economic cooperation. Herewith the effect of the results of external economic cooperation of the region on general development of the territory is simultaneously estimated as positive, since it provides the dynamic development of industrial and labor resources, constant additional budget earnings, new job creation, and the promotion of an increase in social standards. Therefore, it is most important to provide further shares of foreign capital in economic regional processes, to foster an increase in the export scope and the external trade turnover of the region, to organize common industries, to promote general cooperation, and to attract external assistance and European fund economy involvement.

The implementation of state policy in external relations and external economic activity within the territory of Ternopil Region is

кономічної діяльності здійснює управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації. Серед інших основних завдань управління:

- сприяння активізації зовнішньоекономічних зв'язків, налагодженню іноземного інвестиційного та торговельного співробітництва, створенню на території області підприємств з іноземним капіталом, виходу підприємств області на зовнішній ринок;
- здійснення заходів та сприяння створенню належних умов, спрямованих на розвиток та організацію міжрегіонального, транскордонного співробітництва області;
- сприяння підприємствам, установам та організаціям області в реалізації програм (проектів) зовнішньої допомоги тощо.

У рамках реалізації Стратегії регіонального розвитку Тернопільської області на період до 2015 року управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації визначено такі пріоритетні напрямки:

- поліпшення бізнес-клімату в області та створення сприятливих умов для надходження іноземних інвестицій;
- підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, інтеграція у світовий економічний простір та поглиблення торгово-економічної співпраці, які взаємоузгоджені з положеннями Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", схваленої Комітетом з економічних реформ при Президентові України від 2 червня 2010 року.

Основними напрямками інвестування для Тернопільської області на середньострокову перспективу визначені:

- високотехнологічний промисловий комплекс;
- транспорт і логістика;
- освоєння мінерально-сировинної бази області;
- виробництво нових видів енергії з відновлювальних джерел;

realized through the management of external relations, and the external economic and investment policies of the Ternopil Regional State Administration. Other central management tasks include:

- promoting the activation of external economic relations, adjusting foreign investment and trade cooperation, creating industries with foreign capital on the territory of the region, regional industries access to foreign markets;
- the realization of measures and the promotion of appropriate conditions directed toward the development and organization of interregional and transfrontier regional cooperation;
- the implementation of regional enterprise, institution, and organizational assistance in realizing programs (projects) of external support.

Using the framework of the Strategy of Regional Development of Ternopil Region that will be in effect until 2015, the following priorities have been defined by the Department of External Relations and External Economic and Investment Policy of the Ternopil Regional State Administration:

- the improvement of the business climate in the region and appropriate conditions the creation of appropriate conditions for attracting foreign investment;
- advancing the economic competitiveness of the region, its integration into the world economic environment, a deepening of trade and economic cooperation, which are in line with the provisions in the Program of Economic Reforms for 2010-2014 entitled, "a Prosperous Society, a Competitive Economy, and an Effective State" approved by the Committee of Economic Reforms by the President of Ukraine from 2 June 2010.

The main investment directions for Ternopil Region from a medium-term perspective should include:

- high-tech industrial complexes;
- transport and logistics;
- the development of mineral resources of the region;
- the production of new types of energy from renewable sources;

- розвиток агропромислового комплексу;
- туризм і рекреація;
- інфраструктурні проекти.

За період усіх років незалежності України в економіку Тернопільського краю надійшло 65,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій. Крім цього обсяги кредитних ресурсів від прямих інвесторів-нерезидентів склав 53,0 млн. дол. США. І, таким чином, на початок 2011 року сукупний капітал нерезидентів в економіці області, включаючи прямі інвестиції, склав 118,1 млн. дол. США.

Найбільша частка прямих іноземних інвестицій зосереджена в економіці підприємств області, що виробляють харчові продукти, напої та тютюнові вироби (16,3%); у сфері транспорту та зв'язку (15,8%); у добувній промисловості (15,5%); сільськогосподарської галузі, мисливства, лісового господарства (11,1%); галузі машинобудування (10,4%).

За світовою географічною структурою стосовно інвестування економіки Тернопільської області виділяється Європа: 85% усіх прямих іноземних інвестицій надійшло з країн-членів ЄС.

Основними інвесторами області є: Федеративна Республіка Німеччина, Естонська Республіка, Чеська Республіка, Республіка Польща та Австралія.

За обласним адміністративно-територіальним розподілом вагома частка прямих іноземних інвестицій зосереджена в економіці м. Тернополя – 35%, а також Зборівського (18%), Борщівського (16%) і Тернопільського (9%) районів.

Найбільшими підприємствами в регіоні за обсягами отриманих прямих інвестицій з-за кордону є: ЗАТ "Добра вода", ТОВ "Шредер", ТОВ "Кнауф Гіпс Скала", ТОВ "Волхонтет-Граніт", ТОВ "СЕ Борднетце-Україна".

Загалом господарську діяльність в регіоні здійснює 170 підприємств з іноземним капіталом. Іноземні інвестиції працюють в економіці усіх районів Тернопільської області.

- the development of agribusiness;
- tourism and recreation;
- Infrastructure projects.

Since the advent of Ukrainian Independence, the economy of Ternopil Region has received 65.1million US dollars in direct foreign investments. Additionally, the amount of credit resources from non-resident direct investors equaled 53 million US dollars. Now at the beginning of 2011, non-cumulative capital in the economy of the region including direct investments totals 118.1 million US dollars.

The biggest share of direct foreign investments is concentrated in the economy of enterprises of the region which produce food, beverages, and tobacco (16.3%); transportation and communication (15.8%); the mining industry (15.5%); the agricultural industry; hunting and forestry (11.1%); and the mechanical engineering industry (10.4%).

The countries of the European Union have single themselves out global geographic in the economy of Ternopil Region by providing 85% of all FDI. The main investors in the region are the Federal Republic of Germany, Estonia, Czech Republic, Poland, and Australia. According to the regional administrative-territorial division, a large portion of FDI is concentrated in the economy of Ternopil town (35%), as well as in Zboriv region (18%), in Borshchiv region (16%), and in Ternopil region (9%). The largest companies in the region in terms of foreign direct investments are the Joint-Stock Company "Dobra Voda", "Shreder" Company, "Knauf Hips Skala" Company, "Volhontet Granit" Company, and "SE Bordnetse – Ukraina" Company.

Overall, economic activity in the region includes 170 enterprises with foreign capital, covering all areas of Ternopil Region.

Прямі іноземні інвестиції у районах Тернопільської області
(основні країни-інвестори області у районному розподілі станом на 01.01.2011)

Foreign Direct Investment in the Areas of Ternopil Region
(major donor countries in the region as regional distribution on 01.01.2011)

Підсумки результатів зовнішньоекономічної діяльності Тернопільської області у 2010 році вказують на наявність позитивних тенденцій у порівнянні з 2009 роком. Обсяги зовнішньої торгівлі товарами у 2010 році зросли на 11,0% і склали 341,2 млн. дол. США. При цьому експортні поставки товарів з області зросли на 2,4% до 131,4 млн. дол. США, обсяги імпорту продукції з-за кордону зросли на 17,0% до 209,8 млн. дол. США.

A summary of results of foreign economic activity in Ternopil region for 2010 indicates the presence of positive trends in comparison with 2009. Foreign trade volume in 2010 has increased by 11.0%, and comprises 341.2 million US dollars. Herewith exports of goods of the region have grown to 2.4%, or to 131.4 million US dollars, while the volume of imports from abroad has increased to 17.0%, or to 209.8 million US dollars.

Динаміка зовнішньоторговельного обороту області товарами та їх експорту в 2006–2010 роках, млн. дол. США
(Dynamics of Foreign Trade Area in Goods and Their Export in 2006–2010, mln. U.S. dollars)

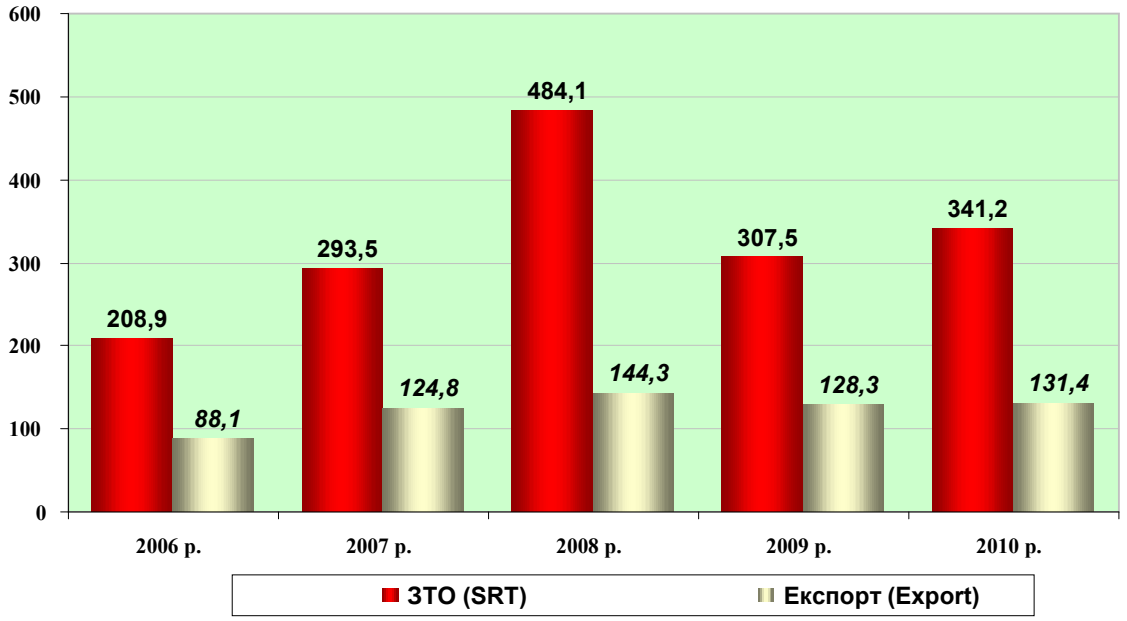

Разом з тим для області залишається актуальним питання подальшої інтеграції місцевих товаровиробників у світовий економічний простір, зокрема у внутрішній ринок європейських країн, країн Співдружності Незалежних Держав, де особливо виділяється російський ринок, а розвиток українсько-російських відносин декларується Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки та забезпечується Програмою довгострокового торгово-економічного співробітництва України з Російською Федерацією як один з етапів (розробка програми – до кінця 2012 року)

However, an important issue remains in the region: how to further integrate local producers in the world economy, particularly into the domestic markets of European countries, and in the Commonwealth of Independent States, where the Russian market dominates. The development of Ukrainian-Russian relations has been outline in the Program of Economic Reforms for the years 2010 to 2014 and is furthermore provided by the long-term trade and economic Program of Cooperation between Ukraine and the Russian Federation as one of the stages

Країни світу – партнери області по експорту у 2010 році
(Member Partners of the Region in the World Exports in 2010)

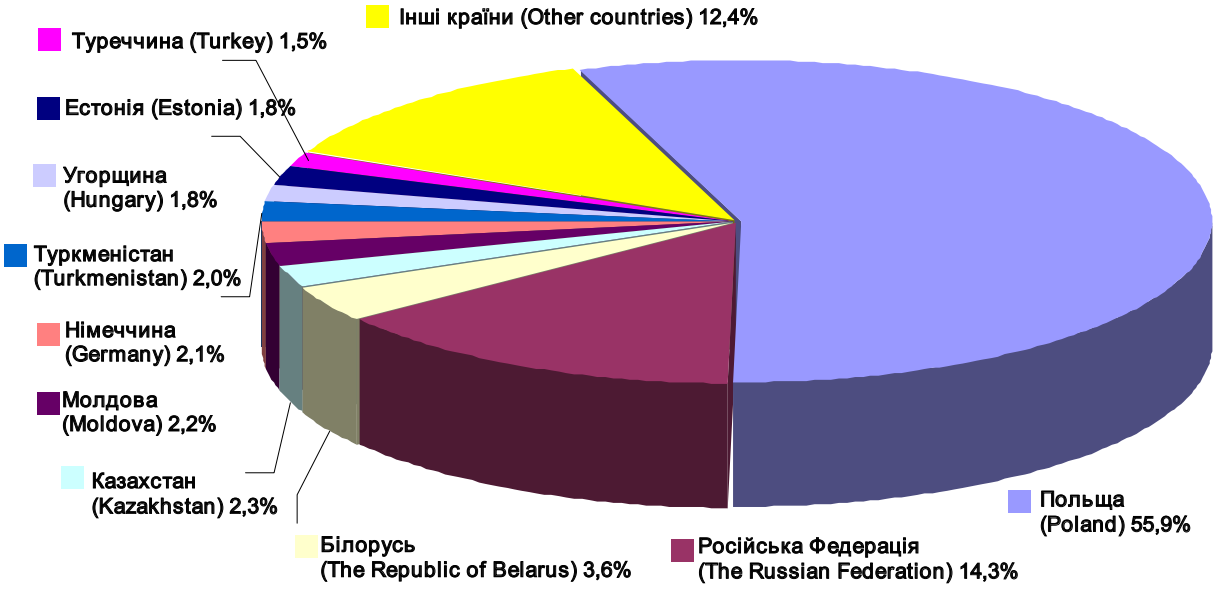

й індикаторів успіху міжнародної інтеграції і співпраці країни.

Перспективними напрямками розвитку торгівлі Тернопільщини розглядаються економічні відносини також з країнами Азії та Африки.

Найбільша питома вага області в експортно-імпортних операціях товарами належить країнам Європи – близько 80%, країнам-учасницям СНД – близько 15%, решта 5% – країнам Азії, Америки та Африки.

Основу структури експорту складає продукція за такими товарними групами: електричні машини і устаткування (49%), меблі (13%), деревина і вироби з деревини (7%), алкогольні і безалкогольні напої та оцет (6%), продукти переробки овочів, плодів (5%).

Основу структури імпорту склала продукція за такими товарними групами: котли, машини, апарати і механічні пристрої (21%), електричні машини і устаткування (17%), полімерні матеріали, пластмаси (13%), наземні транспортні засоби, крім залізничних (6%), чорні метали (4%).

Загалом зовнішню торгівлю товарами у 2010 році область здійснювала зі 110 країнами світу, зокрема експортні операції – з 80 країнами, імпортні товари надходили з 85 країн.

and indicators of success of international integration and cooperation of the country. The development of the program is slated to occur till the end of 2012.

Other promising areas for international trade within Ternopil Region that are being considered are economic relations with countries in Asia and Africa. But still the largest share of export-import transactions of goods in the region belongs to Europe at nearly 80%. Involvemen by CIS countries stands at near 15%, and Asian, American, and African countries share 5% of total input.

The structural basis of export products includes commodities such as: electric machinery and equipment (49%), furniture (13%), wood and wood products (7%), alcohol and soft drinks and vinegar (6%), and vegetable and fruit processing (5%).

Product import includes the following commodities: boilers, machinery, apparatus and mechanical devices (21%); electrical machinery and equipment (17%); polymeric materials, plastics (13%); land vehicles other than railway (6%); and ferrous metals (4%).

In 2010, all foreign trade in the region was carried out by 110 countries, including export transactions from 80 countries. Imports arrived from 85 countries.

Країни світу – партнери області по імпорту у 2010 році
(Member Partners of the Region in the World Imports in 2010)

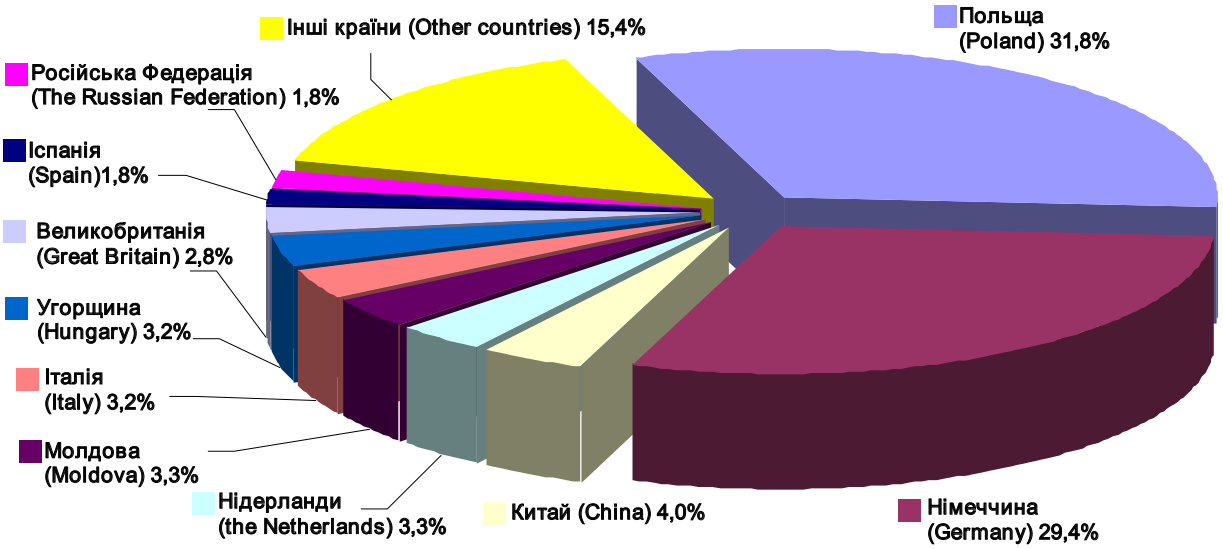

З 2006 року за рішенням ради з питань залучення іноземних інвестицій при обласній державній адміністрації в Тернопільській області запроваджено практику проведення Міжнародних інвестиційних форумів.

У 2007 році в області було проведено виїзне засідання Міжнародного трейд-клубу в Україні.

У квітні поточного, 2011 року в області пройде вже VI Міжнародний інвестицій форум та вдруге за останніх 5 років відбудеться засідання правління Міжнародного трейд-клубу з презентацією інвестиційного потенціалу області, актуальних інвестиційних проектів з метою залучення іноземних інвестицій; відбудеться кооперaційна біржа у форматі B2B – "бізнес до бізнесу".

На виконання Указу Президента України від 1 вересня 2010 року № 892/2010 розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 23 вересня 2010 року № 753 при обласній державній адміністрації утворено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів як консультативно-дорадчий орган для сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку області.

У листопаді 2010 року управління забезпечило встановлення контактів обласної державної адміністрації з Європейською Економічною Палатою торгівлі, комерції та промисловості (EEIG) в Україні

Since 2006, investment forums have been put into practice in accordance with the decision on attracting foreign investments made by the regional state administration of Ternopil region. In 2007, a retreat was held at the International Trade Club in Ukraine.

In April of 2011, the region will host the Sixth Annual International Investment Forum and already for the second time in the five years a meeting of the Board of the International Trade Club will be conducted that will feature a presentation of investment potentials within the region and a discussion of current investment projects to attract foreign investments. The cooperative exchange format B2B or "business to business" will take place as well.

According to the Decree by the President of Ukraine on September 1, 2010 № 892/2010 and by the command of the Head of Regional State Administration on 23 September 2010 № 753, the Regional State Administration Council has established an advisory body comprised of foreign investors to assist in attracting and enhancing the effective use of domestic and foreign investments in regional development.

In November 2010, management in the area initiated a network between regional state administration and the European Eco-

щодо консультування з питань залучення інвестицій у пріоритетні проекти області.

У грудні 2010 року управлінням спільно з Міністерством економіки України та Міністерством аграрної політики України в області було проведено регіональний семінар з питань адаптації та запобігання можливим негативним соціально-економічним наслідкам від членства України в Світовій організації торгівлі. Під час семінару були розглянуті актуальні питання принципів співпраці країн в рамках СОТ, безпосередньо результатів перших двох років членства України в цій організації, потенціалу, проблем і шляхів їх вирішення, а також зовнішньої торгівлі та експортного потенціалу агропромислового комплексу області в контексті членства держави в СОТ.

Управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності обласної державної адміністрації спільно з Тернопільською торгово-промисловою палатою щорічно забезпечується видання каталогу експортних пропозицій суб'єктів господарювання регіону, які розповсюджуються під час міжнародних заходів економічного характеру в Україні та за кордоном, під час зустрічей з потенційними іноземними партнерами, а також поширюються за сприяння Міністерства закордонних справ України, Держзовнішінформу, закордонних дипломатичних установ України та торгово-економічних підрозділів іноземних дипломатичних установ, акредитованих в Україні.

У співпраці з іншими структурними підрозділами обласної та районними державними адміністраціями управлінням щорічно забезпечується видання каталогу об'єктів інвестування, інвестиційних проектів та вільних земельних ділянок для їх реалізації, їх поширення серед потенційних інвесторів.

Упродовж 2011 року в Бережанському та Зборівському районах області очікується реалізація крупних інвестиційних проектів з будівництва потужних свинокомплексів за участю іноземних інвесторів та залученням понад 10 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій.

Ураховуючи результати аналізу міжнародної співпраці Тернопільщини на напрямках зовнішньоекономічної діяльності та міжрегіонального співробітництва за пе-

nomic Chamber of Trade, Commerce and Industry (EEIG) in Ukraine to solicit advice on attracting investments in the priority projects of the region.

In December 2010, the department together with the Ministry of Economy of Ukraine and the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine held a regional workshop on the prevention of negative social and economic consequences that might arise due to Ukraine's membership in the World Trade Organization. During the seminar, current issues related to principles of cooperation in the WTO were considered, as were the direct results of the first two years of Ukraine's membership in this organization. Potential problems and their solutions were, as was foreign trade and the export potential of agricultural areas in the context of state membership in the WTO.

Office of Foreign Economic and Investment Activities of the regional state administration together with Ternopil Chamber of Commerce annual publication directory export offers different entities that are distributed during international economic events in Ukraine and abroad, during meetings with potential foreign partners and distributed with the assistance of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, DZI, foreign diplomatic institutions of Ukraine and trade and economic departments of foreign diplomatic missions accredited in Ukraine.

In collaboration with other departments of regional and district administrations Department provided yearly publication of the catalogue objects of investment, investment projects and vacant land for their implementation, their distribution among potential investors.

In 2011, more than 10 million US dollars worth of investment in going into the construction of pig farms in Berezhany and Zboriv districts.

The results of analyses of international cooperation in areas of Ternopil foreign trade and interregional cooperation for the period to 2009 revealed a need for further deve-

ріод до 2009 року, необхідність забезпечення подальшого їх розвитку та інтеграції у світовий економічний простір управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації було розроблено Програму міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва Тернопільської області на 2009–2013 роки. Програма затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 7 травня 2009 року № 541 та впроваджена до виконання розпорядженнями голови Тернопільської обласної державної адміністрації від 14 вересня 2009 року № 654.

Метою програми є реалізація в області зовнішньополітичного курсу та зовнішньоекономічної політики України в контексті інтеграції у систему світогосподарських зв'язків. Виконання програми забезпечує:

- подальший розвиток і поглиблення торговельно-економічного, науково-технічного та культурного співробітництва області з регіонами іноземних країн;
- інформування суспільства з питань євроінтеграційних прагнень України;
- залучення міжнародних фінансово-кредитних та технічних ресурсів для втілення місцевих проектів у рамках програм прикордонного співробітництва;
- створення сприятливих умов для реалізації інвестиційного потенціалу регіону за участю світового бізнесу, залучення іноземного капіталу у пріоритетні галузі економіки;
- інтеграцію місцевих товаровиробників у систему міжнародного бізнесу в контексті членства України в СОТ, зростання експортного потенціалу області.

Формуванню привабливості області та України в цілому для міжнародного капіталу сприятиме підвищення її інвестиційного іміджу. Ефективність формування у міжнародному просторі сприятливого інформаційного середовища залежить від рівня проведення відповідної інформаційної кампанії. Як свідчить світовий досвід, формування позитивного іміджу території на міжнародному рівні залежить від скоординованих та ефективних дій органів державної влади на всіх рівнях. А найбільш прийнятним та раціональним способом досягнення поставле-

lopment and integration into world-economy controlled foreign relations, and foreign investment. In answer to this need, the state administration of Ternopil region has developed a Program of Economic and Interregional Cooperation in Ternopil region for a period of 2009 to 2013. The program has been approved by the decision of Ternopil Regional Council dated May 7, 2009 № 541 and by the chairman of the Ternopil Regional State Administration on September 14, 2009 № 654.

The Program's goal is to extend the foreign and external economic policy of Ukraine the context integration into the system of world economic relations. This program will provide for:

- the further development and deepening of trade and economic, scientific, and cultural cooperation of the region with foreign countries;
- informing society on the issues of European aspirations of Ukraine;
- the involvement of international financial-credit and technical resources to integrate local projects into the framework of the Border Cooperation;
- creating favorable conditions for the realization of investment potential of the region with the help of the global business, thus attracting foreign capital in priority sectors of economy;
- the integration of local producers into the international business system contextualized by Ukraine's WTO membership.

The formation of attractiveness of the region in particular and Ukraine in general for international capital will contribute to its increase of investment image. The effective formation of favorable information environment in the international arena depends on the level of relevant information campaign.

As shown by international experience, creating a positive image of the territory at the international level depends on the coordinated and effective actions by public authorities at all levels. The most reasonable and rational method for achieving this goal is to form an appropriate target program with measures for operations.

ної мети є розроблення відповідної цільової програми та реалізація її заходів.

Виходячи з цього та керуючись постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року № 554 "Про затвердження Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року" управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації у червні-липні 2009 року було розроблено Обласну програму формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року. Програма затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 26 листопада 2009 року № 815 та впроваджена до виконання розпорядженнями голови Тернопільської обласної державної адміністрації від 30 грудня 2009 року № 983.

Функціонування інформаційного ринку в аспекті реалізації заходів обласної програми розглядається як один із визначальних чинників утвердження міжнародного авторитету області, в тому числі як адміністративно-територіальної складової України, в політичній, економічній, культурній та туристичній сферах. Основними завданнями програми є:

- підтримка інформаційної діяльності центральних органів виконавчої влади у формуванні позитивного іміджу України на світовій арені та зокрема області як її адміністративно-територіальної одиниці;
- проведення інформаційної кампанії іміджевого характеру на регіональному рівні;
- широкомасштабне представлення економічних здобутків області на міжнародній арені;
- формування міжнародного іміджу області як регіону України з високим рівнем розвитку трудових ресурсів та багатою культурно – історичною спадщиною;
- пропагування та популяризація області як привабливого регіону України для міжнародного туризму.

Тернопільська область – інвестиційно привабливий регіон з достатньо великим економічним потенціалом, вигідним географічним розташуванням, високим рівнем розвитку трудових ресурсів, чистим навколишнім середовищем, унікальним

The above-stated would receive its guidance from the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 3, 2009 № 554 "On the Approval of the State Program for Creating a Positive International Image of Ukraine till 2011." Additionally, in June and July 2009, the Department of Foreign Relations, External Economic Investment and Foreign Activity of Ternopil Regional State Administration have developed a regional program of positive international image of Ukraine that will be in effect until 2011. This program was approved by the decision of the Ternopil Regional Council of 26 November 2009 № 815 and introduced to the performance by the chairman of Ternopil Regional State Administration on December 30, 2009 № 983.

The functioning of the information market in terms of measures of the regional program is regarded as one of the determining factors for strengthening the international authority of the region, including both administrative and territorial components of Ukraine in political, economic, cultural, and tourism spheres. The main objectives of the program are:

- the providing of information support by central executive authorities to create a positive image of Ukraine in the world and the region in particular as its administrative and territorial unit;
- the conducting of an information campaign of image nature at the regional level;
- wide-field representation of economic achievements of the district in the international arena;
- creating an international image of the region as the region of Ukraine with high levels of human resources and rich cultural - historical heritage; and
- the promotion and popularization of the region as an attractive Ukrainian region for international tourism.

Ternopil region possesses a sufficiently large economic potential and boasts an advantageous geographical location, with a high level of human resources, clean environment, it harbors unique tourism and

туристично-рекреаційним та значним природо-ресурсним потенціалами.

Постійна підтримка налагоджених стосунків в інвестиційному та торговельному співробітництві, їх постійна активізація в області – переконливі приклади прихильності, відкритості та прозорості місцевої влади в діях, спрямованих на стимулювання іноземних партнерів інвестувати в економіку Тернопільської області.

Динаміка розвитку сучасних міжнародних відносин характеризується інтенсивними інтеграційними процесами, серед яких важлива роль відводиться міжрегіональному співробітництву, яке розвивається не лише в сфері зовнішньоекономічних відносин, а й у всіх аспектах життя – культурному, науково-освітньому, екологічному і всі вони стають предметом співпраці згідно укладених угод.

Для регіонів України процеси міжрегіональної інтеграції нові, і необхідний певний час, щоб активізувати участь регіонів у міжрегіональному співробітництві з метою стимулювання економічної співпраці, ефективного використання природно-ресурсного потенціалу території, підвищення доходів населення.

Міжнародно-регіональне співробітництво здійснюється в урядово-регіональному і регіонально-локальному напрямках. У першому випадку опирається на міждержавні угоди. У другому – на особисті контакти партнерів, що зумовлені господарськими потребами, співпрацею в галузі культури та науки. Перетворити спонтанні контакти у систему стійких економічних зв'язків, сприяти реалізації спільних науково-технічних та культурних проектів повинна угода про міжрегіональне співробітництво.

Укладення угоди створює політико-правові та організаційно-економічні умови, в яких діють суб'єкти регіональної господарської системи.

У цьому контексті обласною державною адміністрацією укладено низку двосторонніх угод про соціально-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво області з адміністративно-територіальними одиницями іноземних держав.

Так, станом на 1 березня 2011 року, підписано наступні угоди: про співпрацю з провінцією Донг Най С.Р. В'єтнам (від 29 травня

recreation possibilities, and it has an abundance of natural resources.

Preexisting relationships in investment and trade cooperation provide persuasive examples of commitment, openness, and transparency by local authorities in activities aimed at encouraging foreign partners to invest in the economy of Ternopil Region.

The dynamic development of contemporary international relations is characterized by intensive integration processes, among which an important role is given to the interregional cooperation that is being developed not only in the sphere of external relations, but in all aspects of life: cultural, scientific, educational, and environmental. All these aspects have become subjects of cooperation according to concluded agreements.

For the regions of Ukraine, the process of interregional integration is new and some time is needed to develop their participation in efforts of interregional cooperation, to promote economic cooperation, to enhance the efficient use of natural resources in the territory, and to increase the income of the population.

International and regional cooperation occurs on both governmental-regional and regional-local levels. On the first level, cooperation is based on intergovernmental agreements. On the second level, cooperation stems from personal contact with partners and is inspired by economic need in terms of both culture and science. Ideally, agreements on regional cooperation should transform the nature of spontaneous contacts in the system of stable economic relations and promote common scientific, technical, and cultural projects.

Concluding agreements create political, legal, organizational and economic conditions in which the subjects of regional economic system can act successfully.

In hopes of supporting this, the Regional State Administration has signed a number of bilateral agreements on social, economic, scientific, technical, and cultural cooperation within the field of administrative-territorial units of foreign states.

2001 року), з адміністрацією Нижньогородської області Російської Федерації (20 червня 2001 року), повітовою радою Ботошанського повіту Румунії (28 травня 2003 року), Брестським обласним виконавчим комітетом Республіки Білорусь (6 жовтня 2008 року) та Підкарпатським воєводством Республіки Польща (15 травня 2009 року). Борщівською районною державною адміністрацією укладено угоду з Шилальським муніципалітетом Республіки Литва (24 вересня 2009 року). Оскільки угода створює лише рамкові умови для співпраці, на додаток до кожної угоди розроблено також план конкретних заходів на 2011–2012 рр.

Угода, підписана у 2007 році з Тауразьким повітом Литовської Республіки втратила чинність у зв'язку із завершенням у Литві адміністративної реформи. Але не дивлячись на це, співпраця між двома регіонами вийшла на якісно новий рівень. Створено Тернопільську обласну громадську організацію "Тернопільське товариство дружніх зв'язків "Таураге" та Тауразьке Товариство друзів Тернополя (Литва). Наступним кроком в розвитку стосунків між регіонами буде підписання Меморандуму про співробітництво між цими громадськими організаціями та плану спільних заходів в рамках співпраці Товариств на 2011–2012 роки.

Враховуючи те, що міжнародно-регіональне співробітництво є важливим та ефективним чинником економічного розвитку, впродовж 2010 року тривала робота щодо розширення географії співробітництва області з регіонами іноземних держав.

Досить динамічно розвивається співпраця з наступними регіонами іноземних держав:

- Польщі – Підкарпатським, Великопольським, та Вармінсько-Мазурським воєводствами;
- Російської Федерації – Пензенською, Смоленською, Тюменською, Самарською областями та Краснодарським краєм;
- Автономним краєм Воєводина Республіки Сербія.

Співпраця між Тернопільською областю та Підкарпатським воєводством РП набуває особливої ваги у контексті при-

On March 1, 2011, the following agreements were signed: on cooperation with Dong Nai Province, SR Vietnam (29 May 2001); with the administration of Nizhny Novgorod Region in the Russian Federation (20 June 2001); with Botoshansk County Council of Romania (28 May 2003); with the Brest Regional Executive Committee of the Republic of Belarus (6 October 2008); and with the Subcarpathian Voivodship of Poland (May 15, 2009). Borshchiv district administrations have also concluded an agreement with the Shylalsk Municipality of the Republic of Lithuania (24 September 2009). These agreements create only frameworks for cooperation. With additions to each transaction, there has been developed specific action plans for 2011 and 2012.

An agreement signed in 2007 with Taurazk County in the Republic of Lithuania has become invalid due to administrative reform in Lithuania. But despite this, the cooperation between the two regions has entered into a qualitatively new stage. Ternopil regional public organizations have been organized and are entitled "The Ternopil Fellowship of Friendly Relations" "Taurahe" and "TheTaurazk Companionship of Ternopil Friends to Lithuania." The next step in the development of relations between these regions will be marked by the signing of a memorandum of cooperation between these community organizations, as well as the signing of a plan of joint activities of cooperation of the associations for 2011 and 2012.

As international and regional cooperation are important factors for economic development, during 2010 the effort has been made to expand the geography of cooperation of the region with the regions of these foreign countries:

- Poland, namely with Subcarpathian, Greater Poland, Warmia-Mazury Voivodships;
- Russia, specifically with Penza, Smolensk, Tyumen, Samara Region and the Krasnodar region;
- The Autonomous Province of Vojvodina in Serbia.

єднання Тернопільської області до Програми Транскордонного Співробітництва Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства "Польща-Білорусь-Україна 2007–2013" – і Тернопільська область і Підкарпатське воєводство входять в територію дії вищезазначеної програми. Досвід Польщі у залученні коштів Європейського Союзу та реалізації великих і малих проектів приведе до збільшення їх кількості та покращення якості співпраці.

Відповідно до доручення голови обласної державної адміністрації від 4 вересня 2009 року № 91 та з метою реалізації положень вищезазначеної Угоди утворено робочу групу з питань координації діяльності між обласною державною адміністрацією та Підкарпатським воєводством. Згідно даного доручення члени робочої групи здійснюють розробку та узгодження з польською стороною проекту плану заходів міжрегіонального співробітництва на 2011 рік.

Досить активно співпрацює область також із Великопольським воєводством Республіки Польща.

Завдячуючи налагодженій протягом 2008–2010 років міжрегіональній співпраці, облдержадміністрація, на запрошення маршалка, виступила партнером по проекту "Підтримка інституцій оточення бізнесу Тернопільської області" в рамках програми Міністерства закордонних справ Польщі "Допомога Польщі 2011". Країни Євросоюзу, зокрема Польща – невичерпне джерело досвіду функціонування ринкової соціально орієнтованої економіки та державного регулювання економічних процесів. Очевидно, що саме тут ми можемо отримати знання щодо розвитку, підтримки малого та середнього бізнесу.

Проект розрахований на 2011 рік. Вже на початку квітня 2011 року розпочнеться перший етап реалізації проектних заходів.

З метою обговорення можливих шляхів побудови двостороннього партнерства, пожвавлення інвестиційного та торговельного співробітництва керівництву Великопольського воєводства надіслано запрошення стосовно участі у VI Міжнародному інвестиційному форумі та засіданні Міжнародного трейд-клубу в Україні, що відбудуться 28–29 квітня 2011 року в м. Тер-

The cooperative agreement between Ternopil Region and the Subcarpathian Voivodship is especially significant in the context of accession of Ternopil region to "The Programme of the Cross–Border Cooperation of European Neighbourhoods and the Partnership Instrument Poland-Belarus-Ukraine for the years 2007 to 2013." Now Ternopil and the Subcarpathian Voivodship have been included into the territory of action for the proposed programs. Poland's experience in attracting European Union funds and implementating large and small projects will lead to improvements in the numbers and quality of cooperative efforts.

A working group has been established on the issues of coordinated activity between the regional state administration and the Subcarpathian Voivodship according to the instructions of the Head of Regional State Administration of 4th of September 2009 № 91, with the aim of providing provisions to the aforementioned agreement. Under this commission, the members fo the working group the working group members are working with Poland to develop and coordinate an action plan for regional cooperation.

Ternopil Region cooperates with the the provinces of Greater Poland quite effectively as well.

Thanks to the establishment of the "Interregional Cooperation of 2008 to 2010," the Marshall of Greater Poland, a partner in this project, has invited the Regional State Administration and its project, "Support for the Business-Environment Institutions of Ternopil Region" to join "The Framework of the Ministry of Foreign Affairs of Poland Program," and Polish Assistance 2011." Poland as a member of the European Union supplies an inexhaustible source of experience in the functioning of markets, socially-oriented economies and government regulation of economic processes. It is here where the region of Ternopil can gain knowledge on the development and support of small- and medium-sized businesses.

The project is planned for 2011. At the beginning of April 2011 the first phase of the project activities will start.

нополі. В рамках Форуму передбачається підписання рамкової угоди з Великопольським воєводством Республіки Польща.

З метою налагодження взаємовигідного та конструктивного торгово-економічного, науково-технічного та культурного співробітництва Маршалку Варміно-Мазурського воєводства Республіки Польща було надіслано листа з пропозицією розробити та узгодити спільний план заходів на найближчі роки з метою активізації дієвого міжрегіонального партнерства. Окрім того, Тернопільська облдержадміністрація висловила зацікавленість в реалізації програми співробітництва "Європейська мережа регіональної кулінарної спадщини", а саме в сфері покращення продуктів харчування шляхом використання натуральної місцевої сировини без штучних домішок.

На запрошення директора бюро якості та регіональних позначень уряду Маршалка Вармінсько-Мазурського воєводства Ігора Хутнікевича від 10 грудня 2010 року та з метою започаткування співпраці в рамках програми "Європейська мережа кулінарної спадщини", презентації програми "Покращення якості кулінарних та готельних послуг у Вармінсько-Мазурському воєводстві на період 2004–2013 рр." представники Тернопільської області у складі делегації представників Івано-Франківської, Львівської та Рівненської областей України 26–29 грудня 2010 року перебували у Вармінсько-Мазурському воєводстві РП.

В результаті проведених зустрічей досвід Вармінсько-Мазурського воєводства з розбудови мережі регіональної кулінарної спадщини та модернізація професійної освіти отримав позитивну оцінку. Українська сторона відзначила також значний потенціал програми Європейської мережі регіональної кулінарної спадщини та дійшла висновку стосовно необхідності налагодження співпраці професійно-технічних закладів представлених регіонів з польськими об'єднаннями шкіл, надання сприяння та підтримки в освоєнні модульної системи викладання, впровадження в практику результатів місцевих шкіл, зарубіжного досвіду та формування в перспективі мережі в області.

Reciprocally, the authorities of the Greater Poland Voivodship authority has been sent an invitation to participate in the Sixth International Investment Forum and the International Trade Club Meeting in Ukraine to be held on 28 and 29 April 2011 in Ternopil in order to discuss possible ways of building bilateral partnerships, investment stimuli, and trade cooperation. The Forum will provide a framework agreement to be signed with the Greater Poland Voivodeship.

In order to develop constructive and mutually beneficial cooperation in the areas of trade, economic, scientific, a letter has been sent to Igor Hutnikevych, the Marshall of Warmia-Mazury Voivodship, with a proposal for forming and agreeing to a joint action plan for the coming years to enhance an effective regional partnership. In addition, the Regional State Administration has expressed an interest in the cooperative program, "European Network of Regional Culinary Heritage," namely in the field of food improvement by using local natural materials without artificial additives.

On 10 December 2010, the Director of the Quality and Regional Government sent an invitation to Hutnikevych with the aim of initiating cooperation within the framework of "The European Network of Culinary Heritage Program," the main activity of which was a presentation on "Improving the Quality of Culinary and Hotel Services in the Warmia-Mazury Voivodship for the Years 2004 to 2013." Representatives of Ternopil Region joined a delegation of representatives from the Ivano-Frankivsk, Lviv, and Rivne Regions of Ukraine visited Warmia-Mazury Voivodship from 26 to 29 December 2010.

As a result of these meetings, Warmia-Mazury Voivodship shared its experience with building networks related to regional culinary heritage and the modernization of vocational education, and the effort was positively assessed. The Ukrainian side also stressed the significant potential application of the European network of regional culinary heritage and concluded that the need for cooperation between the vocational schools of Ternopil Region and the Polish Associa-

Пензенська область Російської Федерації

Налагодженню міжрегіонального співробітництва із Пензенською областю передував етап вже існуючих давніх (з 1974 р.) побратимських стосунків між містами Тернополем та Пензою.

У рамках жовтневого візиту пензенських делегатів у Тернопільську область було підписано протокол намірів про налагодження співробітництва між двома областями, головною метою якого є сприяння взаємному розвиткові торгівлі, виробничого, інвестиційного та інших видів економічного співробітництва, науково-технічного та культурного, створенню спільних підприємств та надання підтримки двосторонній співпраці.

Також, досягнуто домовленостей з ОСП "Ватра" щодо постачання партії освітлювальної продукції для теплиць. Крім того з ОСП "Бровар" (виробництво живого непастеризованого пива) обговорювалось питання створення аналогічного спільного виробництва на території Пензенської області. Сферами подальшої співпраці також визначено сільське господарство та переробку.

Автономний край Воєводина Республіки Сербія

На сьогоднішній день співпраця з цим регіоном розвивається поки що тільки у гуманітарному напрямку, який теж є важливою основою партнерства. Починаючи з жовтня 2007 року, коли делегація Тернопільської області вперше взяла участь у святкуванні 100-ї річниці заснування українського товариства "Просвіта" на території колишньої Югославії, вже третій рік поспіль Тернопільщина презентує регіон на фестивалі української культури "Калина". В ході першого візиту підписано Меморандум про співпрацю між обласною державною адміністрацією, обласною радою та Національною радою української національної меншини Сербії (НРУНМ).

Але вже тепер помітні ініціативи у здійсненні реальних, дієвих проектів у міжрегіональній співпраці. Делегація АК Воєводини РС візьме участь у Форумі цього року, на якому очікується урочисте підписання угоди про співпрацю.

tion of Schools to promote and support the development of a modular system of teaching, implementing knowledge results of local schools, to gain foreign experience, and to give perspective to the forming of networks in the region.

The Penza Region of the Russian Federation

The establishment of an interregional cooperation between the Regions of Ternopil and Penza builds on existing fraternal relations between the cities that date back to 1974.

In October 2010, Penza delegates visited Ternopil Region and a protocol was signed that established cooperation between the two regions with objectives of promoting mutual development in trade, production, investment, and the exploration of other types of economic cooperation, scientific and cultural advancement, the building of joint ventures, and to support bilateral cooperation.

These agreements concluded with the formation of the joint venture, "Vatra," which focuses on the supply of lighting for greenhouses. In addition, the joint venture "Brovar, which deals with the production of unpasteurized beer, was discussed. Other areas identified as having possibilities for further cooperation include agriculture and processing.

The Autonomous Province of Vojvodina in Serbia

Currently, cooperative ventures with this region in Serbia have to do with humanitarianism, an important basis of partnership. In October 2007, a delegation from Ternopil Region took part in the celebration of the centennial anniversary of the Serbian association "Prosvita" in the former territory of Yugoslavia. And officials from Vojvodina Region were present at the festival of Ukrainian culture, "Kalyna," for the third consecutive year. During the first visit to Serbia, a memorandum of cooperation was signed between the Regional State Administration and the Regional and National Councils of the Ukrainian minority in Serbia.

Починаючи з 2005 року обласна державна адміністрація є організатором Міжнародного інвестиційного форуму у Тернополі, до участі в якому запрошуються делегації регіонів країн-партнерів і потенційних партнерів міжрегіонального співробітництва області та представники іноземних дипломатичних установ та міжнародних організацій, акредитованих в Україні. Метою проведення форуму є широке представлення інвестиційних можливостей Тернопільщини, формування позитивного міжнародного іміджу області та підвищення рівня її інвестиційної привабливості, створення умов для збільшення надходжень інвестиційних ресурсів в економіку регіону.

Наступний, VI Міжнародний інвестиційний форум проводитиметься 28–29 квітня 2011 року в м. Тернополі на базі Тернопільського національного економічного університету. В рамках форуму заплановано проведення засідання Міжнародного трейд-клубу в Україні, кооперaційної біржі у форматі B2B (бізнес до бізнесу), що сприятиме обміну конкретними пропозиціями для налагодження нових бізнес-контактів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Все це сприяє інтеграції економіки нашого краю в систему міжнародних економічних зв'язків, створенню сприятливих умов для ширшого залучення іноземних інвестицій. Особливо перспективним є сьогодні співробітництво з зарубіжними партнерами в таких галузях, як сільське господарство, машинобудування, легка промисловість, транспорт.

Досягнуті домовленості реалізовуються у процесах активізації створення спільних підприємств, налагодження співпраці з підприємницькими структурами країн-партнерів з метою постачання продукції на постійній основі, активізації міжуніверситетських контактів на всіх рівнях, реалізація спільних наукових проектів у рамках наукових програм, проведення фестивалів мистецтва, днів культури тощо.

Відповідно до досягнутих домовленостей плануються до реалізації чи уже реалізовуються наступні заходи:

- направлення на навчання в область іноземних студентів та створення в іноземних вищих учбових закладах курсів з вивчення української мови;

Already visible initiatives are underway, as well as effective projects in interregional cooperation. A delegation from Vojvodina in Serbia will take part in the Forum of this year, in which the ceremonial signing of a cooperation agreement is expected.

Since 2005, the Regional State Administration has been an organizer of the International Investment Forum in Ternopil, in which regional delegations from partner countries, potential partners of interregional cooperation within the region, representatives of foreign diplomatic missions, and international organizations accredited in Ukraine have been invited to participate. The goal of the Forum is a broad representation of investment opportunities in Ternopil Region, creating a positive international image of the region to improve its investment attractiveness, and to create conditions for increasing revenues from investment resources to the regional economy.

The Sixth Annual International Investment Forum will be held on 28 and 29 April 2011 at Ternopil National Economic University. This forum will provide the stage for a meeting of the International Trade Club in Ukraine, and cooperative exchanges in the format of B2B (Business to Business) to facilitate the exchange of specific proposals for establishing new business contacts in foreign economic activities.

These events contribute to the successful integration of Ternopil Region into international economic relations, and create favorable conditions for greater foreign investment. Today there is are particularly promising cooperations with foreign partners in areas such as agriculture, machinery, light industry, and transport.

Agreements have been reached for the intensification of joint ventures, the established cooperation with business community of partners to supply products on a regular basis, the activation of inter-university contacts at all levels, realization of joint research projects across scientific programs, the holding of art festivals, and the holding of days of culture.

● створення спільних підприємств по виробництву меблів і переробці сільськогосподарської продукції;

● забезпечення учнів українських шкіл закордоном достатньою кількістю підручників та іншої друкованої літератури українською мовою;

● налагодження співпраці з підприємницькими структурами іноземних регіонів у сфері туризму, агропромисловому секторі економіки та виготовленні меблевої продукції;

● опрацювання можливостей експорту продукції українських промислових та сільськогосподарських підприємств;

● проведення фестивалів українського та іноземного мистецтва, днів культури;

● організація для туристичних фірм і представників засобів масової інформації рекламно-ознайомлювальних турів Тернопільською областю з метою залучення інвестицій і популяризації туристичного потенціалу;

● активізація міжуніверситетських контактів на всіх рівнях та реалізація спільних наукових проектів у рамках міжнародних наукових програм;

● будівництво спільно з іноземними партнерами на території Тернопільської області цементного заводу, готелю;

● створення спільних підприємств у молочній та деревообробній галузі.

Важливим підґрунтям для розширення географії міжнародно-регіонального співробітництва є співпраця з Економічними підрозділами дипломатичних чи консульських представництв, акредитованих в Україні, представництвами Європейських Економічних Палат Торгівлі, Комерції та Промисловості в Україні, які надають активну допомогу у пошуку партнерів, розвитку та впровадженні нових технологій, обміні товарами та послугами, формуванні бази даних інвестиційних програм для залучення міжнародних інвестицій в українську економіку.

Систематичними стали також зустрічі керівництва обласної державної адміністрації, обласної ради з представниками іноземних посольств, акредитованих в Україні. Тільки впродовж 2010 року такі зустрічі проведено з послами Фінляндії,

According to these agreements, the following measures are being planned or are already in motion:

● the training of foreign students in Ternopil Region and the creation of courses in the Ukrainian language in foreign universities;

● the building of joint ventures for the production of furniture and for agroprocessing;

● the providing of pupils in Ukrainian schools abroad with sufficient textbooks and other printed literature in Ukrainian;

● cooperation with foreign business entities regions in tourism, the agroindustrial sector, and the manufacturing furniture products;

● the processing of export opportunities for Ukrainian industrial and agricultural enterprises;

● the organization of festivals that feature both Ukrainian and foreign art and culture;

● the organization of advertising and study tours in Ternopil Region for travel agencies and the media to attract investments and promote tourism potential;

● the intensification of inter-university contacts at all levels and the implementation of joint research projects in international scientific programs;

● the construction of a hotel and cement factory in Ternopil region to be completed with foreign partners;

● the building joint ventures in dairy and wood industry.

An important foundation for the expansion of geography of international regional cooperation is collaborations between economic departments of diplomatic and consular missions in Ukraine, the European Economic Chamber of Trade, Commerce and Industry of Ukraine, and organizations providing active assistance in finding partners, in developing and implementing new technologies, in exchanging goods and services, and in creating a database of investment programs to attract international investment to Ukrainian economy.

Франції, Королівства Великобританії та Швеції, Австрії, Аргентини.

Однак з метою налагодження тривалих і ефективних зв'язків із адміністративно-територіальними одиницями іноземних держав, розширення географії співробітництва та за результатами аналізу двосторонніх угод про співпрацю пропонується прийняття наступних рекомендацій:

- для розвитку повноцінної співпраці між регіонами велике значення має інформаційне забезпечення, і не лише для розвитку підприємницької діяльності, а й для проведення різноманітних наукових досліджень, тому необхідно на постійні основі проводити контактно-кооперацийні біржі, конференції та семінари між представниками ділових кіл Тернопільської області та регіонів іноземних держав;
- розміщувати на офіційному сайті обласної державної адміністрації комерційні пропозиції та інвестиційні проекти регіонів-партнерів;
- організовувати участь підприємств області у виставках-ярмарках, інвестиційних форумах потенційних регіонів-партнерів;
- створити банк даних економічних, комерційних, соціальних, екологічних та інших умов, необхідних для діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності області;
- розробляти щорічні плани заходів у рамках дії уже укладених угод;
- сприяти налагодженню прямих зв'язків між навчальними закладами для стажування студентів та створенню спільних науково-дослідних проектів;
- сприяти участі представників регіонів-партнерів в культурних заходах, що проводяться на території області за наступними напрямками: фестивальний рух, музейно-виставкова діяльність, гастрольно-концертна діяльність;

Говорячи про міжрегіональне співробітництво не можна не згадати й про таку специфічну його форму як транскордонне співробітництво, яке сьогодні є важливим інструментом пропагування співробітництва сусідніх регіонів на наднаціональному рівні, спрямоване на передачу і обмін інформацією, знаннями і відповідним досвідом. Основна роль транскордонного співробітництва визначається можливістю

Systematic meetings have been organized by the leaders of regional state administrations, with regional councils, and with representatives from foreign embassies in Ukraine. During 2010, meetings were held with the ambassadors of Finland, Great Britain, Sweden, Austria, and Argentina. However, to establish lasting and effective ties with the administrative-territorial units of these foreign states, the following recommendations are offered:

- To develop comprehensive cooperation between regions, information provision is very important not only for business activities, but for conducting scientific research, so contact-cooperation exchanges, conferences, and seminars between representatives of the business circles of Ternopil region and districts of foreign states are needed on a regular basis;
- to place commercial proposals and investment projects of regional partners on the official website of the Regional State Administration;
- to organize the participation of regional enterprises in trade fairs and the investment forums of potential partner regions;
- to create a database of economic, commercial, social, environmental and other conditions necessary for activities in the field of foreign economic activity;
- to develop annual plans for measurement within a framework of the signed agreements;
- to facilitate direct contacts among schools for student internships and to establish joint research projects; and
- to promote the participation of representatives from partner regions in cultural events held in the region such as festival movements, museum exhibitions, tours, and concerts.

Cross-border cooperation which is an important tool for promoting cooperation between neighboring regions at the supranational level, for transferring and exchanging information, and for trading knowledge and relevant experience. The purpose of cross-border cooperations is to accelerate alignments in the quality of life for people living

прискорення процесів вирівнювання якості життя населення прикордонних територій, досягнення вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон. Транскордонне співробітництво чітко означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність кордону між співпрацюючими територіями.

Зважаючи на наближеність Тернопільської області до кордону з ЄС, основними країнами саме транскордонного співробітництва для області є Польща та Румунія. Зокрема, в рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства на 2007–2013 роки Тернопільська область отримала можливість брати участь у нових програмах транскордонного співробітництва (ППС) "Україна-Польща-Білорусь" та "Україна-Румунія-Молдова" (2007–2013) і входить в територію дії цих програм в статусі додаткового регіону, що в свою чергу дозволяє брати участь виключно у м'яких (не інвестиційних, що стосуються розбудови прикордонної інфраструктури) проектах. Індикативний бюджет ППС "Україна – Польща – Білорусь" складає 186,201 млн. євро, а ППС "Україна – Румунія – Республіка Молдова" – 126,718 млн. євро.

Серед пріоритетів та напрямів нової політики ЄС, визначено "новий підхід щодо співпраці з країнами-сусідами і така співпраця не може обмежуватися лише прикордонним регіоном". (Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту "Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами" (11.03.2003). Тому для участі у програмах, крім головних регіонів було відібрано кілька областей, розташування яких проходить не вздовж кордону ЄС.

М'які проекти – це проведення спільних досліджень, семінарів, тренінгів, фестивалів, створення пунктів/центрів/бюро транскордонного співробітництва та дії, спрямовані на пошук потенційних партнерів; організація транскордонних заходів, таких як торгівельні ярмарки, спортивні заходи, концерти, творчі майстерні, форуми та семінари. Сприяння впровадженню спільних дій, направлених на підтримку традиційної культури регіонів-партнерів;

in border areas through the free movement of goods, people, and capital across the borders. Cross-border cooperation indicates collaboration between adjacent areas of neighboring states.

Ternopil Region lies close to the borders of Poland and Romania, and cross-border cooperations are in existence between the region and these countries of the European Union. Because of the European Neighbourhood and Partnership Instrument of 2007 to 2013, Ternopil Region received the opportunity to participate in two new programs of cross-border cooperation called "Ukraine-Poland-Belarus" and "Ukraine-Romania-Moldova". In the territory of action of these programs, Ternopil enjoys the status of an additional region, which in turn can participate only in soft (non-investment related to development of border infrastructure) projects. Indicative budgets for Ukraine – Poland – Belarus is 186.201 million euros and Ukraine – Romania – Moldova – has a budget of 126.718 million euros.

However, the policy of the European Union, "New Approaches to Cooperation with Neighboring Countries" states that such cooperation cannot be confined to border regions. (Notifications of European Commission for the Council and European Parliament entitled" Wider Europe and the Neighboring Countries" and "A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours" (11.03.2003).) In accordance with this policy, several areas that are not along borderstates were chosen to participate in these programs.

Soft projects involve the organizing of joint research, seminars, workshops, festivals, the creation of centers and offices, cross-border cooperative activities aimed at finding potential partners, organization of cross-border trade fairs, sporting events, concerts, workshops, forums, and seminars. The promotion of joint actions designed to support the traditional culture of the regions-partner collaborations include visits, the exchange of experience among local authorities and non-governmental organizations, support for joint research,

співпраця, візити, обмін досвідом органів місцевої влади, недержавних організацій. Підтримка спільних досліджень, розвиток та трансфер (передача) технологій.

Вважається, що це новий для області досвід участі у програмах Європейського Союзу. До цього участь навчальних закладів та громадських організації регіону у різних програмах Європейського Союзу відбувалась епізодично. Особливістю нових програм є те, що вони сприятимуть транскордонному співробітництву шляхом об'єднання зусиль різних сторін – населення, установ та організацій, підприємств і спільнот, міських , сільських та селищних громад, їх зближення з метою кращого використання можливостей, які надає розвиток транскордонних територій.

Головною метою співробітництва в рамках зазначених програм є сприяння розбудові ефективних та екологічно безпечних транспортних мереж, оптимальному переходу до інформаційного суспільства, використанню сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, в тому числі підтримці малих та середніх підприємств у використанні інновацій, розвиткові таких сфер як електронні засоби зв'язку, освіта, наукові дослідження, охорона довкілля, ефективне використання природних, особливо, водних ресурсів, розвиткові стратегій міжнародного співробітництва міст та регіонів.

Починаючи з 2007 року в рамках програм прикордонного співробітництва "Україна-Польща-Білорусь" та "Україна-Румунія-Молдова" відбулось по одному конкурсу проектів. Основними темами проектів, рекомендованих до фінансування стали:

- спільне (просторове та ін.) планування вздовж кордону;
- обмін досвідом між місцевими та регіональними органами влади, включаючи підтримку єврорегіонального співробітництва;
- створення мереж між фахівцями з питань розвитку ринку праці, надання послуг з охорони здоров'я та пропаганди здорового способу життя;
- тренінги для місцевих органів влади, обмін досвідом між державними установами, що відповідають за боротьбу з нелегальною міграцією, транскордонною

and the development and transfer of technologies.

This is experience of participating in European Union Programs is new for Ternopil Region. In the past, participation in educational institutions and public organizations supportred by various programs of the European Union took place only occasionally. The main feature of these new programs is that they promote cross-border cooperation through joint efforts by people, organizations, enterprises, and both urban and rural township communities using proximity to one another to better exploit the opportunities offered by the development of cross-border regions.

These programs promote the development of efficient and environmentally sound transportation networks; the optimal transition to an information society; the use of modern information and communication technologies, including support for SMEs in the use of innovation; the development of electronic means of communication; education; research; environmental protection; and the efficient use ofwater resources in development strategies of international cooperation among cities and regions.

Since 2007 Ukraine-Poland-Belarus and Ukraine-Romania-Moldova operated according to competitive proposals. The main topics of the projects recommended for funding are:

- joint planning along the border;
- exchanges of experience between local and regional authorities, including the support of Euroregional cooperation;
- the building of networking between experts on labor market development, the provision of health services, and healthy lifestyle promotion;
- collaborations among government agencies responsible for combating illegal immigration, cross-border crime, drug trafficking, human trafficking and other organized crimes;

злочинністю, торгівлею наркотиками, людьми та організованою злочинністю;

- розвиток культурних та соціальних ініціатив, проведення інформаційних кампаній в сфері захисту навколишнього середовища;
- проведення заходів, орієнтованих на якомога ширше залучення молоді до вирішення соціально-економічних проблем в транскордонній зоні.

Аналізуючи стан розвитку транскордонного співробітництва в Тернопільській області можна сказати, що на даний момент цей процес знаходиться на стадії становлення.

Адже статус додаткового регіону дещо обмежує можливості транскордонного співробітництва участю лише у м'яких проектах, відсутністю спільного кордону, який в ідеалі мав би сприяти інтенсифікації руху людей і, як наслідок, транскордонних економічних та людських контактів.

Суттєвим недоліком в інституційному забезпеченні транскордонного співробітництва є його недостатній розвиток на рівні районів та громад. Досвід країн Європи свідчить, що провідниками такої співпраці виступають саме місцеві органи влади та самоврядування, їх асоціації, громадські організації, підприємницькі структури. Тому надалі учасниками ТКС повинні стати місцеві органи самоврядування, громадські організації, агенції регіонального розвитку, інформаційні центри та інші неурядові організації.

На сьогоднішній день опрацьовується питання створення агенції інноваційного регіонального розвитку на базі Тернопільського національного економічного університету. Основна мета діяльності цієї організації вбачається у сприянні соціальному, економічному, технологічному розвиткові Тернопільщини шляхом залучення зовнішньої допомоги, в т.ч. з країн-членів ЄС, для реалізації інноваційних проектів в рамках міжнародних програм співпраці, широкого впровадження в практику результатів наукових досліджень місцевих вузів, зарубіжного досвіду та формування в перспективі мережі таких установ та організацій в області, спрямованих на розв'язання проблем регіонального розвитку.

Не менш важливим для сприяння розвитку транскордонного співробітництва є проведення різноманітних заходів таких

- the development of cultural and social initiatives, and public information campaigns in the field of environmental protection; and
- the organizing of measures that involve young people as widely as possible in solving socio-economic problems in the cross-border zone.

Analyses into the state of cross-border cooperation in Ternopil region shows that currently this process is under development.

The status of the region somewhat restricts cross-border cooperation involving only soft projects, the lack of common borders, which should have ideally contributed to intensifying the movement of people and, consequently, cross-border economic and human contacts.

A serious drawback in the institutional provision of cross-border cooperation is insufficient development at district and community levels. The European experience shows that leaders of such cooperations are local authorities and governments, their associations, public communities and business structures. With this in mind, the future of CBC members should be local governments, NGOs, regional development agencies, information centers, or other non-governmental organizations.

Currently, the issue of how to form innovative, regional development agencies is under discussion at Ternopil National Economic University. The main purpose of development organizations would be to promote social, economic, and technological development in Ternopil Region by attracting foreign aid from European-Union member states and other countries, to implement innovative projects in international cooperation programs, to broaden the implementation of results from local research institutes, and the formation of future network of such institutions and organizations in the region aimed at resolving the problems of regional development.

Equally important in facilitating cross-border cooperation is the organization of variety events such as forums, seminars,

як форуми, семінари, виставки тощо, що також будуть сприяти пристосуванню до нового виду співробітництва. Проте, отримання ефекту від таких заходів можливе лише при високій поінформованості населення, залученні широких верств населення до цієї діяльності, прозорості отримання ґрантів та реалізації проектів.

Таким чином, для подальшого розвитку ТКС та використання можливостей, які виникають із введенням в дію нових програм прикордонного співробітництва, як центральним, так і місцевим державним органам влади України необхідно здійснити ряд заходів:

- активізувати діалог між Міністерством закордонних справ України та МЗС країн-членів ЄС – сусідів України у напрямі надання транскордонному співробітництву особливого статусу в політиці партнерства України з ЄС. Це стосується насамперед створення паритетного візового режиму для українських та іноземних учасників ТКС. Оскільки реалізація спеціальних програм, спрямованих на розвиток інфраструктури прикордонних територій, навчально-освітніх проектів потребують частих візитів закордон з метою обміну досвідом та ін.;
- підвищувати рівень розвиненості комунікаційної інфраструктури (доступ учасників транскордонного співробітництва до ресурсу телефонних та Інтернет-комунікацій ще є досить низьким);
- підвищувати ефективність використання транзитного потенціалу західних областей України шляхом будівництва нових і реконструкцію існуючих пунктів пропуску, розширювати та модернізувати швидкісні та об'їзні дороги, залізничні колії;
- збільшити повноваження місцевих органів влади та місцевого самоврядування, надання більшої самостійності у вирішенні спільних з регіонами сусідніх держав завдань регіонального та місцевого розвитку, зокрема, це стосується формування місцевих бюджетів та їх використання;
- підвищити рівень розвитку інституційної інфраструктури транскордонного співробітництва, а також підготовки кадрів для системи транскордонного співробітництва, оскільки процес написання проектів є трудомістким та тривалим в часі і вима-

and exhibitions that will help with the shift to new kinds of cooperation. However, obtaining the effect of such measures is only possible with high level of public awareness, with the attracting of a wider population to these activities, and with transparency in obtaining grants of project realization. Thus, the further development of cross-border cooperative opportunities arising from the introduction of new programs by both central and local state authorities in Ukraine should take into account the following measures:

- intensifications in dialogues between the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Ministries of Foreign Affairs of European-Union member states are needed. Ukraine's neighbors should receive special status in Partnerships between Ukraine and the European Union. This applies first of all to the injection of parity into the visa regime for Ukrainian and foreign participants, as the implementation of special programs aimed at developing the infrastructure of border areas and educational projects require frequent visits abroad to exchange experiences;
- a rise in the level of communication infrastructure is necessary, as telephone resources and Internet communications is still quite low in participating border countries;
- an increase the efficiency of transit potential of Ukraine's Western regions by building new and reconstruction of existing crossing points to expand and modernize expressways bypasses, and railway tracks;
- by increasing the powers of local authorities and local government, a greater autonomy in dealing with common objectives of regional and local development with regions of neighboring states, methodology related to local budgets and their use will improve; and
- the enhancement of the institutional infrastructure and training system for cross-border cooperation, as currently the drafting process is laborious, time-consum-

гає від аплікантів відповідних знань у сфері проектного менеджменту, а успішність проекту зазвичай залежить від наявного в апліканта досвіду такої діяльності.

Здійснення запропонованих заходів, на нашу думку, дозволить створити більш сприятливі умови для ефективної й взаємовигідної співпраці суб'єктів та учасників міжнародно-регіонального та транскордонного співробітництва області і в кінцевому підсумку посилення економічного й суспільного прогресу області.

ing and requires from applicants a relevant knowledge in project management and project success that usually depends on the existing applicant experience of such activities.

These proposed measures will create more favorable conditions for effective and mutually beneficial cooperation of the subjects and participants of international and regional cross-border regions and ultimately strengthen economic and social progress for all.

Підписано до друку 26.04.2011 р.
Формат 60х84/8. Гарнітура Arial.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 14,0 Обл. вид. арк. 13,4.
Зам. № Р020-11. Тираж 200 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.

Віддруковано у ВПЦ "Економічна думка ТНЕУ"
46020 Тернопіль, вул. Львівська, 11
тел. (0352) 47-58-72